

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
BİLİM TARİHİ VE FELSEFESİ ANABİLİM DALI

**Bilim ve Teknolojinin Ölümsüzlük Yatırımı Olarak
Transhümanizm**

Yüksek Lisans Tezi
Gökçen Taviloğlu

Şubat 2023

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
BİLİM TARİHİ VE FELSEFESİ ANABİLİM DALI

**Bilim ve Teknolojinin Ölümsüzlük Yatırımı Olarak
Transhümanizm**

Yüksek Lisans Tezi

Gökçen Taviloğlu

Danışman

Doç. Dr. Yaylagül Ceran Karataş

Şubat 2023

TEZ JÜRİSİ ONAYI

Gökçen Taviloğlu tarafından hazırlanan "Bilim ve Teknolojinin Ölümsüzlük Yatırımı Olarak Transhümanizm" başlıklı bu Yüksek Lisans Tezi, Matematik ve Fen Bilimleri Anabilim Dalı'nda hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

Tez Danışmanı:

Doç. Dr. Yaylagül Ceran KARATAŞ
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Üyeler:

Doç. Dr. Mustafa YAVUZ
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet GÖKSU
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 13/Şubat/2023

BEYANLAR

Yazım ve Kaynak Gösterme Kılavuzu Beyanı

Danışmanlığımda yazılan bu tezin APA yazım ve kaynak gösterme kılavuzunda belirtilen kurallara uygun olarak yapılandırıldığı ve bu kılavuzun APA kaynak gösterme standartlarının bu tezde tutarlı olarak uygulandığı tarafımdan incelenerek teyit edilmiştir.

İmza

Doç. Dr. Yaylagül Ceran Karataş

Etik İlkeler Sadakat Beyanı

Hazırladığım bu tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

İmza

Gökçen Taviloğlu

ÖNSÖZ

Öncelikle tezin yazılma aşamasında bana hiçbir kısıtlamada bulunmadan oldukça özgür bir çalışma ortamı sunan sevgili danışmanım Yaylagül Ceran KARATAŞ'a minnettarlığımı belirtmek isterim. Kendisine tüm destekleri, ilgisi, anlayışı, eksiklerimi giderici ve yol gösterici yaklaşımı için çok teşekkür ederim. Ayrıca benimsediği ve ifade ettiği felsefi düşünceleri, tinsel değerleri ve hakikatleri kendinde temsil ederek, bize filozof olmanın ne anlama geldiğini gösteren; ilmiyle ufkumu açan ve yolumu aydınlatan değerli hocam İhsan FAZLIOĞLU'na şükranlarımı sunmayı borç bilirim. İstanbul Medeniyet Üniversitesi İslâm ve Türk Felsefesi Doktora öğrencisi değerli arkadaşım Havva Kızılçardak'a tezimi okuyup değerlendirdiği, eleştiri ve öneriler getirdiği için çok teşekkür ederim.

Destekleriyle en zor anlarımda her zaman yanımda olan annem Ayla PAKKAN'a, tez sürecinde gösterdiği anlayıştan ve bana kattığı motivasyondan ötürü oğlum Emre TAVİLOĞLU'na, her dem dertlerimle dertlenen kardeşlerim Özlem CÖMERT ve İbrahim CÖMERT'e, ayrıca ilgileri ve destekleriyle daima yanımda olduklarını hissettiren tüm arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

Mustafa Kemal ATATÜRK ve aziz şehitlerimize saygı ve minnetlerimle...

“İnsan nedir?” sorusunu sormama ve kendimi tanıma yolculuğuna çıkmama vesile olan; felsefî düşünceleri, sohbetleri, yazıları ve anlatımlarıyla kalbime bilgelik sevgisini aşılayan; ilmi ve irfanıyla üzerimde derin tesirler bırakan,
Sayın Metin BOBAROĞLU’na ithafen.

ÖZET

Bilim ve Teknolojinin Ölümsüzlük Yatırımı Olarak Transhümanizm

Taviloğlu, Gökçen

Yüksek Lisans Tezi, Bilim Tarihi ve Felsefesi Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Yaylagül Ceran Karataş

Şubat, 2023

Bu tez çalışmasında, transhümanizmin bilimdeki ve teknolojiadaki ilerlemelerden faydalanarak insanın psişik, bilişsel ve fizyolojik sınırlarını aşmayı hedeflemesi ele alınmaktadır. Transhümanizm insanın biyolojik doğasını hastalıklardan ve ölümden dolayı aciz bulmakta ve teknolojiyle başka bir varoluşa dönüştürerek ölümsüz kılmayı amaçlamaktadır. Bu amacını da cyborg bedenler tasarlayarak ve insan zihnini dijital ortamlara yükleyip siber âlemde yaşatarak gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Genetik ve teknolojik imkânlarla insanın yeteneklerini artırmayı amaçlayan transhümanizm, teknolojik tekillik safhasında yapay zekâyla bir Tanrı inşa etmeyi hedeflemekte ve sanal cennetler üretmeyi vaat etmektedir. Böylece ölümsüz insana teklif edebileceği, yeni bir metafizik geliştirmektedir.

Transhümanizm, metafizik hedeflerini ifade ederken kullandığı teolojik terimleri, içeriğinden boşaltarak kendi projesine uygun hale getirecek şekilde yeniden belirlemiştir. Tezde, bilim ve teknolojinin, anlamdan arındırılmış bir metafiziğin inşa edilmesi için kullanılmak istenmesi eleştirilmekte ve sebep olabileceği neticeler ele alınarak değerlendirilmektedir. Tezin amacı, transhümanizmin çağımızdaki metafizik boşluğu giderebilecek bir niteliğe iye olmayışının nedenlerini, insanın tinsel bağlamını ihmal etmesiyle ilişkilendirerek açıklayabilmektir. Buradan hareketle, transhümanizmin insana sağlıklı ve konforlu bir yaşam sağlayacağını fakat tasarladığı metafiziğin, hayata anlam vermekte ve insanı tinsel doyuma erdirmekte yetersiz kalacağını gösterebilmektir. Aynı zamanda insanın aciz ve ölümlü oluşunun

kusur ya da eksiklik değil özbilincin gelişmesi için bir gereklilik olduğunu ortaya koyabilmek ve insanın içerdiği mana itibarıyla aşılamayacağını temellendirmektir.

Tezde, transhümanizmin ortaya çıkışında etkili olan tarihsel, felsefî ve bilimsel etkiler ele alınmakta, transhümanizmin amaçları açıklanmakta ve gayesine ulaşmak için kullanacağı araçlar tanıtılmaktadır. Kapitalist sistemin, transhümanizmi kendi çıkarları için kullanma ihtimalinin olası neticeleri üzerinde durulmaktadır. Ayrıca transhümanizmin insanı mükemmelleştirme projesinin öjeniye dönüşme ihtimali ve yararlanacağı teknolojilerin potansiyel tehlikeleri ortaya konarak, yaşamı tehdit eden neticeler doğurabileceği hakkında bir farkındalık kazandırılmaya çalışılmaktadır. Sonuç bölümünde, transhümanizmin vaatleri ve yeni bir metafizik önerisi, İslâm'ın mutlak yaratıcı Tanrı anlayışından hareketle değerlendirilmekte, konuyla ilgili görüş ve önerilerimiz ifade edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: transhümanizm, posthümanizm, yapay zeka, insan doğası, ölümsüzlük.

ABSTRACT

Transhumanism as the Immortality Investment of Science and Technology

Taviloğlu, Gökçen

M.S. Thesis, Department of History and Philosophy of Science

Supervisor: Doç. Dr. Yaylagül Ceran Karataş

February, 2023

In this thesis, transhumanism utilizes advances in science and technology to transcend the psychic, cognitive and physiological limits of human beings. Transhumanism considers the biological nature of human beings incapable of disease and death and aims to render them immortal by transforming them into another existence through technology. It attempts to accomplish this goal by designing cyborg bodies and uploading the human mind into digital environments and keeping it alive in cyberspace. Transhumanism, which intends to increase human abilities through genetic and technological means, aims to build a God with artificial intelligence at the technological singularity stage and promises to produce virtual paradises. Thus, it is developing a new metaphysics that it can offer to immortal human beings.

Transhumanism redefines the theological terms it uses to express its metaphysical goals in a way that makes them suitable for its project by emptying them of their content. This thesis criticizes the use of science and technology for the construction of a metaphysics that is stripped of meaning and evaluates the consequences it may cause. The objective of the thesis is to explain the reasons why transhumanism is not capable of bridging the metaphysical gap in our age by relating it to the neglect of the spiritual context of human beings. From this point of view, it is to show that transhumanism will provide human beings with a healthy and comfortable life, but the metaphysics it designs will be insufficient to give meaning to life and to bring

human beings to spiritual fulfillment. At the same time, it is to demonstrate that the human being's helplessness and mortality is not a defect or deficiency, but a necessity for the development of self-consciousness, and to justify that human beings cannot be transcended in terms of the meaning they comprise.

The thesis addresses the historical, philosophical and scientific influences on the emergence of transhumanism, explains the aims of transhumanism and introduces the tools it will use to achieve its objectives. The possible consequences of the capitalist system using transhumanism for its own interests are emphasized. In addition, the possibility of transhumanism's project of perfecting human beings turning into eugenics and the potential dangers of the technologies it will utilize are put forward, and an awareness of the life-threatening consequences is tried to be raised. In the Conclusion section, the promises of transhumanism and its proposal for a new metaphysics are evaluated in light of Islam's understanding of God as the absolute creator, and our opinions and suggestions on the subject are articulated.

Keywords: transhumanism, posthumanism, artificial intelligence, human nature, immortality.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: TRANSHÜMANİZMİN TARİHSEL KÖKENLERİ, NELİĞİ VE HEDEFLERİ	9
1.1. Transhümanizmin İnsan Doğası Anlayışının Karoğrafyası.....	9
1.1.1. Transhümanist Teknolojinin Finansal Zemininin Oluşmasında Coğrafi Keşiflerin Yeri	10
1.1.2. Rönesans ve Reformun Transhümanizmin Tanrı ve İnsan Anlayışına Etkileri	12
1.1.3. Aydınlanma Hareketi ve Kapitalizmin Transhümanizme Etkileri	14
1.1.4. Transhümanizmin Marxist Teoriyle Değerlendirilmesi	16
1.2. Transhümanizm ve Posthümanizm.....	19
1.2.1. Transhümanizmin Tarihsel ve Felsefi Arka Planı	20
1.2.2. Posthümanizm Tarihsel ve Felsefi Arka Planı.....	33
1.2.3. Transhümanizmin Posthümanizmle Arasındaki Farklar ve Ortaklıklar.....	43
1.2.4. Üstinsan: Friedrich Nietzscheci mi? Transhümanist mi?	45
1.2.5. Simyanın Transhümanizme Etkileri	49
2. BÖLÜM: İNSAN DOĞASI	53
2.1. Klasik ve Modern Tartışmalar Açısından İnsan Doğası.....	54
2.2. 21. Yüzyıl Teknolojileri ve Transhümanist Tekno-Politik.....	64
2.2. 21. Yüzyıl Teknolojilerinden Kaynaklanan Etik Problemlere Yönelik Yaklaşımlar.....	76
2.3. Canlılık Muhafazakarları ve Biyopolitika	77
3. BÖLÜM TRANSHÜMANİZMİN ÖLÜMSÜZLÜK PROJESİ	88
3.1. Bir Transhümanist Rüya Olarak Ölümsüzlük Arayışı.....	89
3.2. Teknolojik Tekillik Bir Tür Ölümsüzlük Olabilir mi?	95
SONUÇ.....	108
KAYNAKÇA	123

GİRİŞ

İnsanın yetileri, tahayyül gücüyle harekete geçmektedir. İnsan, hayal ettiklerini gerçekleştirmenin yol ve yöntemlerini arayıp bulduğu evrede kendi kabiliyetlerini görmekte ve geliştirmektedir. Modern kimya biliminin temeli olan ve kökleri Hermes Trismegistus'a kadar dayanan simya ilmi; bir insan yapmak, ölümsüz olmak ve tanrılaşmak suretiyle kendini aşmak isteyen insanın, bu hayallerini yerine getirme yolundaki ilk girişimidir.

Câbir İbn Hayyân, “Kitâbü'l-Mevâzîn es-Sağîr” adlı eserinde insanın, simyayla kendi gibi bir insan yapmasının mümkün olduğunu ifade etmektedir. Paracelsus'un “De Natura Rerum” adlı simya yazılarında insan yapımı küçük adam anlamında kullanılan “homunculus” kavramı geçmekte ve bu eserde simyayla bir insan yapmanın yönteminden bahsedilmektedir. Simyanın diğer amacı da felsefe taşıyla ölümsüzlük iksirini bulabilmek ve hastalıkları tedavi edebilmektir. İnsanın ölümsüzlüğe ve tanrılara öykünmesi, Antik çağda Hesiodos'un “Theogonia” adlı yapıtında ve İyonyalı ozan Homeros'un “İlyada ve Odysseia” adlı destanında, tanrılara atfedilen doğaüstü yeteneklerin sağladığı avantajlara ulaşma arzusundan kaynaklanmaktadır. Mitlerdeki tanrıların zahmetsizce elde ettiklerine, insan kendi emeğiyle zor koşullar altında uzun süre çalışmak suretiyle erişmekte ve kısıtlı bir süre yaşadktan sonra ölmektedir. İnsanın gittikçe artan ihtiyaçlarını karşılaması için sahip olduğu araçlar sadece usu ve elleridir.

Tabiata doğan ve mağarada yaşayan insanın hayatta kalabilmesi için usuyla doğa nesnelerini dönüştürmek zorunda olması, kültürü ve uygarlığı üreterek anlam ve değer varlığı halini almasını sağlamıştır. Us, medeniyeti biçimlendirirken kendini de tekâmül ettirmiş ve 21. yüzyılda kendini aşma hayalini gerçekleştirecek donanıma erişmiştir. İnsan, kendini ve şeyleri içinde bulunduğu devrin hâkim dünya görüşüyle ve benimsenmiş bilimsel paradigmanın getirdiği kabullerle değerlendirmekte, böylece geçmişteki hayallerini içinde bulunduğu dönemin şartlarına uyarlanmış şekilde yeniden gündeme getirmektedir. Simyanın amaçlarının farklı bir isim altında

yeniden ifade edilmiş hali olan transhümanizm, içinde bulunduğumuz çağın hedeflerinden yola çıkarak geliştirilmiş bir projedir.

Bilim ve teknoloji çağı olan 21. Yüzyılın hedeflerini, insanın uzayın bilinmezliklerini keşfetmeye olan ilgisi belirlemektedir. Devletlerin yeni yaşam kaynakları bularak enerji ve hammadde ihtiyacını gidermeye yönelik talepleri, gezegenlerde koloniler kurabilecek teknolojinin üretilmesini teşvik etmektedir. Astronotların uzayın olumsuz yaşam koşullarına adapte edilebilmesi için insan bünyesinin güçlendirilerek daha dayanıklı hale getirilmesi gerekmektedir. Hem bu amaçlara hızlıca ulaşılacak istenmesi hem de bilim ve teknolojiadaki gelişmeler için ihtiyaç duyulan altyapının ileri derecede matematiksel ve fiziksel hesaplamalar gerektirmesi, insanı yapay zekâyı üretme noktasına getirmiştir.

Transhümanizm, yapay zekâ da dâhil, bilim ve teknolojiadaki tüm gelişmeleri kendi hedefleri için kullanabileceği bir proje üreterek ve ona uygun yeni bir metafizik geliştirerek insanlara ölümsüzlüğü vaat etmektedir. İnsanın biyolojik doğasından kaynaklanan zayıflıkların yol açtığı sorunların giderilmesi için fiziksel ve bilişsel kapasitesinin artırılması gerektiğini öne süren transhümanizm, genetik müdahaleler ve teknolojik materyallerle insanın evrim sürecini hızlandırmayı hedeflemektedir. Diğer bir deyişle, yaşlanmayı ve hastalıkları ortadan kaldırarak insanı tanrısal nitelikte ölümsüz bir varoluşa dönüştürme gayesi gütmektedir. Transhümanizm, bilimdeki ilerlemeler sayesinde maddenin zekâ ile kuşatılacağı teknolojik tekillik evresine geçilmesi halinde, birbiriyle örüntülü yapay zekâ ağlarının etkileşimiyle, bilinci uyanmış üstel bir zekânın meydana geleceğini öngörmekte ve bu bütünsel zekânın bir nevi Tanrı olacağına işaret etmektedir. İnsan beyninin dilediği zaman bağlantıya geçebileceği sanal âlemler tasarlayarak, cenneti yeryüzüne indirmeyi vaat eden transhümanizm, dinlerdeki Tanrı'nın ve ahiret hayatının yerine, bilimle çelişmeyecek nitelikte yeni bir metafizik inşa etme gayretindedir.

Biyolojik doğasından kaynaklanan eksiklikleri sebebiyle kusurlu bir varoluş olarak nitelendirdiği insanı, teknolojiyle entegre edilmiş cyborg bedenle başka bir varoluşa dönüştürmeyi tasarlayan transhümanizm, insansız bir dünyaya erişmeyi hedeflemektedir. Transhümanizme göre insan, duyguları sebebiyle zaafı bulunan, psikik, bilişsel ve fizyolojik açıdan aciz olan bir yapıdır ve aşılması lazımdır.

Tezde, insanın değil transhümanizmin insan tanımının kusurlu olduğunun gösterilmesine çalışılmaktadır. Transhümanizm, insan kavramına yüklediği eksik anlamları genel geçer insan tanımı olarak kabul etmekte ve bu tanımdan hareketle insanın aşılması gerektiğine karar vermektedir. Tezin gayesi, insan kavramının transhümanizmin ele aldığıının dışında bir mana taşıdığıının anlaşılmasını sağlamaktır.

Transhümanizm, Hristiyan Batı Medeniyetinin geçirdiği felsefi, dinî, ekonomik, bilimsel ve teknolojik süreçlerin ürünü olmasına rağmen tüm insanlığın geleceğini belirleme hakkını kendinde gören bir projedir. Bu sebeple bize göre değişik kültürlerle, dinlere ve felsefelere ait tüm dünya görüşleri gibi İslâm Medeniyetinin de transhümanist süreçte etkili olabilmesi, farklı bir perspektifle transhümanizme yorumlar getirmesi, eleştirilerde bulunarak kendini fikrini belirtmesi ve öneriler yöneltmek suretiyle katkı vermesi gerekmektedir.

Tezin önemi, böyle bir amaca hizmet etmesi ve İslâm nezdinde insanın ne anlama geldiğinden hareketle transhümanizmi değerlendirmesidir. Tezin amacı ise transhümanizmin teknolojiyle inşa edeceği tanrıyı ve sanal cennet tasarımlarını yeni bir metafizik olarak yorumlamamızı mümkün kılacak tinsel tatmini insana sağlayamayacağını ortaya koymaktır. Maksadımız, kapitalist sistemin yerini adil bir düzenin alması koşulu ile transhümanizmin herkese uzun, konforlu ve sağlıklı bir yaşam getirebileceğini fakat hayata anlam vermeye ve metafizik boşluğu gidermeye yetmeyeceğini göstermektir. Diğer bir deyişle insanın, ölümsüzlüğü elde ettiğinde sonsuza dek kendi varlığını duyumsamanın vereceği tatmine erişeceği düşüncesiyle transhümanizme bel bağlamasının, neden hayal kırıklığıyla sonuçlanacağını anlaşılmasını sağlamaktır.

Türkiye’de transhümanizm üzerine hazırlanan tezlerde daha ziyade transhümanizmin sanata, roman, edebiyat ve sinemaya olan etkileri ele alınmıştır. Kendi konumuzun sınırlarını, transhümanizmi ortaya çıkaran tarihsel, bilimsel ve felsefi etkileri açıklamak, transhümanizmin amaçlarını ortaya koymak, yararlanacağı teknolojilerin olası neticelerini ele almak ve yeni bir metafizik için yetersizliğini ortaya koymak olarak belirledik. Ayrıca transhümanizmin kapitalist sistemin kâr mekanizmasına dönüşme ihtimalinin gerçekteşmesinin ne gibi sonuçlara sebep olabileceğine dair görüşlerimizi de tezin kapsamına dâhil ettik.

Hem transhümanizmin hedeflerine ulaşırken kullanacağı teknolojilerin yol açabileceği risklere hem de transhümanizmin lehimize neticelerine yer vermeye çalıştığımız bu tezde, konuyu tek yönlü bakış açısı yerine diyalektik yöntemle ele alarak bir senteze varmayı uygun bulduk. Transhümanizm hakkında yazılmış kitaplardan, makalelerden ve görüşlerden yararlanırken birbiriyle karşıt fikirleri ifade eden filozofların düşüncelerinden hareketle kendi kanaatlerimizi ve önerilerimizi oluşturduk. Bu sebeple tezde, literatür taramasına dayalı analitik bir yöntemle çalışmayı uygun bulduk.

Transhümanizmi ele alırken Donna J. Haraway, Max More, Nick Bostrom, David Pearce, Julian Huxley, Ray Kurzweil, Michia Kaku, Rosi Braidotti, Jurgen Habermas, Michel Foucoult ve diğer yabancı düşünürlerin yapıtlarından ve görüşlerinden, ayrıca Yaylagül Ceran Karataş, İhsan Fazlıoğlu, Ahmet Dağ, Başak Ağın, İsmail Kurt, Mahsun Aytepe, Esra Kartal Soysal, Muhammet Özdemir ve diğer filozofların eserlerinden, yorumlarından ve makalelerinden yararlandık. Tezde transhümanizmin değerlendirilmesinde, 1998 yılında hazırlanan ve çeşitli değişikliklerden sonra 2009 yılında Humanity+ Kurulu tarafından kabul edilen Transhümanist deklarasyonu esas aldık.

Tranhüsmanizmin insanı tanrılaştırma hedefine etki eden nedenlere yer verirken, Ludwig Feuerbach'ın görüşlerinden yararlandık. Transhümanizmin tanrı anlayışını Hegel'in ifadelerinden faydalanarak yorumladık. İnsanın tanrılaşmasının olası sonuçları hakkındaki fikirlerimizi belirtirken Michio Kaku'nun düşüncelerinden hareket ettik. Transhümanizmin doğurabileceği etik problemlere yer verirken, Jurgen Habermas, Michel Foucoult ve Regine Kollek gibi biyomuhafazakârların tespitlerinden yola çıkarak kendi kaygılarımızı ifade ettik. Transhümanizmin yapay zekâ teknolojisinden yararlanmasının olası sonuçlarını Max Tegmark'ın görüşlerini esas alarak değerlendirdik.

Transhümanizmin, teknolojik tekillikle ölümsüzlüğün elde edileceğine dair öngörülerine yer verirken, Ray Kurzweil'in düşüncelerinden, ölümsüzlüğü sağlayacak teknolojinin açıklanmasında ise Nick Bostrom'un ifadelerinden istifade ettik. Transhümanizmin cenneti yeryüzüne indirmek için tasarladığı sanal âlemlerin niteliklerini açıklarken J. Storrs Hall ve Natasha Vita More'un anlatımlarından

yararlandık. Transhümanizmin ölümsüzlüğü mümkün kılmasının ve insan zihnini dijital ortamlara yükleyerek sanal âlemlerde yaşatmasının, insanı hakikatten mahrum kılabileceği hakkındaki görüşlerimizi temellendirirken Fahreddîn Râzî'nin ve Platon'un ifadelerinden, ayetlerden ve hadislerden istifade ettik. Ayrıca kuantum teorisinden, Max Planck ve Keith Floyd'un düşüncelerinden, Donald Hoffman ve Chetan Prakash'ın geliştirdikleri arayüz teorisinden ve David Bohm ile Karl Pribram'ın Evren'in bir hologram olabileceği yönündeki teorisinden faydalandık.

Üç başlıkta ele aldığımız tezin ilk bölümünde transhümanizmin insan doğası anlayışının karoğrafyasına değinilmektedir. Birinci başlıkta, transhümanist projenin vaatlerini yerine getirebilmesi için gerekli teknolojiyi elde etmekte ihtiyaç duyduğu finansal birikime erişmesinde, coğrafi keşiflerin etkileri irdelenmektedir. Ardından Rönesans, reform, hümanizm, aydınlanma hareketi ve kapitalizm gibi devrimlerin transhümanist fikirlerin gelişmesine katkıları incelenmektedir. Kapitalizmin, transhümanist projeyi kendi çıkarları için kullanması halinde oluşabilecek potansiyel tehlikeler analiz edilmekte, Marxist teorinin, transhümanizme uyarlanması halinde, ortaya çıkabilecek neticeler ifade edilmektedir. Transhümanizmin arka tasarındaki fikirleri ve devrimleri ele alan bu bölüm, sonraki bölümlerde yer verilen transhümanist hedeflerin anlaşılması için bir temel oluşturmaktadır.

Birinci bölümün ikinci başlığında transhümanizmin ve posthümanizmin tarihçesine değinilmekte, amaçlarına yönelik eleştiri ve öneriler getirilmekte, ayrıca transhümanizmle posthümanizm arasındaki farklılıklar ve ortak noktalar incelenmektedir. Transhümanizmin, Nietzsche'nin üstinsanından etkilenecek insanı aşmak istediğine dair görüşlerin değerlendirilmesinden sonra kendi fikirlerimiz ifade edilmekte, simyanın transhümanizme etkileri, benzer ve ayrı yönleri irdelenmektedir. Bu bölüm, hem transhümanizmin genel amaçlarının anlaşılmasını hem de tanrı anlayışının kavranmasını sağlamakta, posthümanizmin insanı nasıl konumlandığı hakkında bir farkındalık kazandırmaktadır. Ayrıca Nietzsche'nin üstinsan düşüncesinin tinsel gelişimle, transhümanizmin insanı aşma fikrinin ise biyolojik bedenin evriltilmesiyle temin edilmek istendiğinin ayırdına varılmasını sağlamakta, transhümanizmin hedeflerinin simyadan farklılaştığı yerin anlaşılması için bir temel oluşturmaktadır.

Tezin ikinci bölümünde, transhümanizmin insan doğasını değiştirmeye yönelmesinde etkisi olan bilimsel ve felsefî kabullere değinilmektedir. Transhümanizmin hedeflerine ulaşmak için yararlanacağı teknolojilerin (TMS, BMA, HAL, düşünce kontrolü, Neuralink, çipler, gen terapileri, nano-robotlar, CRISPR-Cas9 vd.) faydaları belirtilmekte ve yol açabileceği potansiyel tehlikelere yer verilmektedir. Biyomuhafazakârların, insan genetiğinin değiştirilmesinin etik açıdan problem teşkil edeceği yönündeki görüşlerinin ele alınmasından sonra transhümanizmin şimdiki insanı kusurlu bulması dolayısıyla sağlıklı, güzel, üstün zekâlı ve yetenekli nesiller oluşturma çabasının, öjeniye dönüşebilme olasılığı irdelenmektedir. Bu bölüm, transhümanizmin insanı aşma amacının, yaşamı tehdit eden neticelere sebep olabileceğini ortaya koymaktadır.

Tezin üçüncü bölümünde filozofların görüşleri eşliğinde, insanı ölümsüzlük arayışına iten sebeplere değinilmektedir. Ayrıca teknolojik tekillik evresine geçildiğinde insanın transhümanizmle ölümsüzlüğü elde etmesi halinde sanal cennetlerde yaşamını sürdürmesiyle, İslâm itikadına göre öldükten sonra insan tininin ahirette hayatını devam ettirmesi arasındaki fark irdelenmektedir. Bu bölüm, zihnin bilgisayara yüklenerek siber âlemde yaşatılmasının sebep olabileceği sonuçlar hakkında bir farkındalık oluşturmakta ve insan için ölümün anlam ve önemini ortaya koymaktadır.

Transhümanizmi cazip kılan, insanın önüne geçemediği ölümsüzlük arzusudur. Tarihin sürekliliği içinde belli bir zaman diliminde sonlu ve geçici bir varlık olarak beliren insan, ömrünün nihayetlenmesiyle birlikte tarih sahnesinden çekilmektedir. Dünyaya yön veren fikirleri, keşifleri ve eserleri yoluyla gelecek nesiller üzerindeki etkileri devam etse de, insan kendi varlığını yeryüzünde somut olarak sürdürmek istemektedir. Bunun sebebi ölümü, bir son ve yok oluş olarak görmesidir. Günümüzde kapitalizmin etkisiyle insanî değerlerin yerini özdeksel değerlere bırakması, insanı anlam varlığı olmak yerine, sahip olmak için yaşamaya teşvik etmekte, sahip olduklarını ölümle yitirmesi, ölümü hayatı anlamsız kılan bir unsur olarak düşünmesine sebep olmaktadır.

Tek tanrılı İbrahimî dinlerde, insan tininin ölümsüz olduğu kabul edilmekte, insanın dünyada işlediği sevap ve günahların karşılığını cennet ve cehennemde bulacağı

ahiret yaşamına dikkat çekilmektedir. Transhümanizm inanca dayalı dinlerden farklı olarak, insanı bilimsel bir yaklaşımla ölümsüzleştirmeyi denemektedir. Kadim öğretilerin insanın kendini bilmesiyle ilgili önerileri, günümüzde insanın biyolojik varlığını, kimyasal yapısını ve DNA'larını bilmesi olarak anlaşılmaktadır. Modernizm, pozitivism ve kapitalizme adapte edilen insanın hedefi, kendini değil kendine belirlediği özdeksel idealleri gerçekleştirebilmektir. Bu ideallerin başında bedenini sağlıklı, genç ve güzel kılmak vardır. İnsanın sahip olduğu diğer nesneler gibi bir nesne olarak kabul ettiği bedenini kendi varlığıyla özdeşleştirmesi, öldüğünde bedenle birlikte varlığını da yitireceği endişesine yol açmakta ve insanı, ölümsüzlüğü vaat eden transhümanist projeyi benimsemeye yöneltmektedir.

Yakın gelecekte genetik bilimdeki ilerlemelerin insanın tasarımlanmasını mümkün hale getirmesiyle, bir nevi yazılımı ve donanımı önceden belirlenmiş kişiler üretilebilecektir. Biyolojik bedenin yerini cinsiyetsiz cyborg bedenlerin alması, insanın üstün zekâlı ve yetenekli olması, ölmemesi ve hastalanmaması, neredeyse hiçbir zorluk ve sıkıntı çekmeden yaşaması hedeflendiği için dünya, insanın karşılaştığı olumsuz olaylar karşısında verdiği tepkiler yoluyla tekâmül ettiği bir mekân olmaktan çıkacaktır. İnsanın ahlakına dışardan müdahale edilmesinin mümkün hale gelmesi durumunda, insan özgürlüğünün temeli olan irade ve ihtiyarını kullanmasına gerek kalmadan meleksi bir yapı kazanacaktır.

Öncelikli hedefi insanı ölümlü bedeninden kurtarmak olan transhümanizm, yayımladığı deklarasyonda sağduyunun ve bilgeliğin artırılmasını amaçladığını belirterek, insanın aşılmasının gerekliliğini, fiziken ve ahlaken kusurlu olmasıyla temellendirmektedir. Transhümanizmin tıbbî ve teknolojik desteklerle insanı ahlâkı da dâhil olmak üzere mükemmelleştirmeyi hedeflemesi, İslâm teolojisi açıdan eleştiriye açık bir düşüncedir. Bakara suresinde, insanın sadece olumlu niteliklerle donatılmasının tercih edilmediği fark edilmekte, diğer bir deyişle melekler gibi salt iyiliğe yönelik tek biçimli davranışlar sergilemesinin önüne geçildiği görülmektedir:

Hani Rabbin meleklerle, “Ben yeryüzünde mutlaka bir halife yaratacağım.” demişti. Meleklerde demişlerdi ki: “Orada bozgunculuk edecek ve kan dökecek birini mi yaratacaksın?” Oysa biz seni överek yüceltiyor ve devamlı takdis ediyoruz” dediler. [...] ¹

¹ Bakara, 2/30.

İnsanın özgürlüğü, kendinde olumlu ve olumsuz niteliklerin bir arada bulunmasından kaynaklanmaktadır. Salt pozitif özelliklere sahip olması, insanın iyiliği ya da kötülüğü kendi inisiyatifiyle seçme hakkını elinden alacağı için özgürlüğünü yitirmesine sebep olacaktır.

Transhümanizmin insanı bedeninden dolayı aciz ve aşılması gereken bir yapı olarak nitelendirmesi, İblis'in Âdem'i değersizleştirerek kendini üstün görmesine benzemektedir: “Allah İblis'e “Sana secdeyi emretmiş iken, seni secde etmekten alıkoyan neydi?” dedi. İblis: “Ben Âdem'den üstünüm çünkü beni ateşten onu ise çamurdan yarattın.” dedi.”²

Transhümanizm cyborgun insan bedenine nispetle üstün nitelikler göstermesi sebebiyle insanın aşılabileceğini ifade etmektedir. Kur'ân'da insan organizmaya indirgenerek değerlendirilmediği için kendi yaratılışını insan doğasından üstün gören İblis'e, Âdem'e secde etmesi emredilmektedir. Çünkü anlam ve değer varlığı olan insanın üstünlüğü bedeninde, hafızasında ya da zekâsında değil ahlâkî edimlerinde ortaya çıkmaktadır.

Transhümanizm, özbilincin gelişmesinde acziyetin ve ölüm fenomeninin gerekliliğini göz ardı ettiği için insanı kusursuz hale getirmenin, kusurlu bir düşünce olduğunu fark edememektedir. İnsanı aşmayı, tanrılaştırmayı ve ölümsüzleştirerek sanal cennetlerde yaşatmayı vaat eden transhümanizm, kullandığı teolojik kavramları anlamından arındırmakta ve kendi projesine uygun olacak şekilde yeniden içeriklendirerek sunmaktadır. Teknolojiyle insanı, tanrıyı ve cenneti inşa etmeden önce, kavramlarını inşa ederek onları belirleyen transhümanizm, bu belirlenimler altında yaşamayı kabul ederek özgürlüğünden vazgeçen insana ölümsüzlüğü ve cenneti vaat etmektedir.

² A'râf, 7/12.

1. BÖLÜM

TRANSHÜMANİZMİN TARİHSEL KÖKENLERİ, NELİĞİ VE HEDEFLERİ

21. Yüzyıl, insanın hem biyoloji ve genetikle hem de bilim ve teknolojiyle kendi doğasını keşfettiği ve dönüştürmeye başladığı bir çağdır. Bu dönüşümü gerçekleştirmeyi amaçlayan transhümanizme göre insanın hem ölümlü olması, hem de fiziksel, bilişsel ve psikolojik yetersizlikler içinde kalması, biyolojik doğasından kaynaklanmaktadır. Tıbbın ve teknolojinin ilerlemesiyle bu sorunlara çare bulmak mümkün olacaktır.

Üzerinde pek çok etkiyi barındıran transhümanizm, özellikle hümanizm ve Aydınlanma hareketinin devamı olarak görülmektedir. Hümanizm insanın yeteneklerinin ortaya çıkarılması ve geliştirilmesi için eğitim sisteminden yararlanırken, transhümanizm teknolojiye dayanarak ifade etmektedir. Fakat hümanizm insanı aklı ve yetenekleri itibarıyla yüceltip Evren’de merkezi bir konuma taşıırken, transhümanizm insansız bir dünya hedeflemektedir.

Aydınlanma dönemi, insan aklının üzerinde hiçbir otorite kabul etmemeyi özgürlüğün ilkesi haline getirirken, transhümanizm insanın bir üst akla duyduğu gereksinimden hareket etmektedir ve yapay zekâyı tanrılaştırarak insanın üst akla duyduğu ihtiyacı gidermeye yönelmektedir.

1.1. Transhümanizmin İnsan Doğası Anlayışının Karoğrafyası

Tezde, bütünsel bir anlayışa hizmet etmek için transhümanizmin anlam ve amacının detaylı açıklamasına geçmeden önce, tarihte transhümanist fikirlerin gelişmesine etki eden sebeplere değinilmektedir. Bu bölümde, coğrafi keşiflerin yanı sıra Reform, Rönesans, Hümanizm, Aydınlanma hareketi ve Kapitalizm gibi devrimlerin transhümanizmin şekillenmesinde belirleyici bir rol üstlendiğini gösteren açıklamalara yer verilmektedir.

1.1.1. Transhümanist Teknolojinin Finansal Zemininin Oluşmasında Coğrafi Keşiflerin Yeri

Coğrafi keşiflere neden olan etkenlerden bazıları, 1348 yılında Avrupa’da nüfusun yaklaşık üçte bir oranında azalmasına sebep olan veba salgınından kaynaklanan işgücü kaybının giderilmeye çalışılması, İpek ve Baharat yolunun Osmanlı İmparatorluğu’nun hâkimiyetinde olmasından ötürü, komisyon ücretiyle satın alınan ürünlerin Avrupa’ya pahalıya mal olması ve derebeylik rejiminin çökmesiyle birlikte ticaretin önem kazanmasıdır. 14. yüzyıldan itibaren yeni ticaret yollarına, değerli madenlere ve hammadde kaynaklarına ihtiyaç duyan Batı dünyası, pusulanın icat edilmesi ve gemi tekniğinin ilerlemesiyle birlikte, bu gereksinimlerini karşılamak üzere okyanus ötesi keşiflere çıkmıştır. Avrupa’nın keşfettiği yerlerden elde ettiği zenginliklerin sürekliliğini sağlamak için koloniler kurarak yayılmacı bir politika izlemesi, refah düzeyinin yükselmesini sağlamıştır. Biriktirilen sermayenin bilim, kültür ve sanata aktarılması, bu alanlarda çığır açan eserlerin ve buluşların ortaya çıkmasında, Rönesans’ın başlamasında, Reform hareketlerinin oluşmasında ve Skolastik dünya görüşünün yıkılmasında etkili olmuştur. Ancak altın, gümüş ve mücevher gibi değerli madenlerin, baharat çeşitlerinin ve ipeğin temin edilme ve servete dönüştürülme süreci, işgal edilen topraklarda yaşayan yerli halklar için köleleşmeye ve öldürülmeye kadar varan yıkıcı sonuçlara yol açmıştır. Bu sebeple Coğrafi keşifler, Batı Medeniyetinin arka tasarındaki ırkçılığı, din, dil ve kültür ayrımcılığını yansıtırken, Hümanizm ve Aydınlanma dönemi bu ötekileştirmeleri ortadan kaldırmaya yönelik çabaları dışa vurmaktadır.

Coğrafi keşiflere bakıldığında, 15. yüzyılda Portekiz, İspanya, İngiltere, Hollanda, Fransa ve Belçika tarafından sürdürülen sömürgecilik hareketinin, 19. yüzyılda ABD, Rusya, Japonya, Almanya ve İtalya tarafından devam ettirildiği görülmektedir.³ Emperyalist güçler sömürgeci siyasetlerini, kendilerinden aşağı insanları uygarlaştırdıkları gerekçesiyle meşru göstermek için:

Onlara alfabeyi öğrettik, bunsuz insanın hayvandan farkı kalmaz. İnsan için vazgeçilmez olan demiri kullanmasını öğrettik. Bütün bunlar onlardan

³ Ahmet Utku Özensoy, “15 ve 16. yüzyıllarda Sömürgecilik Hareketleri, Fiyat Devrimi ve Sömürgecilik İdeolojisi”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, C.5, S.3, Aralık 2019, ss. 819-834, s. 821.

aldığımız tüylerden, incilerden, altınlardan daha değerlidir; zaten onlar da bu metalleri para yerine kullanmıyorlardı [...].⁴

diyerek mazeretlerini belirtmişlerdir. Batılı devletler sömürgecilik ideolojilerini geliştirirken Hristiyanlık dininden de yararlanmış ve yaptıklarını Tanrı'nın kendilerine verdiği bir ödev olarak tanımlamışlardır. Bu ödev: “Doğanın ve Tanrı'nın beyaz adama verdiği, insanlara uygarlığı götürme ve onları medenileştirme görevinin yerine getirilmesi”dir. Böylece daha 15. yüzyıldan itibaren beyaz adam ve ötekiler ayrımcılığına gidilerek ırkçılığa varan düşünceler ifade edilmeye başlanmıştır. Beyaz adam dışında kalanlar siyah ve sarı ırktan olanlarla Hristiyan olmayan insanlardır. Sömürgeciler, bu halkların arasında “uygarlaştırmaya bile değmeyecek” kabileleri soykırım ve katliamlarla neredeyse tamamen yok etmiştir.⁵

Columbus'un çok kalabalık bir nüfusa sahip olan Karayiplere ilk ayak basışından 21 yıl sonra ada ıssız kalmıştır. Columbus'un sonradan Hispaniola adını verdiği bu bölgede, yaklaşık 8.000.000 insan öldürülmüştür.⁶ Meksika'nın doğu sahili açıklarındaki Cozumel Adası'nda, İspanyolların adaya ilk ayak basmalarından sonraki yetmiş yıldan az bir sürede, nüfusun yüzde 96'sından fazlası ortadan kaldırılmıştır. Guatemala'daki Cuchumatán dağlık bölgesinde nüfus, Avrupalıların temasını izleyen yüz elli yıldan daha az bir zamanda %94 oranında (260000'den 16.000'e) düşmüştür. Batı Nikaragua'da İspanyolların ilk kez ortaya çıkmalarından sonra geçen altmış yılda, halkın %99'u öldürülmüştür. (1.000.000'dan fazla olan nüfus 10.000'in altına düşmüştür.) Batı ve orta Honduras'ta halkın %95'i elli yıl içinde imha edilmiştir. Meksika Körfezi yakınlarındaki Córdoba'da, halkın %97'si yüzyıldan biraz daha uzun bir zamanda yok edilmiştir; komşu Jalapa'da halkın %97'si ortadan kaldırılmıştır. (1520'de 180.000 olan nüfus 1626'da 5000'e inmiştir).⁷ 18. Yüzyılın sonunda, Doğu Virginia, Güney ve Kuzey Carolina ile Louisiana'nın tamamında hayatta kalan yerlilerin sayısı 5000'den daha azdı. 1520'de 700.000'den fazla Kızılderili'nin yaşadığı Florida'da, sadece 2000 yerli kalmıştı.⁸

⁴ Ahmet Utku Özensoy, a.g.m, s. 832.

⁵ Ahmet Utku Özensoy, a.g.m, s. 831, 832.

⁶ David E. Stannard, *Amerika'nın Soykırım Tarihi*, çev. Şaban Bıyıklı, İstanbul: Ketebe Yayınları, 2018, s. 10.

⁷ David E. Stannard, a.g.e, s. 186.

⁸ David E. Stannard, a.g.e, s. 245.

Batı dünyası bu süreç boyunca, sömürgeleştirdiği yerlerden taşıdığı hammaddeler, Afrika'dan getirdiği köleler ve değerli madenlerden elde ettiği gelirler ile 16. Yüzyıldan itibaren hem ekonomik ve siyasi alanda hem de bilim ve teknik alanında yükselişe geçerek, dünyaya üstünlüğünü kabul ettirmeye başlamıştır.⁹ Böylece, Rönesans'la birlikte transhümanist fikirlerin şekillenmesini sağlayan etkiler için gerekli ortamın oluşmasını sağlamıştır.

1.1.2. Rönesans ve Reformun Transhümanizmin Tanrı ve İnsan Anlayışına Etkileri

Rönesans, XV. yüzyıldan itibaren İtalya'da ve daha sonra diğer Avrupa ülkelerinde ortaya çıkan, klasik İlkçağ kültür ve sanatına dayanarak gelişen bilim ve sanat akımıdır.¹⁰ Bu döneme yeniden doğuş anlamına gelen Rönesans adının verilmesi, Antikite kültürünün, farklı bir yorum altında yeniden doğduğuna işaret etmektedir. Rönesans'ın maddi kaynağını, coğrafi keşiflerden ve haclı seferlerinden gelen zenginlik oluştururken, manevi temelini Doğu ülkeleriyle girilen yeni ilişkiler ve Müslümanların Endülüs'ten tasfiyesini sağlayan fetihler esnasında karşılaşılan kentsel, zirai, endüstriyel, kültürel ve estetik yaratılardan¹¹ alınan ilhamlar ile Antikite kültüründen edinilen felsefi, etik ve sanatsal etkiler oluşturmaktadır. Rönesans'ta bu tesirlerle birlikte yeni fikirler, eğilimler, tarzlar ve uygulamalar ortaya konmuştur.¹² Antikite kültürünün yeniden keşfedilmesi ise insanı merkeze alan hümanist anlayışın doğmasına sebep olmuştur.

Hümanizm, insanı henüz yetersiz, olmamış bir varlık durumundan eğitimle tam bir varlığa dönüştürmeyi hedeflerken, Antik Yunan'ın ve Roma'nın öznesini, ulaşılması gereken ideal insan olarak belirlemiştir.¹³ Bu özne almış olduğu eğitim sayesinde entelektüel olarak donanımlı, estetik zevklere duyarlı, etik ve atletik yapılıdır. Rönesans'ta insanın ahlaki ve entelektüel gelişiminin, Eskiçağ'da Gymnasium'da olduğu gibi fiziksel gelişimle harmanlanmaya başlanması, Yunan heykellerindeki

⁹ Ahmet Utku Özensoy, a.g.m, s. 819, 822.

¹⁰ <https://sozluk.gov.tr/>

¹¹ İsmail Coşkun, "Modernliğin Kaynakları: Rönesans Üzerine Bir Değerlendirme", *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, C.3, S.6, 2012, ss. 45-69, s.55.

¹² İsmail Coşkun, a.g.m, s.62.

¹³ Oktay Taftalı, "Tarihi Eylem ve Anlam Bakımından Hümanizm", *Felsefi Düşün Akademik Felsefe Dergisi*, S.9, 2017, ss. 207–223, s. 211.

ideal insan formunun gerçekliğe taşınmasına ve insan bedeninin yeniden estetik beğeniye konu olmasına yol açmıştır. Leonardo da Vinci'nin Vitruvius Adam'ı, Rönesans'ta ortaya konan ideal insan formunun sembolü halini almıştır. Transhümanizmin insanı daima genç, sağlıklı ve mükemmel görünümde tasarlamasının altında da, Rönesans'ın estetik anlayışı yatmaktadır.

Transhümanizme etki eden bir diğer unsur, dinde Reform'dur. Reform hareketi, kilisenin otoritesini, insanın rasyonalitesine devrederek, Tanrı'nın ve vahyin tıpkı evrenin yasaları gibi, akılla idrak edilebileceğini öne sürmüştür. Transhümanizmin rasyonel bir metafizik geliştirerek, yapay zekâ ve teknolojik tekillikle Tanrı ya da Tanrı benzeri bir oluşum meydana getirebileceğini ileri sürmesi de, aynı anlayışın bir izdüşümüdür. Reform hareketiyle, aklın tek başına kutsal metinlerdeki aşkınlığa erişebileceğinin kabul edilmesinden sonra insan aklını aşan bir yapay zekânın da tanrılaşabileceği düşünülmüştür.

Reformu başlatan sebeplerden bazıları, Kilisenin gittikçe siyasette, bilimde ve ekonomide baskıcı ve bağnaz tutumlar sergilemeye başlaması, para karşılığı affedilme sertifikaları (endüljans) basması, cennet ve cehennem anahtarlarını satması, engizisyon mahkemeleriyle çeşitli işkencelerde bulunma imtiyazını ve öldürme hakkını kendine tanımasıdır.

Kilisenin otoritesine bir başkaldırı hareketi olarak başlayan Reform, Roma İmparatorluğunun ve Ortaçağ Kilisesinin değiştirdiği Hristiyan inançlarını, Hristiyanlığın ilk zamanlarındaki orijinal biçimiyle yeniden kurma çabasıdır.¹⁴ Matbaanın keşfiyle birlikte İncil'in her dile tercüme edilerek basılması, farklı yorumların ve mezheplerin ortaya çıkmasına, böylece toplumsal hayatta, kültürde ve değerlerde köklü dönüşümler yaşanmasına yol açmıştır. Elindekiyle yetinen, yasaklara boyun eğen ve çilelere rıza gösteren insanın yerini, daha iyi şartlarda özgürce yaşamak isteyen seküler insanın alması, Aydınlanma hareketini başlatacak şartların ortaya çıkmasını sağlamıştır.

¹⁴ Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2020, s. 227.

1.1.3. Aydınlanma Hareketi ve Kapitalizmin Transhümanizme Etkileri

Aydınlanma hareketi, onsekizinci yüzyılda gerçekleşen ve sonuçları itibariyle hem Amerika hem de hemen hemen Avrupa'nın her tarafında etkili olan, geleneksel olarak İngiliz Devrimi'yle başlatılıp, Fransız Devrimi'yle bitirilen felsefî bir hareket ve bu hareketin sonuçlarıyla belirginlik kazanan toplumsal ve siyasal bir süreçtir.¹⁵ Aydınlanmayla birlikte, toplumsal düzenin kurulması için hangi yönetim şeklinin ve yasaların benimsenmesi gerektiğine, din ve Tanrı yerine aklı merkeze alarak karar verme aşamasına geçilmiştir.

Kant'a göre:

Aydınlanma, insanın kendi suçu ile düşmüş olduğu bir ergin olmama durumundan kurtulmasıdır. Bu ergin olmayış durumu ise, insanın kendi aklını bir başkasının kılavuzluğuna başvurmaksızın kullanamayışıdır. İşte bu ergin olmayışa insan kendi suçu ile düşmüştür; bunun nedenini [...] aklını başkasının kılavuzluğu ve yardımı olmaksızın kullanmak kararlılığını ve yürekliliğini gösteremeyen insanda aramalıdır. Aydınlanmanın şiarı şudur, Sapere aude! Kendi aklını kullanma cesaretini göster!¹⁶

Aklın kullanımının yaygınlık kazandığı Aydınlanma döneminde teknolojinin gelişmesiyle, tarihte iyiye doğru bir ilerleme olduğu, rasyonel düşünmenin insanlara daha mutlu, daha ahlakî ve medeni bir hayat sunduğu düşünülmüştür.¹⁷

Ancak Aydınlanma'nın dünyada refahı ve barışı hâkim kılacağı beklentisi, aklın rehberliğinde ilerleyen bilim ve teknolojinin üretmiş olduğu atom bombasının hiçbir etik kaygı duyulmadan kullanılmasından sonra yerini endişeli bir bekleyişe bırakmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndaki insanlık dışı muameleler, Nazilerin arı ırk idealiyle uyguladığı soykırımlar, günümüzde de devam eden işgaller ve Üçüncü Dünya Savaşı'nı başlatmaya yönelik tehditler, Aydınlanma'nın aklı merkeze almasının sonuçları olarak değerlendirilmiştir.

Bu durum, kapitalizmin tüm yaşananlar üzerindeki etkisinin ihmal edilmesine neden olmuştur. Hâlbuki Aydınlanmanın kavramlarının içinin boşalması, gerçeklikle bağının kopması ve işlevsiz kalması; kapitalist sistemin ulusların yer altı zenginliklerine el koymak maksadıyla aydınlanmanın eşitlik, kardeşlik ve özgürlük

¹⁵ Ahmet Çiğdem, *Aydınlanma Düşüncesi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, s. 13.

¹⁶ İmmanuel Kant, "Aydınlanma Nedir? Sorusuna Yanıt", *Toplumbilim Aydınlanma Özel Sayısı*, çev. Nejat Bozkurt, S. 11, 2000, s. 17.

¹⁷ Ahmet Çiğdem, *a.g.e.*, s. 45.

söylemlerini kendi çıkarlarına alet etmesinden kaynaklanmaktadır. Kapitalizm, insan usunun toplum yararına ürettiği kavramları ve kurumları kullanmayan ulusları işgal etmeyi mazur göstererek savaşlar çıkarmakta, savaşlarda pazarladığı silahlarla da hedeflediği kâra ulaşmaktadır. Savaşlar kapitalizmin kârını maksimum seviyede tutmanın aracı haline geldiği için dünyada çatışmaların önüne geçmek mümkün olmamaktadır.

Bu sebeple bilim ve ordular arasında güçlü bir bağlantının olduğuna işaret eden Rosi Braidotti, bilimsel araştırmalara yönelik harcamaların yüzde yetmiş beşinin askeri hedeflere ayrılmasından dolayı, 20. Yüzyılı Thanatos uygarlığı olarak tanımlamıştır.¹⁸ Günümüzde, dünya çapında savaş teknolojisi ve askeri teçhizatlarla ayrılan bütçe iki trilyon doların üzerindedir. Savaş sanayii, kapitalizmi besleyerek kâr oranlarını yükselttiği için sermaye sahiplerinin teşvikiyle hâlâ büyümeye devam etmektedir. Fakat sorumluluk kapitalizm yerine Aydınlanma hareketine yüklenmektedir.

Aydınlanmanın, dünyanın başına gelen savaşların ve felâketlerin müsebbibi olarak görülmesi transhümanizmin de benzer sonuçlara sebep olabileceği yönünde endişelere yol açmaktadır. Çünkü Transhümanizm, rasyonelliğe önem veren ve tarihte ilerlemeci yaklaşımı benimseyen tutumuyla, Aydınlanma anlayışını devam ettirmektedir. Tıpkı Aydınlanmanın eşitlik, kardeşlik ve özgürlük vaat etmesi gibi Transhümanizm de sağlıklı, mutlu, konforlu ve hatta ölümsüz bir hayat vaat etmektedir. Ahmet Dağ’a göre “Rönesans; resim, mimari ve edebiyat üzerinden; Aydınlanma akıl, bilim ve teknik üzerinden, Transhümanizm ise sibernetik ve teknoloji üzerinden insanı daha ileri taşımak istemektedir.”¹⁹ Ancak Aydınlanmanın kazanımlarını kayba çeviren kapitalist düzenin, transhümanizmin sağlayacağı kazanımları da insanlık için bir kayba dönüştürmesi ihtimal dâhilindedir.

Coğrafi keşiflerden kan dökerek, köleleştirerek ve sömürgeleştirerek elde edilen servetin, kapitalist sistemin sermayesi haline gelmesi, günümüzde de aynı sömürünün farklı bir form altında sürdürülmesini ve insanın gittikçe artan boyutlarda istismar edilmesini sağlamaktadır. Merkantilist sermayeyle kurulan, sanayi devrimiyle gelişme evresine geçerek, küreselleşme ile birlikte organize ve yayılcı

¹⁸ Rosi Braidotti, *İnsan Sonrası*, çev. Öznur Karakaş, İstanbul: Kolektif Kitap, 2014, s. 122.

¹⁹ Ahmet Dağ, *İnsansız Dünya Transhümanizm*, İstanbul: Ketebe Yayınları, 2018, S. 26.

bir seyir izleyen²⁰ kapitalizm, artı değerden maksimum kârı sağlama güdüsüyle hareket ederek, gelir dağılımında eşitsizliklerin oranını gittikçe yükseltmektedir. 2020 Credit Suisse Global Wealth raporuna göre dünya nüfusunun yüzde birini oluşturan dünyanın en zengin ailelerinin serveti, dünyadaki toplam servetin yüzde ellisi civarındadır. Dünya nüfusunun yüzde ellisini oluşturan dünyanın en fakir insanların serveti ise dünyadaki toplam servetin ancak yüzde biridir. Sosyal Darwinizm, kapitalist düzenden kaynaklanan bu yoksulluğu “güçlü olan hayatta kalır” ilkesinden hareketle meşrulaştırırken, ileri teknolojiye sahip olan toplumların diğer primitif halkları hegomenya altına almasını da aynı ilkedен yola çıkarak normalleştirmektedir.

Braidotti’ye göre gençler arasında yükseldiği istatistiklerle belgelenmiş olan bitimsiz stres, tükenmişlik sendromu, depresyon, kaygı bozuklukları ve intihar oranları, içinde yaşadığımız hızlı, kinik ve rekabetçi dünyanın olağan sonuçlarıdır.²¹ Oktay Taftalı açısından “Kapitalist modernizmin belirlediği dünya, tanrısızlaştırılmış, metalaştırılmış, bireyin, haz, şiddet, şehvet ve hırs türünden duygu ve duyarlıklarını provoke eden ve provakasyonun amacına ulaştığı durumları, bireye başarı olarak tanıtan ben merkezli bir dünyadır.”²² İhsan Fazlıoğlu’nun ifadesiyle “Kapitalizm, okutarak cahilliği, çalıştırarak fakirliği, medeniyet diyerek barbarlığı ve barış diyerek ölümü artırmaktır.”²³

Dolayısıyla transhümanizmin hedeflerinin, kapitalizmin kârına aracılık edecek şekilde hayata geçirilmesi ve savaş teknolojisine dönüştürülerek bir tehdit unsuru haline getirilmesi ihtimalinin göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Bu sebeple transhümanist projeden önce kapitalist sistemin yerine farklı bir ekonomik düzenin tesis edilmesine çalışmak gerekmektedir.

1.1.4. Transhümanizmin Marxist Teoriyle Değerlendirilmesi

Karl Marx’a (1818-1883) göre insanlık tarihine şekil veren fikirler, üretim biçimlerinin belirlediği maddi dünyanın, insan aklında yansımasından ve düşünce

²⁰ Muhammed Çelik, Mehmet Dağ, “Kapitalist İktisadi Düşüncenin Geçirdiği Dönüşümler Üzerine Bir Değerlendirme”, *BEU Akademik İzdüşüm*, C. 2, S. 3, 2017, ss. 50-70, s. 5.

²¹ Rosi Braidotti, *İnsan Sonrası Bilgi*, çev. Seyran Sam, Eda Çaça, İstanbul: Kolektif Kitap, 2021, s. 28.

²² Oktay Taftalı, *Ben Merkezci İnsan ve Kaybolan Gerçeklik*, İstanbul: Mühür Kitaplığı, 2017, s. 20.

²³ <https://twitter.com/ihsanfazlioglu/status/1324418249828847616>, (Erişim Tarihi: 10.05.2022)

biçimlerine dönüşmesinden ortaya çıkmaktadır.²⁴ Marx'ın bakış açısıyla Rönesans, Reform ve Aydınlanma gibi dünyaya yön veren fikirleri doğuran ve edimsel hale gelmesini sağlayan, o devrin üretim güçlerinin yapısıdır. Marx'ın düşüncelerinden hareket ettiğimizde, transhümanizmi bu devrin üretim güçlerinin ve kapitalist düzenin ortaya çıkardığı bir akım olarak görmemiz gerekmektedir.

“Marx'ta altyapı (üretim biçimleri), üstyapıyı (devlet, din, sanat, yasalar vb.) belirlediği için insan hangi üretim biçiminin içine doğduysa onun şekillendirdiği siyasi, hukuki, dini ve ahlâkî dünya görüşüyle yaşamını sürdürmektedir. Üretim tarzlarına göre (köleci, feodal, kapitalist) insan emeğinin niteliği de değişmektedir. Emeğin, her üretim tarzında yeniden örgütlenişi, insan bedeninin, hatta zihninin yeniden örgütlenmesidir.”²⁵

Marx'ın bu tespitleri Paleolitik Çağ'a kadar geri götürülebilir. Toprağın verimliliğini etkileyen tabii ve coğrafi koşullara müdahale edemeyen ilkel toplumlarda, bolluk ve bereketi artırması için doğaüstü güçlere kurbanlar verilmiştir. Çünkü bu dönemde henüz altyapıyı tesis edecek üretim araçlarının geliştirilememiş olması, üstyapıyı teşkil edecek devletin, yasaların ve dinin de tesis edilemeyişiyle kendini göstermiştir. Üretim güçlerinin olmayışından dolayı besin ihtiyaçlarının yeterince karşılanamayışı, içine düştükleri aciziyeti gidermek amacıyla doğaüstü güçlere kurban sunma gerekliliğini bir inanç olarak benimsemelerini sağlamıştır. Diğer bir deyişle altyapının eksikliği, o eksikliği giderecek şekilde primitif bir üstyapı (kurban inancı) meydana getirmiştir.

Zamanla yerleşik hayata geçilmesinden ötürü toprağın işlenmesi ve hayvanların yetiştirilmesi için daha fazla insan gücüne ihtiyaç duyulmasıyla kölelik sistemi doğmuştur. Üstyapının unsurlarından biri olan yasalar da, köle sahiplerinin yüksek randıman alabilmesi için kölelerin hiçbir hak tanınmadan çalıştırılmasını sağlayacak şekilde dizayn edilmiştir. Kilise, Tora Yaratılış 12:16, 26:19 ve 30:43 gibi ayetlerde belirtildiği üzere Tek Tanrılı dinlerin ataları kabul edilen İbrahim, İshak ve Yakup'un da kölelere sahip olduğundan hareketle insanların vicdanında köleliği meşrulaştırma

²⁴ Karl Marx, *Kapital: Kapitalist Üretimin Eleştirel Bir Tahlili*, C.1, çev. Alaattin Bilgi, Ankara: Sol Yayınları, 2011, s.17.

²⁵ Özgür Karadaş, *Marx'ta İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020, s.48.

yoluna gitmiştir. Böylece üst yapının unsurlarından olan din, alt yapıya uygun bir yorumla tevil edilmiştir.

Feodal düzene geçildiğinde, toprak derebeyleri üretim araçlarının mülkiyetini elinde bulundurdukları için eskisi kadar köle gücüne gereksinimleri kalmamış ve artık köle beslemek külfetli bir hal almıştır. Toprağın serfler tarafından işlenmesinin daha avantajlı olduğunun anlaşılması üzerine, serflere sınırlı ölçüde mülkiyet ve yasal haklar tanıyacak şekilde hukukî düzenlemelere gidilmiştir. Böylece üst yapının bir parçası olan yasaların, alt yapının ihtiyaçlarına göre tasarlanması sağlanmıştır.

Diğer taraftan kentlerde burjuva olarak adlandırılan tüccarlar, ticaretten elde ettikleri sermaye ile satın aldıkları teknoloji sayesinde sanayi devrimini destekleyerek fabrikalar inşa etmeye başlamıştır. Bu süreçte bazı serflerin çeşitli eziyetlere maruz kaldıkları için derebeylerine ödedikleri ücret karşılığı kentlere göç etmesi ve fabrikalarda çalışmak istemesi, proletarya sınıfının doğmasını ve kapitalist sistemin gelişmesini sağlamıştır.

Fakat Katolik kilisesinin, İncil’de geçen:

[...] Zengin kişi göklerin hükümrانlığına güçlükle girecektir. Yine size derim ki, bir devenin i ne deliğinden geçmesi, zengin kişinin Tanrının h k mrانlığına girmesinden daha kolaydır.

Matta 19:23 ayetini referans g stererek²⁶, halka kanaatk r olmayı önermesi, kapitalizmin amaçlarına ulaşmasına engel teşkil etmiştir.

Dinde Reform hareketlerini başlatan Martin Luther ve Jean Calvin’in öğretileri doğrultusunda ilerleyen Protestan hareketinin inanç sistemi ve felsefesinde, Katolikli in aksine maddi refah ve varsıllı ın amaçlanması sayesinde, kapitalizmin  n  açılmıştır.²⁷ Artık insanın Tanrı’ya yakınlığı, sahip olduğu zenginlik ve kazanç oranındadır.²⁸ Böylece  st yapıyı teşkil eden din, bir kez daha alt yapıya göre uyarlanmıştır.

²⁶ Mustafa Karah y k, “Din ve Ekonomi İlişkisi”, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, S.16, 2013, ss. 193-220, s. 203.

²⁷ Mustafa Karah y k, a.g.m, s. 205, 206.

²⁸ Şennur  zdemir, “Kar ıla tırmalı Bir Perspektiften Kapitalizm ve Kültür”, *Sosyoloji Dergisi*, Dizi 3, S.17, 2008/2, ss. 49-79, s. 51-52; Mustafa Karah y k, “Din ve Ekonomi İlişkisi”, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, S.16, 2013, ss. 193-220, s. 206. (den naklen).

Sonrasında kapitalist düzenin hedeflediği kârın maksimuma ulaşması için yapılan yasal düzenlemelerle, hem özel mülkiyet edinmenin yolu açılmıştır hem de insanların ve malların serbest dolaşımının önündeki engeller kaldırılmıştır. Herkes için özgürlüğün, eşitliğin ve kardeşliğin gerçekleşeceğine dair teminatlar verilmiştir. Ancak yeterli beslenmeyi, daha iyi meskenlere yerleşmeyi, kaliteli eğitim alabilmeyi ve seyahat edebilmeyi içeren bir takım hakların kullanımının ekonomik güçle bağlantılı olması, düşük gelirli kitleleri bu özgürlüklerin tümünden mahrum kılmıştır.

Transhümanizm de herkesin üstün zekâlı, yetenekli, güzel, güçlü, sağlıklı ve ölümsüz olacağı vaadinde bulunmaktadır. Fakat bunların hepsinin tıbbi ve teknolojik desteklerle sağlanacak olması, maddi yetersizlik içindeki kişileri bu imkânlarla erişmekten alıkoyacaktır. Marx'ın teorisine göre günümüzde alt yapıyı tesis eden üretim güçlerinin yapay zekâ teknolojisiyle geliştirilmesi, üst yapıyı temsil eden yönetim şeklinin, hukuk düzeninin ve metafiziğin de (kapitalist düzenin çıkarlarını koruyacak şekilde) yapay zekâ ile belirleneceği anlamına gelmektedir. Bu sebeple transhümanizmin güdümünde şekillenen Yeni Dünya Düzeninin eskisinden farklı olması için önce adil bir ekonomik düzene geçilmesi gerekecektir.

1.2. Transhümanizm ve Posthümanizm

Felsefe tarihi, filozofların fenomenal dünyanın görünüşteki çeşitliliğinin altındaki birliği sağlayan ilkeyi aramasıyla başlamıştır. Yunan düşüncesinde akletme ve düşünme eylemi anlamına gelen theoria faaliyeti en yüksek mutluluk olarak kabul edilmiştir. Bu sebeple Aristoteles şeylere hareket veren Hareketsiz Hareket Ettirici'nin tümüyle akıl olduğunu ifade etmekte ve kendi kendini akletmesi nedeniyle onun en yüksek mutluluk halinde olduğunu belirtmektedir.

Herakleitos duyulur dünyadaki çeşitliliğin ve değişimlerin arkasında değişmeyen sabit bir ölçüt olarak yasanın bulunduğunu ifade etmekte ve bu yasaya logos adını vermektedir. Evren'e içkin bir yasa olan logos kendinde akıllı da içermektedir. Anaksagoras ise kozmosa düzen veren ilkenin nous olduğunu ileri sürmektedir. Plotinos, ilk illete dair farklı nitelemeler kullanmakla birlikte ilk illeti akılların akıllı olarak ifade etmekte, İbn Sînâ zorunlu varlığı, saf akıl olarak nitelemektedir.

Transhümanizm de antikiteden miras aldığı düşünceyi günümüze uyarlayarak merkezinde akıl olan bir tanrı anlayışı geliştirmekte ve bu tanrıyı yapay zekâyla inşa etmeye yönelmektedir. Aynı zamanda insanı da doğaüstü yeteneklere ve ölümsüzlüğe eriştirerek mitolojik tanrılar haline getirmeyi hedeflemektedir. Transhümanizmin maksadı, tanrılaştırmayı amaçladığı insanı, mitolojinin Dünya'yı imar eden mimar tanrısı Demiourgos gibi hiçbir şeyi yoktan var etmeyen fakat yaratılmış olanlara biçim verip düzenleyerek yeni şeyler meydana getirebilen bir yeteneğe sahip kılmak ve yapay zekâyı da aynı tanrısal konuma taşımaktır.

Tezin birinci bölümünün ikinci konusunda, transhümanizmin bu temel amacına hizmet edecek yardımcı unsurlar ele alınmakta, posthümanizmin ortaya çıkış sebepleri, maksadı ve transhümanizme eleştirileri açıklanmaktadır. Ayrıca transhümanist fikirlerin oluşmasında Nietzsche'nin üstinsan kavramının ve simyanın etkileri üzerinde durulmaktadır.

1.2.1. Transhümanizmin Tarihsel ve Felsefi Arka Planı

Fiziksel ve zihinsel kapasitesi, duyuları, algıları ve yaşam süresi sınırlı olan insan, her zaman sınırlarını aşmak için mücadele etmiştir. Ancak yakın zamana kadar bunu sadece hayal ve düşünce dünyasında başarabilmiş, çok sayıda mit, masal, hikâye, tiyatro ve sinema gibi eserler vermiştir. Yarı tanrı ve tanrıçalar, mitolojik ve hayali süper kahramanlar, insanın gerçekleştirmek istediği hayallerini yansıtmak için seçtiği imgelerdir. Teknolojinin hızla ilerlemesiyle birlikte, insanın limitlerini aşma hayali de edebiyat, sanat ve bilim kurguyla kısıtlı olmaktan çıkmış ve transhümanist proje ile hayata geçirilmek üzere bilimin konusu haline almıştır.²⁹

“Batı Uygarlığı 21. yüzyılda mekanik ve teknolojik süreçleri aşarak, sibernetik ve nanoteknolojik bir sürece girmiş ve bunu transhümanizm kavramıyla ifade ederek felsefi ve ideolojik bir çerçeveye yerleştirmek istemiştir.”³⁰ Transhümanizmin tanımı, 1998 yılında Nick Bostrom ve David Pearce tarafından kurulan The World Transhumanist Association (Dünya Transhümanist Derneği) isimli organizasyonun³¹

²⁹ Yusuf Emre, Cenneti Dünyada Aramak: Ölümsüzlük Arzusu, Uzatılmış Yaşam ve Din, *Din ve Transhümanizm*, Ankara: Eskiye Yayınları, 2021, ss. 175-202, s. 175.

³⁰ Talip Demir, *Din ve Transhümanizm*, Ankara: Eskiye Yayınları, 2021, s. 6.

³¹ Slavoj Žižek, *Kıyametin Versiyonları*, çev. Mehmet Budak, İstanbul: Encore Yayınları, 2012, s. 43.

ilk versiyonunu 13 Mayıs 1999 tarihinde yayınladığı The World Transhumanist FAQ (Transhümanist Dünyada Sıkça Sorulan Sorular) isimli manifesto niteliğindeki dokümanda yer almaktadır. Manifestonun “What is Transhumanism?” (Transhümanizm Nedir?) başlıklı kısmında Bostrom’un tanımlamış olduğu şekliyle transhümanizm:³²

İnsanın fiziksel, bilişsel yeteneklerinin artırılması, yaşlanma ve hastalanma gibi arzu edilmeyen veya gereksiz görülen yönlerinin ortadan kaldırılması amacıyla teknoloji ve bilimden faydalanılması gerektiğini öne süren entelektüel ve kültürel bir harekettir.³³

“Kazalara, hastalıklara, felaketlere ve düşük zekâ gibi insanlığın birçok temel sorununa teknoloji yoluyla çözümler sunan”³⁴ transhümanizm, “mana olarak ilk defa J.B.S Haldane’nin “Deadalus: Science and the Future” (1924) (Deadalus: Bilim ve Gelecek), Julian Huxley’nin “Religion without Revelation” (1927) (Vahiysiz Din) ve John D. Bernal’ın “The World, The Flesh and the Devil” (1929) (Dünya, Et ve Şeytan) isimli eserlerinde geçmektedir.”³⁵ Kavram olarak ise ilk kez, Julian Huxley tarafından kaleme alınan ve 1957 yılında yayımlanan “New Bottles for New Wine” (Yeni Şarap için Yeni Şişeler) isimli eserde kullanılmıştır.³⁶

Huxley transhümanizmi “insan olarak kalan ancak kendisini aşarak insan doğasının yeni imkânlarını, yine kendi doğası için keşfeden insan” olarak tanımlamaktadır.³⁷ Ancak “Max More, transhümanizm terimini ilk kez biyo-teknolojik gelişmeleri ve yaşadığımız dünyadaki fiziksel ve zihinsel yetkinleşmeyi içerecek nitelikte kullanan kişinin kendisi olduğunu dile getirmektedir. More’a göre kendinden önce de transhümanizmi yetkinleşme anlamını kastederek kullanan Julian Huxley gibi ve “transhuman”ı insanlıktan gelecek insanına (posthuman) geçiş anlamında kullanan

³² Mahir Fatih Ünal, Dijitalleşmenin Transhümanizme Etkisi, *ISOPHOS*, S. 2, 2019, ss. 19-38, s.29, 30.

³³ Nick Bostrom, The Transhumanist FAQ, 2003, s. 4. <https://nickbostrom.com/views/transhumanist.pdf> [Erişim: 22. 6. 2022]; Mahir Fatih Ünal, Dijitalleşmenin Transhümanizme Etkisi, *ISOPHOS*, S. 2, 2019, ss. 19-38, s. 30 (dan naklen).

³⁴ Mahir Fatih Ünal, a. g. m, s. 30.

³⁵ Farzad Mahootian, *Ideals of Human Perfection: A Comparison of Sufism and Transhumanism*, K. L. Mossman, & H. T. Samuel içinde, Building Better Humans?: Refocusing the Debate on Transhumanism (Beyond Humanism: Trans- and Posthumanism / Jenseits des Humanismus: Trans- und Posthumanismus), Frankfurt: Peter Lang, 2012, ss. 133-156, s.144; Mahir Fatih Ünal, Dijitalleşmenin Transhümanizme Etkisi, *ISOPHOS*, S. 2, 2019, ss. 19-38, s. 29 (dan naklen).

³⁶ Nick Bostrom, The Transhumanist FAQ, 2003, s. 4. <https://nickbostrom.com/views/transhumanist.pdf> [Erişim: 22. 6. 2022]; Mahir Fatih Ünal, Dijitalleşmenin Transhümanizme Etkisi, *ISOPHOS*, S. 2, 2019, ss. 19-38, s. 29 (dan naklen).

³⁷ Duygu Aydemir, *Siberfeminizm*, İstanbul: Urzeni Yayınevi, 2021, s.111.

Feredioun M. Esfendiary gibi düşünürler olmuş ama birincisi felsefî bir çerçeveyi esas almadığı için ve ikincisi de hiçbir şekilde transhümanizme referansta bulunmadığı için terimi şimdiki anlamıyla kullanmamışlardır.”³⁸

Transhümanist deklarasyon 1998 yılında uluslararası bir yazar grubu tarafından hazırlanmıştır. Doug Baily, Anders Sandberg, Gustavo Alves, Max More, Holger Wagner, Natasha Vita-More, Eugene Leidl, Bernie Staring, David Pearce, Bill Fantegrossi, Ralf Fletcher, Tom Morrow, Alexander Chislenko, Lee Daniel Crocker, Darren Reynolds, Keith Elis, Thom Quinn, Mikhail Sverdlov, Arjen Kamphuis, Shane Spaulding ve Nick Bostrom'un ortaya koymuş olduğu Transhümanist Bildirge, yıllar içinde çeşitli yazarlar ve kuruluşlar tarafından değişikliğe uğratılmasından sonra Mart 2009'da Humanity+ Kurulu tarafından kabul edilmiştir.³⁹

Dünya Transhümanist Derneği (World Transhumanist Association) yayınladığı bildiride, transhümanistlerin tespitlerini, önerilerini ve geleceğe dair beklentilerini sekiz madde halinde açıklamıştır:⁴⁰

- 1- Bilim ve teknoloji insanlığı gelecekte derinden etkileyecek durumdadır. Biz, insanın potansiyellerini iyileştirerek yaşlılığın, bilişsel eksikliklerin, istemsiz acıların ve dünya gezegeninde kapalı kalmanın üstesinden gelebileceğimize dair bir olasılık öngörmekteyiz.
- 2- Biz insanlığın potansiyellerinin hala tam olarak açığa çıkarılmadığına inanıyoruz. İnsanî koşulların iyileştirilmesine yol açma olanağı olan son derece değerli ve harika senaryolarımız bulunmaktadır.
- 3- İnsanlığın, özellikle yeni teknolojilerin kötüye kullanılmasından kaynaklanabilecek ciddi risklerle karşı karşıya olduğunu kabul ediyoruz. Bunun, sahip olduğumuz değerlerin büyük bir kısmının, hatta tamamının kaybedilmesine yol açabileceğine dair olası gerçekçi senaryolar da bulunmaktadır. Bu senaryoların bazıları son derece etkileyiciyken bazıları önemsizdir. Her ilerleme bir değişim olmasına rağmen her değişim bir ilerleme değildir.

³⁸ Muhammet Özdemir, Posthuman Kavramının Çerçevesi ve Transhümanizm ve Posthümanizm Literatürlerinin Tarihçesi, *Transhümanizm & Posthümanizm -Disiplinlerarası Bir Çalışma-*, Ankara: Eskiyei Yayınları, 2021, Ss. 15-47, s.23.

³⁹ <https://www.humanityplus.org/transhumanism>, [Erişim: 5. 6. 2022].

⁴⁰ https://hpluspedia.org/wiki/Transhumanist_Declaration, [Erişim: 8. 6. 2022].

4- Araştırmalar söz konusu olasılıklar çerçevesinde yapılmalıdır. Nasıl riskleri en iyi şekilde azaltacağımızı ve yararlı uygulamaları hızlandıracağımızı dikkatli bir şekilde planlamamız gerekmektedir. Ayrıca ne yapılması gerektiğine dair yapıcı tartışmaların olduğu forumlara ve sorumluluk içinde alınan kararların uygulanabildiği sosyal bir düzene ihtiyacımız vardır.

5- Varoluşsal risklerin azaltılması, yaşamın ve sağığın korunması, çaresi olmayan acıların azaltılması için araçlar geliştirilmesi ve insanın sağduyusuyla bilgeliğinin iyileştirilmesi en acil öncelikler olarak sürdürülmeli ve ciddi yatırımlarla desteklenmelidir.

6- Oluşturulan politikalar sorumluluk sahibi ve kapsayıcı ahlâkî görüşler tarafından yönlendirilmeli, hem fırsatlar hem de riskler ciddiye alınmalı, özerkliğe ve bireysel haklara saygılı olunmalı, dünyadaki tüm insanların çıkar ve onurları dikkate alınmalı ve dayanışma içinde olunmalıdır. Ayrıca, gelecekte var olacak nesillere karşı da ahlâkî sorumluluklar göz önünde bulundurulmalıdır.

7- Biz, insanlar, insan olmayan hayvanlar ve gelecekteki herhangi bir yapay zekâ, değiştirilmiş yaşam biçimleri ya da teknolojik ve bilimsel ilerleme sonucunda ortaya çıkabilecek diğerk zekâlar da dâhil olmak üzere tüm bilinçli varlıkların mutluluğunu savunmaktayız.

8- Biz bireylerin kendi yaşamlarını nasıl sürdürecekleriyle ilgili geniş kişisel tercihleri olabilmesine izin verilmesini desteklemekteyiz. Bu, bellek, odaklanma ve zihinsel enerjiye yardımcı olmak için geliştirilmiş olabilecek tekniklerin kullanımını, yaşam süresini uzatma tedavilerini, üreme seçimiyle ilgili teknolojileri, kriyojenik işlemleri ve daha birçok olası insan değişimlerini ve iyileştirme teknolojilerini içermektedir.

Liberter, Demokratik, Extropianist ve Singularitaryan gibi farklı türleri bulunan transhümanizmi, bütün türleri tarafından paylaşılan ortak değerleri göz önünde bulunduracak şekilde ve basitçe tanımlamak istersek, teknolojinin biyolojimizin sınırlarını geliştirmemize ve aşmamıza izin verebileceği düşüncesi olarak özetleyebiliriz. Transhümanist fikirleri tartışmak üzere kurulan ana çevrimiçi

platformun, H+ ile simgeleştirilmesinin sebebi, “H”ın insanlık (human) kelimesini, “+” (artı) ya da “plus” ilavesinin de geliştirmeyi ifade etmesidir.⁴¹

N. Bostrom ve D. Pearce gibi felsefeciler tarafından 1992’de kurulan The World Transhümanist Association - WTA derneğinin bugün pek çok farklı coğrafyada yaklaşık 5000 üyesi bulunmaktadır. WTA, dünyadaki konferansları, akademik haber yayınlarını, bültenleri ve yerel transhümanist grupları organize etmektedir.⁴² Doğuşu itibariyle Avrupa, özellikle de İngiltere merkezli olarak ortaya konulan transhümanist literatür, bugün transhümanizmi destekleyen teknoloji şirketlerinin genellikle Amerika’da bulunması nedeniyle Amerika merkezli bir gelişim sergilemektedir.⁴³

Transhümanizmin ideallerini gerçekleştirmek hedefiyle Extropy Institute, The Foresight Institute, The Immortality Institute, The Institute for Ethics and Emerging Technologies, ve The Singularity Institute for Artificial Intelligence gibi farklı organizasyonlar ve devlet destekli örgütler kurulmuştur.⁴⁴ Transhümanizm bilimsel, kültürel ve felsefî bir hareket ve eğilim olmanın ötesinde varlık, bilgi, inanç, ahlak, ekonomi, toplum, tarih ve çevre gibi dünya görüşümüzü şekillendiren temel parametrelere ilişkin esaslı önermeler sunan ve pratikler dayatan bir oluşumdur.⁴⁵ Örneğin, demokratik ve libertarian transhümanist örgütlenmeler ve kuruluşlar teknoloji, bilim, etik ve hukuk zemininde arttırılmış/güçlendirilmiş insan, yapay zekâ ve silikon ortama aktarılmış insan bilincinin vatandaşlık haklarını ve onurunu korumak için yasal düzenlemelerin zorunluluğunu ortaya koymuştur.⁴⁶

⁴¹ Mahsum Aytepe, Posthümanizmde ve Transhümanizmde Varlık. *Transhümanizm & Posthümanizm -Disiplinlerarası Bir Çalışma-*, Ankara: Eskiyei Yayınları, 2021, ss. 324-363, s.340.

⁴² Nick Bostrom, The Transhumanist FAQ, 2003, s. 53, <https://nickbostrom.com/views/transhumanist.pdf>, [Erişim: 22. 6. 2022]; Ahmet Dağ, *Transhümanizm İnsanın ve Dünyanın Dönüşümü*, Ankara: Elis Yayınları, 2018, s. 144 (den naklen).

⁴³ İsmail Kurt, Kur’ân Perspektifinden Bir Transhümanizm Eleştirisi, *Din ve Transhümanizm*, Ankara: Eskiyei Yayınları, ss.55-118, s. 67.

⁴⁴ H. T. Samuelson, K. L. Mossman, “New Perspectives on Transhumanism”, Building Better Humans?: Refocusing the Debate on Transhumanism (Beyond Humanism: Trans- and Posthumanism / Jenseits des Humanismus: Trans- und Posthumanismus), 2005, Frankfurt: Peter Lang, ss. 29-54, s.32; Ahmet Dağ, *Transhümanizm İnsanın ve Dünyanın Dönüşümü*, Ankara: Elis Yayınları, 2018, s. 144 (den naklen).

⁴⁵ Mahsun Aytepe , a. g. e, s. 325.

⁴⁶ James J. Hughes, *Citizen Cyborg*, Cambridge: Westview Press, 2004, s. 164, 165; Yaylagül Ceran Karataş, Dijital Çağda Hümanizm Tartışmaları Açısından İnsan Doğası Biyoteknoloji ve Biyopolitika, *Kutadgubilig*, Mart 2019, S.39, ss. 59-86, S. 82 (den naklen).

21. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren transhümanizm sadece pozitif teknolojik idealler içeren bir ütopya olarak görülmemektedir. Bilimin meşruiyeti için hiç de azımsanmayacak miktarlarda mali desteğe sahip ve Ulusal Bilim Kurumu tarafından da desteklenen ekonomik ve politik bir program haline gelmiştir.⁴⁷ Aynı zamanda seküler formda farklı örgütlenmelerle gündelik yaşam pratikleri için etik, estetik ve politik değerler üretmektedir. Projenin etik ve politik temelini bedenın kontrol edilmesi, zekânın güçlendirilmesi, daha uzun yaşamak (ölümsüzlük) ve daha mutlu olmak arzusu oluşturmaktadır.⁴⁸ İnsan doğasını eksik bir yaratılış ya da bitmemiş bir proje⁴⁹ olarak gören Transhümanizm, modern bilim ve teknolojinin imkânlarıyla dinlerdeki aşkın kutsal varlığın gücünü beşere aktarma çabasına girmiş bir tekno-din olarak da görülmektedir.⁵⁰

Transhümanizm aynı zamanda birçok okul, şirket, dernek, hatta kilise tarafından temsil edilen ve kendini yayma amacı taşıyan bir tebliğ hareketidir. Tıp merkezleri, nano teknoloji, nano-biyoloji, genetik bilim, bilgisayar programı ve yazılımı çalışmalarıyla meşgul olan bilim merkezleri ve kurumlar, yine Yapay Zekâ çalışmaları yapan ve her birinin bütçesi milyar dolarları aşan Samsung, Nokia, Bloomberg, Beta, Space3, İntel Capital ve Google gibi şirketler tarafından desteklenmektedir.⁵¹ Florida’da kurulan, içlerinde Hristiyan, Yahudi ve Budist İnanırlarında olduğu 500’den fazla üyesi bulunan “The Church of Perpetual Life” kilisesinde her ay toplantılar düzenlenmekte ve transhümanist konular tartışılmaktadır.⁵²

Aydınlanma dönemiyle birlikte insan bedenine ilişkin olumsuz niteliğe sahip dinî görüşlerin terk edilmesiyle, transhümanizm kendi fikirlerini geliştirmek için elverişli

⁴⁷ R. G. Hansell & W. Grassie, *H± TransHumanism and Its Critics*, Philadelphia: Metanexus Institute, 2010; Yaylagül Ceran Karataş, Dijital Çağda Hümanizm Tartışmaları Açısından İnsan Doğası Biyoteknoloji ve Biyopolitika, *Kutadgubilig*, Mart 2019, S.39, ss. 59-86, S. 82, 83 (den naklen).

⁴⁸ James J. Hughes, *Citizen Cyborg*, Cambridge: Westview Press, 2004, s. 164, 165; Yaylagül Ceran Karataş, Dijital Çağda Hümanizm Tartışmaları Açısından İnsan Doğası Biyoteknoloji ve Biyopolitika, *Kutadgubilig*, Mart 2019, S.39, sS. 59-86, S. 83 (den naklen).

⁴⁹ Talip Demir, Transhümanizm ve Sekülerleşme: Bildiğimiz Dinin Sonu mu? *Din ve Transhümanizm*, Ankara: Eskiyei Yayınları, 2021, ss. 17-54, s. 23.

⁵⁰ Talip Demir, a. g. e, s. 6.

⁵¹ Ahmet Dağ, *Transhümanizm İnsanın ve Dünyanın Dönüşümü*, Ankara: Elis Yayınları, 2018, s. 144.

⁵² Gian Volpicelli, “The Transhumanist Church That Has Faith in Tecnology”, 2014, https://motherboard.vice.com/en_us/article/jp5bgb/the-transhumanist-church-that-has-faith-in-tecnology, [Erişim: 20. 6. 2022].

bir ortam elde etmiştir. Ortaçağ'ın dinî görüşü, vücudu, ölümsüz ruhun yoz ve çürümekte olan hapishanesi olarak nitelendirirken, Rönesans sanatı tıpkı klasik sanat gibi insan vücudunun oranlarını, güzelliğin ve kozmik harmoninin altında yatan gizli geometriyi yansıtan bir unsur olarak yüceltmıştır.⁵³

İnsan bedenine verilen değer günümüze kadar önemini korumaya devam etmiştir. Sağlıklı, genç ve güzel görünmek adına uygulanan diyetler, alınan vitaminler, spor ve estetik operasyonlarla desteklenen bakım ve tedaviler giderek daha etkili hale gelmektedir. Bedeni iyileştirmeye yönelik çabalar içindeki transhümanizmin hedeflerinden biri yaşlanmanın önüne geçmektir. Transhümanizmin diğer hedefi ise uzay yolculuğu gibi tehlikeli görevlerin kötü koşulları için zayıf ve narin olan insan bedenini⁵⁴, teknolojiyle entegre ederek makineyle melezleşmiş cyborg bedenler haline getirmektir. Cyborg bedenlerin, istediği cinsiyetin biyolojik özelliklerine ya da cinsiyetsiz bir bedene sahip olabileceği veya karma bir cinsiyet edinebileceği öne sürülmektedir.⁵⁵

Semâvi dinlerde bedenin utanç veren eğilimlerini ve işlevlerini aşma çabası; bilim ve teknoloji tarihinde bedenin evreni keşif sürecindeki sınırlılığını ve ölümlülüğünü aşma çabası haline gelmiştir.⁵⁶ Transhümanizmin insanı ölümsüz kılma gayreti, dinlerden ve metafizik unsurlardan aldığı ilhamlardan ileri gelmektedir.⁵⁷ Hz. İsa, şehir ve köylerde dolaşarak her hastalığı tedavi eden, körlerin gözlerini görür hale getiren, kötürümlerin yürümesini sağlayan, cüzzamlıları iyileştiren, sağırın işitmesini sağlayan ve ölüleri diriltten bir peygamberdir.⁵⁸ Bu mucizeleri teknolojiyle gerçekleştirme hedefi güden Transhümanizm, kendini seküler bir proje olarak dinin yerine konumlandırmıştır. Yaşlanmaya, hastalığa, biyolojik kusura, acıya veya ağrıya, düşük zekâyâ, hatta ölüme üstün gelme mücadelesi içindeki insan⁵⁹ bilim ve

⁵³ Mustafa Tekin, Transhümanizm ve Posthümanizm Bağlamında Din ve Toplum, *Transhümanizm & Posthümanizm -Disiplinlerarası Bir Çalışma-*, Ankara: Eskiye Yayınları, 2021, ss.139-162, s. 141.

⁵⁴ Michio Kaku, *Zihnin Geleceği*, çev. Yasemin Saraç Oymak, Hüseyin Oymak, Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2020, s. 111.

⁵⁵ Duygu Aydemir, *Siberfeminizm*, İstanbul: Urzeni Yayınevi, 2021, s.111.

⁵⁶ Ezgi Ece Çelik, İnsan ve Sonrası, *Felsefi Düşün*, 2017, S.9, ss. 31 – 45, s. 36.

⁵⁷ Ahmet Dağ, *Transhümanizm İnsanın ve Dünyanın Dönüşümü*, Ankara: Elis Yayınları, 2018, s. 196.

⁵⁸ Nuh Yılmaz, Transhümanizm, Posthümanizm ve Hırısyanlık, *Transhümanizm & Posthümanizm - Disiplinlerarası Bir Çalışma-*, Ankara: Eskiye Yayınları, 2021, ss. 289-323, s.305.

⁵⁹ Ahmet Dağ, Hümanizmin Radikalleşmesi Olarak Transhümanizm, *Felsefi Düşün*, 2017, S.9, ss. 46-68, s.46.

teknoloji vasıtasıyla yeryüzünde cenneti gerçekleştirmek için tanrının yerini alır.⁶⁰ Transhümanizm, insan zihnini bilgisayara yükleyerek ölümsüzlüğe ulaştırmayı ve sanal âlemin cennetlerinde sonsuza dek yaşatmayı amaçlamaktadır. İnsanı ölümsüz Tanrılara dönüştürmeyi hedefleyen transhümanizmin esin kaynaklarından biri de inançlara, geleneklere, şiir, roman, tiyatro ve filmlere kaynaklık eden, resim, heykel ve müzik gibi sanat eserlerine ilham veren mitoslardır.

Campbell:

Mitolojinin simgeleri (ister görünür resimler, ister soyut düşünceler biçiminde olsun) en derin dürtü merkezlerine dokunup onları harekete geçirir; eğitim görmüşleri ve cahilleri aynı biçimde etkiler, yığınları, uygarlıkları harekete geçirir.⁶¹

sözleriyle mitosların insan üzerinde bıraktığı etkiye değinmektedir. J. D. Bernal’a göre “Bilim bir yönüyle düzenlenmiş teknik, diğer yönüyle rasyonelleştirilmiş mitolojidir.”⁶² Nitekim dinî, spritüel ve mitsel öğeleri devre dışı bırakarak fiziksel gerçekliği araştırdığını ileri süren modern bilimin, süreç içinde kendine has yeni mitler oluşturduğu görülmektedir.⁶³ Transhümanizmi yeni bir din olarak gören R. Kurzweil, kendisine “Peki, bu dinin bir Tanrısı var mı?” diye yöneltilen soruya:

Henüz yok ama olacak. Evrendeki madde ve enerjiyi zekâyâ doyurduğumuz zaman uyanacak, bilinci yerine gelecek, olağanüstü de bir zekâyâ sahip olacak. Bu, düşünebildiğim tanrıya en yakın şeydir.⁶⁴

diyerek gelecekte teknolojiyle inşa etmeyi hedefledikleri bir Tanrı doğuma (teogonia) işaret etmektedir. Transhümanizmin ideali, insanları ölümsüz Tanrılar haline getirmektir. Nörolog Andrew Vladimirov yaptığı bir deneyde sadece üç saat uyku uyumuş stresli bir insanın beynine yönlendirdiği ışınla, o kişinin kendini iyi hissetmesini sağladığında, kendisine Tanrı’yı oynamamak gerektiğini söyleyerek bu işe kalkışmamasını önerenlere, “Amaç zaten Tanrı olmak” diyerek cevap vermiştir.⁶⁵

Michio Kaku’ya göre de, bizim alın yazımız, bir zamanlar taptığımız ve korktuğumuz tanrılar gibi olmaktır. Bunu sağlayacak olan sihirli değnek ve iksirler değil bilgisayar bilimi, nanoteknoloji, yapay zekâ, biyoteknoloji ve kuantum kuramı

⁶⁰ Ahmet Dağ, a. g. m, s. 52.

⁶¹ Joseph Campbell, *İlkel Mitoloji*, çev. Kudret Emiroğlu, Ankara: İmge Yayınevi, 1995, s. 20.

⁶² J. D. Bernal, *Tarihte Bilim*, C.1, çev. Tonguç Ok, İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2009, s. 32.

⁶³ İshak Arslan, *Çağdaş Doğa Düşüncesi*, İstanbul: Küre Yayınları, 2019, s. 19.

⁶⁴ Ray Kurzweil, *İnsanlık 2.0*, çev. Mine Şengel, İstanbul: Alfa Kitap, 2016, s. 551.

⁶⁵ Hüseyin Temel, Transhümanizme Farklı Bir Bakış! *İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi*, C.2, S. 2, 2019, ss. 372-380, s. 376.

olacaktır. Kaku, 2100 yılında, mitolojilerin tanrıları gibi, zihin gücüyle cisimleri yönlendirebileceğimizi, mükemmel vücutlar yaratarak ömrümüzü uzatabileceğimizi öngörmektedir. Mitolojik tanrılarımıza ettiğimiz duaların en başında gelen rahatsızlıklarımız ve hastalıklarımızdan kurtulma isteğini, dualar ya da büyülü sözler aracılığıyla değil biyoteknoloji mucizesi ile gerçekleştireceğimizi belirten Kaku, dünya yüzeyinde daha önce hiç yürümemiş hayat formları yaratabileceğimizi ifade etmektedir.⁶⁶ Kaku'ya göre hayatlarını besin ve barınacak yer bulma mücadelesiyle, yırtıcılar, şiddetli hastalıklar ve açlık endişesiyle geçirmiş atalarımız, bugün Ay'a ve ötesine roketler gönderdiğimizi, kendi kendine gidebilen arabalara bindiğimizi görebilselerdi, bizleri büyücü ya da sihirbaz olarak nitelendirirlerdi.⁶⁷ Kaku, bizim de torunlarımızı Yunan Tanrıları gibi görebileceğimizi öne sürmektedir. Çünkü Venüs gibi mükemmel, ölümsüz bedenleri, Apollo gibi Güneş'in enerjisine sonsuz erişimleri olabilir ya da Zeus gibi zihinsel komutlar vererek isteklerini gerçekleştirebilir, dahası genetik mühendislikten yararlanarak Pegasus gibi efsanevi hayvanlar yaratabilirler.⁶⁸

Yuval Noah Harari açısından haz ve ölümsüzlük peşinde koşan ve Tanrılar katına yükselmeye çalışan insanlık, Herkül'ün kuvvetini, Dionysos'un delice coşkusu, Afrodite'in şehvetli güzelliğini, Athena'daki bilgeliği ya da istediği her neyse onu satın alabilecek hale gelebilir.⁶⁹

Daha önce de belirttiğimiz üzere, Kaku'nun deyişiyle, kaderimizde bir zamanlar korkulan ve tapılan Tanrılar olmak yazılıdır. Ama asıl soru, bu büyük tanrısal güce eşlik edecek bir Solomon bilgeliğine sahip olup olamayacağımızdır.⁷⁰ Çünkü bilgelikten uzak bir Tanrı anlayışı insanı Solomon gibi olmak yerine Firavunlaştıracaktır.

Aydınlanma sürecinden itibaren Batı felsefesinin Tanrı anlayışı, Ludwig Feuerbach'ın Hristiyanlığa yönelttiği eleştirilerle şekillenmiştir denebilir. Feuerbach, Hristiyanlığın, Tanrı'yı baba, oğul ve kutsal ruh olarak tanımlamasını

⁶⁶ Michio Kaku, *Geleceğin Fiziği*, çev. Yasemin Saraç Oymak, Hüseyin Oymak, Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2020, s.13, 157, 158.

⁶⁷ Michia Kaku, *İnsanlığın Geleceği*, çev. Ayşe Cankız Çevik, İstanbul: ODTÜ Yayıncılık 2018, s.6.

⁶⁸ Michia Kaku, a. g. e, s. 6, 9.

⁶⁹ Yuval Noah Harari, *Homo Deus*, çev. Poyzan Nur Taneli, İstanbul: Kolektif Kitap, 2016, s. 55.

⁷⁰ Michia Kaku, *İnsanlığın Geleceği*, çev. Ayşe Cankız Çevik, İstanbul: ODTÜ Yayıncılık 2018, s.9.

antropomorfik (insanbiçimli) bir yaklaşım olarak değerlendirmekle, transhümanizmin insanın Tanrılaşabileceği düşüncesine zemin hazırlamıştır. Feuerbach’a göre kişinin inandığı Tanrı’nın tabiatı, o kişinin doğası ile bir ve aynıdır. İnsan kendisinde görmeyi istediği, fakat bir türlü görmeyi başaramadığı nitelikleri hayali bir varlığa atfetmektedir ve farkına varmadan da bu varlığı Tanrı konumuna yükseltmektedir. Yani, insanın Tanrı diye taptığı şey, ulaşmak isteyip de bir türlü ulaşamadığı yüceltilmiş kendi sıfatlarından başka bir şey değildir. Bu anlamda insan Tanrı’ya değil idealize edilmiş benine tapmaktadır.⁷¹ Batı Medeniyeti, Tanrı’yı insanın idealize edilmiş hâli olarak gördüğü için Transhümanizmin insanı tanrılaştırma hedefini de, insanın kendini gerçekleştirme olarak nitelendirmektedir. Ancak Feuerbach’ın “Hristiyanlığın Özü” adlı eserindeki ifadelerine göre insan Tanrı’yı, kendi egosunu tatmin ederek bencilliğini doyuma ulaştırmak, bitimsiz arzu ve ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla kurgulamıştır.⁷² Transhümanist proje de aynı maksada ulaşmaya çalışmakta yani insanı kendi egosunu tatmin edebilmesi, bitimsiz arzu ve ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için Tanrılaştırmayı amaçlamaktadır. Tanrı’nın insanın arzularını doyuma ulaştırmak için kurgulanmış bir nesne olarak tanımlanmasının ve insanın da bu maksatla tanrılaştırılmasının ilerde nasıl sonuçlar doğuracağını, Hegel bize Afrikalılar üzerinden vermiş olduğu bir örnekle anlatmış bulunmaktadır.

Hegel, “Din Felsefesi Üstüne Dersler”inde:

Diğer halkların daimi fetişleri olduğu halde, Siyahlar, isteğe bağlı olarak (Willkürlich) fetiş değiştirirler.⁷³ Bir fetiş başarısız olursa, sahibi tarafından bir kenara atılarak onun yerine başka bir fetiş seçilir. Bu durum, Afrikalıların kendi üstlerinde güç sahibi olduğunu hayal ettikleri şeyin üstünde, gerçekte kendilerinin güç sahibi olduklarını gösterir; diyerek, “töz her zaman öznenin gücündedir.”⁷⁴

⁷¹ Hans Küng, *Does God Exist: an Answer for Today*, London: SCM Press, 1991, s. 202; Ferhat Akdemir, Feuerbach’ın Antropolojik Ateizmi ve Teistik Açidan Değerlendirilmesi, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2003, S. 14-15, ss. 341-357, s. 343 (den naklen).

⁷² Ferhat Akdemir, Feuerbach’ın Antropolojik Ateizmi ve Teistik Açidan Değerlendirilmesi, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2003, S. 14-15, ss. 341-357, s. 346, 347.

⁷³ G. W. F. Hegel, *Lectures on the Philosophy of Religion*, C.II, tr. Peter Crafts Hodgson, Berkeley: University of California Press, 1987, s. 291; Robert Bernasconi, *İrk Kavramını Kim İcat Etti?* çev. Zeynep Direk, İsmail Esiner, Tendü Meriç, Nazlı Öktem, İstanbul: Metis Yayınları, 2020, s. 104 (den naklen).

⁷⁴ G. W. F. Hegel, *Lectures on the Philosophie of World History*, tr. Hugh Barr Nisbet, Cambridge: Cambridge University Press, 1975, s. 181, 182; *İrk Kavramını Kim İcat Etti?* çev. Zeynep Direk, İsmail Esiner, Tendü Meriç, Nazlı Öktem, İstanbul: Metis Yayınları, 2020, s. 104 (den naklen).

düşüncesini öne sürmüştür. Hegel'in bu tezinden hareketle Batı Medeniyetinin farklılaşan taleplerine göre önce mitlerdeki tanrıları, sonra dinlerdeki Tanrı'yı, ardından Hümanizmle birlikte insan aklını, şimdi ise insan aklından daha üstün bir yerde gördüğü yapay zekâyı tanrılaştırdığını söyleyebiliriz. Hegel'in verdiği örneğe benzer şekilde, Batı felsefe tarihi her dönemde arzularının değişen taleplerine uygun yeni bir tanrı tayin edip eskisini imha etmekle, gerçekte kendinin tanrıların da üstünde bir yetkeye sahip olduğunu deneyimlemektedir. Ya da Hegel'in deyişiyle, tözlere atfettiği gücün, tözlerde değil kendinde olduğunu göstermektedir. Nitekim mitolojiyi, rasyonellikten uzak olan kozmogonisi nedeniyle eleştiren, insan biçimli ve karakterli tanrıları ise ahlaka aykırı edimleri ve toplumsal hayata sürekli müdahaleleri nedeniyle reddeden Antikite felsefesi, onun yerine Aristoteles'in Evren'e müdahil olmayan ve insanla ilgisi bulunmayan, sadece kendi kendini temaşa edip düşünen ilk hareket ettirici tanrı anlayışını benimsemiştir. Böylece insanı yönlendiren ve özgürlüğüne müdahale eden bir tanrı anlayışının önüne geçme arzusunun yerine getirmiştir.

Fakat Hristiyanlıkla birlikte Tanrı'nın, Hz. İsa'nın kişiliğinde somutlaşmış olduğunun kabul edilmesi, yeniden Evren'e müdahil bir kişi tanrının insan yaşamına şekil vermesiyle neticelenmiştir. Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesinden sonra Kilise'nin siyasal ve toplumsal hayatı dogmalarla sınırlaması, bilim insanlarını baskı altına alması ve engizisyon mahkemeleri kurması isyanlara yol açmış ve özgürleşme hareketlerinin etkisiyle Kilise'nin otoritesi yıkılmıştır.

Hümanizm ve Aydınlanma döneminde insanın özgürleşme talebinin yerine getirilmesi için rasyonel akıl tek otorite haline getirilerek tanrılaştırılmıştır. Böylece akıl tüm maddi ve manevi değerleri kendi üretip inşa etme özgürlüğüne kavuşabilmiştir. Günümüzde insanın ölümsüzlüğe yönelik arzu ve taleplerinin yerine getirilmesi için yapay zekânın ve insanın tanrılaştırılması gerektiği belirtilmektedir. Böylece Batı Medeniyeti, Hegel'in Afrikalılar üzerinden verdiği örnekte olduğu gibi, her devirde değişen arzu ve taleplerini karşılayacak nitelikte, öncekinden farklı yeni bir tanrı belirlemektedir.

Çağımızın tanrı anlayışı, transhümanist projeyle oluşturulmaktadır. Ancak transhümanizm, ölümsüz tanrılar haline getireceği insanın bazı niteliklerini

değiştireceğini vurgulamaktadır. Özellikle aklın duygularla etkileşime girmesinden kaynaklanan zaafların, hafıza ve bilişsel yetilerin kısıtlılığından doğan hata ve kusurların aşılmasını sağlayacak olan yapay zekânın, aklın yerini almasının gerekliliğini ortaya koymaya çalışmaktadır. Diğer bir deyişle, insanı anlamdan boşaltılmış yapay zekânın inşa edeceği bir dünyada yaşayamaya hazırlamaktadır. Bu sebeple insanı da duygularından soyutlamaya yönelmekte ve teknolojiyle kombine edilmiş cyborg bir bedenle insanı yeniden tasarlamayı hedeflemektedir. Transhümanist projenin yeni tanrısal düzeninin nasıl sonuçlar vereceği üzerinde farklı görüşler ileri sürülmektedir. Fakat insanlar satın aldıkları teknoloji sayesinde birbirinden farklı üstün yetenekler sergileyen mitolojik tanrılara dönüştüğünde, kendi aralarında meydana gelecek çıkar çatışmaları ve savaşlar neticesinde Dünya muhtemelen bir içgüdü uygarlığı haline gelecektir.

Ancak kimi filozoflar transhümanist projenin vaatlerini umut verici bulmaktadır. Ahmet Dağ’a göre insanların çoğu, gelecekte yapay zekâ ve makinelerle yoksulluk ve zahmetten, bilimsel tıpla hastalıktan hatta ölümden azat olacağına, uygarlığın yüksek başarılarıyla eşitlikçi bir toplumda yaşayacaklarına inanmaktadır.⁷⁵ Örneğin Donna Haraway, dünyanın teknobilimsel örgütlenişini mütevazı müdahalelerle dönüştürerek, şimdinin ve buranın yeni bir “başka yer”e, yani daha barışçıl ve adil bir dünyaya varmasını ummaktadır.⁷⁶

Kimi filozoflar ise transhümanizmin kaygı verici sonuçlara yol açabileceğini düşünmektedir. Transhümanizmin vaatlerine temkinli yaklaşan Francis Fukuyama: “Amerikan Ulusal Bağımsızlık Bildirgesi, tüm insanlar eşit yaratılmıştır demektir. Ancak transhümanizmin ilk kurbanı eşitlik olacaktır.”⁷⁷ diyerek transhümanizmi dünyanın en tehlikeli fikirleri arasında göstermektedir.⁷⁸ Fukuyama’nın öngördüğü eşitsizliğin önlenmesi ve Transhümanist iyileştirmelerin, ekonomik sınıf ayrımı gözetilmeksizin toplumun tüm kesimlerine eşit şekilde sunulabilmesi için dünyada adaletin temin edilmesi gerekmektedir.

⁷⁵ Ahmet Dağ, *Transhümanizm İnsanın ve Dünyanın Dönüşümü*, Ankara: Elis Yayınları, 2018, s. 161.

⁷⁶ Donna J. Haraway, *Başka Yer*, çev. Gülsar Pular, İstanbul: Metis Yayınları, 2007, s. 35.

⁷⁷ <https://philosophy.as.uky.edu/sites/default/files/Transhumanism%20%20Francis%20Fukuyama.pdf> [Erişim: 24. 4. 2022], Francis Fukuyama, *Transhumanism*, The World’s Most Dangerous Ideas, Washingtonpost.Newsweek Interactive, LLC, 2004, ss. 42-43, s. 42.

⁷⁸ Mahir Fatih Ünal, *Dijitalleşmenin Transhümanizme Etkisi*, ISOPHOS, S. 2, 2019, ss. 19-38, s.31.

İhsan Fazlıoğlu adaleti; toplumun ekonomik, politik, dinî, ilmî, vb. her alanda ürettiği artı-değerin belirli ailelerin ve öbeklerin elinde toplanmasını engellemek ve üretilen artı değerleri elden geldiğince kamusallaştırarak refahın yaygınlaşmasını sağlamak olarak ifade etmektedir. Ancak Fazlıoğlu'na göre kapitalist-emperyalist neo-liberal bir dizgede gerçekleşmeyen bir adaletin, yine aynı dizgenin kurmayı vaat ettiği trans-hümanist oluşumda gerçekleşmesi mümkün değildir. Dolayısıyla Hümanizmin doğaya hâkim olma hedefi, insanın insana hâkim olması ile devam ettirilecektir.⁷⁹

Ahmet Dağ da benzer kaygılarla, insanı tanrılaştırmayı amaçlayan transhümanizmin, çoğu kişinin alt insan veya köle haline geleceği bir düzen olacağını öngörmektedir.⁸⁰ İblis'in cennetteki Âdem ve Havva'ya ölümsüzlük vaadinde bulunması ile transhümanistlerin dünyadaki insanlara ölümsüzlüğü vaat etmesi arasında bir benzerlik olduğunu ileri süren İsmail Kurt'un ifadesiyle, İblis'in ölümsüzlük vaadi insanı cennetten çıkartırken, transhümanistlerin ölümsüzlük vaadinin insanı insanlıktan çıkarmayacağını, onu robotlaştırmayacağını veya diğerlerinin (transhümanist azınlığın) kölesi yapmayacağını bir güvencesi verilmemektedir.⁸¹

Transhümanizm; Rockefeller Vakfı ve Google gibi küresel güç sahiplerinin devasa fonlarla destekledikleri özel programlarla, seçkin bir topluluğun tekno-fantezisinin hizmetinde görünmektedir.⁸² Bu sebeple Başak Ağın transhümanizmin, refah, ayrıcalık ve erk sahibi kimselerin, kendi gücüne güç katma ve bunu da insanlığın geneline yaygınlaştırılacak bir felsefeymiş gibi gösterme⁸³ hareketi olabileceğini belirtmektedir. Ağın açısından transhümanizm, bilimsel bir düşünce akımı veya felsefi bir eğilimden çok, insanın hayalindeki ölümsüzlüğün, güce ve paraya tapınmanın bir başka yolu gibi görünmektedir.⁸⁴

⁷⁹ İhsan Fazlıoğlu, İnsan'ın Geleceği: Telaşa Gerek Yok, Hepimiz Öleceğiz! *İLEM Covid-19 Soruşturma Dosyası*, 2020, s. 5, 9, <http://blog.ilem.org.tr/covid-19-sorusturma-dosyasi-1/>, [Erişim: 12.12.2021].

⁸⁰ Ahmet Dağ, *İnsansız Dünya Transhümanizm*, İstanbul: Ketebe Yayınları, 2018, s. 94.

⁸¹ İsmail Kurt, Kur'an Perspektifinden Bir Transhümanizm Eleştirisi, *Din ve Transhümanizm*, Ankara: Eskiye Yayınları, 2021, ss.55-118, s. 62, 63.

⁸² Mahsum Aytepe, Posthümanizm ve Transhümanizmde Bilgi, *Transhümanizm & Posthümanizm - Disiplinlerarası Bir Çalışma-*, Ankara: Eskiye Yayınları, 2021, ss. 364-394, s. 391.

⁸³ Başak Ağın, *Posthümanizm*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2020, s. 27.

⁸⁴ Başak Ağın, a. g. e, s. 28.

Bize göre transhümanizmin istenmeyen sonuçlara yol açmaması için bilim ve teknikte kaydedilen ilerlemelerle fiziksel ve bilişsel kapasitesi artırılan insanın, eşzamanlı olarak tinsel gelişiminin de sağlanması lazımdır. Çünkü Sadık Yaran'ın da ifade ettiği üzere “insanın bilginin yanında bilgeliğe ve erkin yanında erdeme ihtiyacı vardır.”⁸⁵ Aksi halde insanlık, transhümanizmin yararlandığı teknolojilerin savaşlarda kullanılma ihtimalinin gerçekleşmesiyle birlikte tüm kazanımlarını kaybetme noktasına gelecektir.

1.2.2. Posthümanizmin Tarihsel ve Felsefi Arka Planı

Posthuman kavramının tarihsel köklerine dair net veriler olmasa da, Neil Badmington, posthuman kavramının ilk kez 1888'de Helena P. Blavatsky'nin “The Secret Doctrine: Sythesis of Science, Religion and Philosophy” (Gizli Doktrin: Bilim, Din ve Felsefenin Sentezi) adlı eserinde kullanıldığını belirtmektedir. Bu eserin dışında, ‘posthuman’ teriminin ilk kez ‘posthumain’ yazılışıyla Thomas Blount'un 1656 tarihli “Glossographia” adlı sözlük çalışmasında geçtiği düşünülmektedir. Stefan Herbrechter ise 2013 tarihli “Posthumanism: A Critical Analysis” (Posthümanizm: Eleştirel Bir Analiz) adlı kitabında, bu kelimenin kaynağı olarak Oliver Krüger'in “Virtülität und Unsterblichkeit: Die Visionen des Posthümanismus” (Sanallık ve Ölümsüzlük: Posthümanizm Vizyonları) başlıklı eserini göstermektedir.⁸⁶

Transhümanistler için posthuman durum, insanlığın ulaşacağı son noktayı ifade etmektedir. Bu sebeple posthuman, bir olmuşluk, tamamlanmışlık ya da en üst düzeye ulaşmışlık olarak tanımlanır. Transhuman ise bu noktaya erişmek için her çeşit teknolojiyle donanmak, yani Homo sapiens'ten posthuman'a geçiş aşamasında olmaktır.⁸⁷ Aslında posthuman terimindeki sonluluk daha ziyade, belli kalıplara sıkıştırılmış ve alışageldiğimiz insan algısının sonuna vurgu yapmaktadır; posthümanizm ifadesindeki sonluluk ise sorunlu hümanizm anlayışının sonuna işaret

⁸⁵ Cafer Sadık Yaran, *Bilgelik Peşinde: Din Felsefesi Yazıları*, İstanbul: Ensar Yayınları, 2011, s. 97.

⁸⁶ Başak Ağın, a. g. e, s. 22, 23, 24.

⁸⁷ Başak Ağın, a. g. e, s. 25.

etmektedir.⁸⁸ Bu anlamda ‘insanın sonu’ demek, insana dair belli bir bakış açısının sonu demektir.

Posthümanizm olarak insan sonrası kuramı, insan merkeziliğin kibrine ve insanın aşkın bir kategori olarak istisna addedilmesine karşı çıkarak,⁸⁹ organik ve inorganik, doğmuş olan ve imal edilmiş olan, et ve metal, elektronik devreler ve organik sinir sistemleri gibi yapısal farklar ve ontolojik kategoriler arasındaki ayrım çizgilerini yerinden etmektedir.⁹⁰ Çünkü posthümanizm, insan olmayan failleri de kapsayan transversal bir ittifaktır. Buna göre insan sonrası özne, aynı zamanda hem Yeryüzüyle (toprak, su, bitkiler, hayvanlar, bakteriler) hem de teknolojik faillerle (plastik, kablolar, hücreler, algoritmalar) ilişki içindedir.⁹¹

Diana Coole ve Samantha Frost’un deyişiyle, bir andan diğerine (geçtiğimiz o kısacık sürede dahi) varoluşumuz, sayısız mikroorganizmaya ve çeşitli daha yüksek türlerle, hayal meyal anlaşılmış kendi bedensel ve hücrel tepkilerimize, amansız kozmik hareketlere, çevremizdeki yapay özdeklere ve doğal şeylere, bunların yanısıra da günlük hayatlarımızın koşullarını üretip çoğaltan sosyoekonomik yapılara dayalı ise bunlardan bağımsız kendi başına hareket edip evrene hükmeden, bilimi ve teknolojiyi kontrolünde tutarak çevresine kendi planladığı gibi şekil verebilen hükümdar bir insan figüründen bahsetmemiz mümkün değildir.⁹²

Düşünme ve bilgi üretme kapasitesinin yalnızca insanlara özgü bir ayrıcalık olmadığını; tüm canlı maddeler ve kendini örgütleyen teknolojik ağlar arasında paylaştırıldığını kabul eden⁹³ posthümanizm, maddeyi canlı, akıllı ve kendini örgütleyen bir yapı olarak ele almakta⁹⁴ ve yaşamı zoê kavramı üzerinden tanımlamaktadır. Zoê kavramı, ayrıcalıklı bir yaşam formunun yani bios’un reddedilmesi anlamını taşımaktadır.

Bios/zoê ayrımına göre bios erk, ayrıcalık ve siyasi temsiliyet hakkını elinde bulunduran, zihnen ve fiziken sağlıklı erkek öznenin kamusal alanı olarak

⁸⁸ Başak Ağın, a. g. e, s. 22.

⁸⁹ Rosi Braidotti, *İnsan Sonrası*, çev. Öznur Karakaş, İstanbul: Kolektif Kitap, 2014, s. 78.

⁹⁰ Rosi Braidotti, a. g. e, s. 101.

⁹¹ Rosi Braidotti, *İnsan Sonrası Bilgi*, çev. Seyran Sam, Eda Çaça, İstanbul: Kolektif Kitap, 2021, s. 66.

⁹² Başak Ağın, a. g. e, s. 31.

⁹³ Rosi Braidotti, *İnsan Sonrası Bilgi*, çev. Seyran Sam, Eda Çaça, İstanbul: Kolektif Kitap, 2021, s. 72.

⁹⁴ Rosi Braidotti, a. g. e, s. 67.

düşünülmektedir. Zoê ise bu prestijli yaşam biçiminden geriye kalan herkesi ve her şeyi temsil eden tüm yaşam formlarının genel adı olarak betimlenmektedir.⁹⁵

Posthümanizm, kuantum kuramının dolanıklık ilkesini esas almaktadır. Dolanıklık, aralarında milyarlarca kilometre olan iki parçacıktan birine her ne olursa diğerinde de aynı anda bir değişim olmasıdır. Bu durum ataomaltı ve atomüstü düzeyde her şeyin birbiriyle bağıntılı olduğunu ortaya koymaktadır.⁹⁶ Posthümanizm için insan dâhil hiçbir varlığın bir diğerine ontolojik açıdan üstün olmadığına göstergesi, her şeyin aynı bağıntısallığa sahip olması ve birbiriyle etkileşerek varlık kazanmasıdır.

Posthümanizm açısından yaşam, insanın tekelinde olan bir durum olarak değil öte-insan bedenlerinin dolanıklıklarında ve diğer bedenlerle birlikte-oluşlarında ortaya çıkan maddi etkilerin kümesi olarak tahayyül edilmektedir. Virüsler, iklim değişikliği, ormansızlaşma, kuraklık gibi ekolojik krizlerin etkileri, diğer insan-olmayan varlıklarla güçlü ve karmaşık bir bağlantımızın olduğunu göstermektedir.⁹⁷

Ancak posthümanizme göre insan dışındaki tüm var oluşlar, öte bedenler ya da öte insan olarak tanımlanarak dışlanmıştır. Örneğin bedensel sınırları aşan dışkı, salya, kan ve irin öte-insandır. Aynı zamanda bitkiler, istismar edilen, öldürülen ve nesneleştirilen hayvanlar, inorganik nesneler, moleküller, virüsler, bakteriler, yerkürede radyoaktif parçacıkların sızdığı toksik bedenler, toprak, su, rüzgâr ve yağmur ile oluşan canlı ve cansız bedenler de öte-insan olarak konumlandırılmıştır.⁹⁸

Hâlbuki yüzde kaçının bakteri, yüzde kaçının su, yüzde kaçının atık madde olduğu aşağı yukarı bilinen bir beden tümüyle ‘insan’ olduğunu ve doğanın ev sahipliği yaptığı ya da teknolojinin getirdiği başka bedenlerden bağımsız var olduğunu düşünmek mümkün değildir.⁹⁹ Nitekim 2016 yılında yayınlanan bir çalışmanın sonuçlarına göre insan vücudunun 30 trilyon hücreden oluştuğu, bağırsaklarda yaşayan mikroorganizma sayısının ise 40 trilyon olduğu tespit edilmiştir.¹⁰⁰ Bağırsak bakterilerinin insanın ruhsal durumlarına, kişilik yapısına ve beyin kimyasına kadar

⁹⁵ Başak Ağın, a. g. e, s. 40.

⁹⁶ Amir D. Aczel, *Dolanıklık*, çev. Kutay Kence, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2013, s.11.

⁹⁷ Rosi Braidotti, *Öte-İnsan Bedenleri: Nesneler, Ekolojiler ve Moleküller*, çev. Kerim Can Yazgünoğlu, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2021, ss. 113-128, s. 124.

⁹⁸ Rosi Braidotti, a. g. m, s. 123.

⁹⁹ Başak Ağın, a. g. e, s. 64, 65.

¹⁰⁰ Serkan Karaismailoğlu, *Beyinde Ararken B.a.ğ.ı.r.s.a.k.t.a Buldum*, Ankara: Elma Yayınevi, 2020, s. 173.

etki ettiği hatta depresyon gibi mental sorunlara dahi sebep olabildiği hakkında teoriler geliştirilmektedir.¹⁰¹ Dolayısıyla insan, kendi bünyesinde bile öte insan olarak konumlandırılan varlıklarla iç içe ve etkileşim halinde yaşamını sürdürmektedir.

Hümanizmde, insanın dışında kalan tüm canlılar ve diğer varlıklar ötekileştirildiği için hayvan, bitki ve diğer türler eşitlik, özgürlük ve adalet tanımının kapsamı dışında bırakılmış, dolayısıyla her türlü sömürüye açık hale getirilmiştir.¹⁰² Örneğin hayvanların kötü muamele ve işkence gördüğünü, bizim biyoteknolojik tarımımız, kozmetik sektörümüz, uyuşturuvcu ve ilaç endüstrilerimiz ve ekonominin diğer sektörleri için genetik olarak yeniden oluşturularak kullanıldığını vurgulayan Braidotti, ekosistemin dünya çapında bir üretim aygıtına dönüştüğüne işaret etmektedir.¹⁰³ Braidotti, ağır işlerde doğal köle olarak çalıştırılan ve insanlara lojistik destek sağlamak amacıyla sömürölen hayvanların ekonomik bir değer haline getirilerek etinden ve sütünden faydalanılması durumunun diğer canlılar için de (fil dişleri, koyunun yünü, balinanın yağı, tırtılın ipeği vs.) geçerli olduğuna dikkat çekmektedir.¹⁰⁴

Posthümanizme göre başkalarıyla bağlantısallığımıza ilişkin farkındalığımızın artması, sorumluluğumuzu da artıracadıđan¹⁰⁵ diğer canlı formlarının sömürölmesine mani olacaktır. Braidotti, modern hümanist öznenin ötekileştirdiklerinin, postmodern dönemde intikam almaya gelmişçesine yeniden ortaya çıktığını belirtir.¹⁰⁶ Cinsel tercihleri nedeniyle ayrımcılığa tâbi tutulanlar da onlardan biridir. Posthümanizm bireylerin cinsiyetlerine ve cinsel tercihlerine göre ötekileştirilmesinin önüne geçmek için queer kavramından yararlanır. Queer kavramı, İngilizce “eşcinsel, sapık” anlamında bir hakaret cümlesiyken bu kavram Queer Teori ile birlikte farklı bir manada kullanılmaya başlanmış, aşağıladığın, hakir gördüğün her kim ise, “işte o benim, onun yanındayım” anlamında otoriteye meydan

¹⁰¹ Serkan Karaismailoğlu, a. g. e, s. 119.

¹⁰² Başak Ağın, a. g. e, s. 35.

¹⁰³ Rosi Braidotti, *İnsan Sonrası*, çev. Öznur Karakaş, İstanbul: Kolektif Kitap, 2014, s. 18.

¹⁰⁴ Rosi Braidotti, a. g. e, s. 82.

¹⁰⁵ Ezgi Ece Çelik, *İnsan ve Sonrası, Felsefi Düşün*, 2017, S.9, ss. 31 – 45, s. 7.

¹⁰⁶ Rosi Braidotti, a. g. e, s. 48.

okuma halini almıştır. Queer kavramı, yok sayılmışın, görmezden gelinmişin ezilmişliğine, onurunun kırılmışlığına itirazdır.¹⁰⁷

İlk kez 1968 yılında ABD’li psikanalist Robert Stoller ‘Sex and Gender’ (Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet) isimli kitabında, cinsiyet (sex) kavramıyla üremeci/biyolojik cinsiyeti (kadınlık-erkeklik) ve toplumsal cinsiyet (gender) kavramıyla da üremesiz/zevk temelli cinsiyeti (LGBTTO+) birbirinden ayırmıştır.¹⁰⁸ Toplumsal Cinsiyetler arasında, kendi biyolojik cinsiyetinin karşı cinsi ile ilişkiyi tercih edenler (kadın-erkek ilişkisi) heteroseksüel olarak nitelendirilmiştir. Fakat bu, farklı toplumsal cinsiyetleri baskılayan, ötekileştiren bir cinsiyet olduğu için diğer toplumsal cinsiyetlere yer açabilmek adına, heteroseksüel erkin geriletilmesi hedeflenmiştir.¹⁰⁹ Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, LGBTTQ+ cinsiyetlerin, tıpkı kadın/erkek ilişkisi (heteroseksüalite) gibi normalleşmesini talep etmektedir.¹¹⁰

LGBTTQ+ kapsamında normalleşmesi beklenen ilişkiler ise lezbiyen, gay, biseksüel, trans, travesti, pedofili, ensest, zoofili, pornocu, sadomazohist, sadist, oğlanc, fetişist, röntgenci, teşhirci, robotlarla ilişki ve 3D sanal ilişki gibi anormal sayılıp ötekileştirilen, aşağılanan ilişki modelleridir.¹¹¹

Posthümanizm ile transhümanizmin insana dair geliştirmiş oldukları felsefi görüşlerin altında yatan unsur, insanın verili bir öze/tabiatı sahip olmadığıdır. Bu görüş, insan genetiğinin değiştirilmesine bilimsel bir meşruiyet kazandırdığı gibi¹¹² farklı cinsel yönelimlerin normalleştirilmesine ve teşvik edilmesine de zemin hazırlamıştır. Günümüzde feminist, gey, lezbiyen, queer, ve ırk konuları üzerine yapılan kültür sanat, film, medya ve bilim teknoloji çalışmalarının etkinlik alanı küresel boyutlara ulaşmış durumdadır. Posthümanizm tüm bu alanlarda insanın “evrensel”, “kadim”, “seçkin” ve “merkezi” olmasıyla çelişecek şekilde ortaya konan verileri alımlayarak kendi felsefesini üretmiştir.¹¹³

¹⁰⁷ Ahmet Hakan Çakıcı, *Ahlâk Sonrası Toplum*, İstanbul: Çıra Yayınları, 2021, s. 7.

¹⁰⁸ Ahmet Hakan Çakıcı, a. g. e, s. 24.

¹⁰⁹ Ahmet Hakan Çakıcı, a. g. e, s. 25.

¹¹⁰ Ahmet Hakan Çakıcı, a. g. e, s. 50.

¹¹¹ Ahmet Hakan Çakıcı, a. g. e, s. 25, 26.

¹¹² Mahsum Aytepe, Posthümanizmde ve Transhümanizmde Varlık, *Transhümanizm & Posthümanizm -Disiplinlerarası Bir Çalışma-*, Ankara: Eskiyei Yayınları, 2021, ss. 324-363, s.347.

¹¹³ Mahsum Aytepe, a. g. e, s. 366, 368.

Böylece insan, dünyanın diğer tüm bileşenleri ile aynı düzlemde yer alacak şekilde yatay konuma getirilmiştir.¹¹⁴ Posthümanist bir perspektifi savunan yeni materyalizme göre de, maddeyi uzunluk, genişlik ve kalınlıktan oluşan tek biçimli, hareketsiz bir varlık olarak tahayyül eden, Descartes'çı Kartezyenizm ve Newton'cu fiziğin derin izlerini taşıyan klasik madde anlayışı artık sürdürülemezdir. Atom altı düzeyde statik ve sabit olmadığı için ilişkisel olan ve belirlenmiş bir varlığa indirgenemeyen maddenin dikkat çeken en temel özelliği yatay olmasıdır.¹¹⁵

Yatay ontoloji, hiyerarşik ontolojinin karşısında yer alarak her türlü düalizmi kesin bir dille reddetmektedir. Düalizm birbirinden ayrı, birbirinden bağımsız, birbirine geri götürülemeyen, birbirinin yanında ya da karşısında bulunan iki ilkenin varlığını kabul etmektedir. Varlık ve oluş, idea ve görüngü, beden ve ruh, ben ve ben olmayan, bilinç ve cisimler dünyasının birbirine karşıt ilkeler olarak var olduğunu öne süren bu düalist görüş, en sistematik temelini Descartes'ın, zihin ve bedenin ontolojik veya metafiziksel olarak farklı olduğuna dayanan ikiciliğinden almıştır. Posthümanizm ve yeni materyalizm tam da bu türden bir düalizme karşıt olarak Spinoza'nın monizmini esas almaktadır. Spinoza, Tanrı ya da Doğa adı verilen ve sonsuz sayıda ana niteliği bulunan sadece tek bir tözün var olabileceğini savunmaktadır.¹¹⁶ Posthümanizm de sayısız çeşitlilikteki var oluşa, aynı ontolojik zeminde yer vermekle onları birliğe taşımaktadır.

Rosi Braidotti'ye göre evrende insanı ayrıcalıklı bir konuma yerleştiren insan-merkezciliğin geride bırakılması, yeryüzü insanları arasında gelişmişlik kategorisine sahip bazılarının diğerleri karşısındaki birincil statülerinin bütünüyle reddedilmesi ve önce insanlar arasında başlayacak şekilde bütün canlıların birbirleriyle eşit olduklarının kabul edilmesi lazımdır. Böylece doğa ile teknoloji, insan ile hayvan, erkek ile kadın, beyaz ile siyah, metropoliten ile post-kolonyal arasında kurulmuş ne kadar ikilik varsa tamamı iptal olacaktır. Bu ikili ontolojik ve hiyerarşik ayrımların yerini aynı ontolojik zemine dayalı eşitlik alacaktır.¹¹⁷ Araştırmacı Steve Fuller, transhuman ve posthumanın zihin, kişilik, davranış, hafıza, tarih, inanç, kültür,

¹¹⁴ Başak Ağın, a. g. e, s. 29, 30.

¹¹⁵ Mahsum Aytepe, a. g. e, s. 329.

¹¹⁶ Mahsum Aytepe, a. g. e, s. 331.

¹¹⁷ Muhammet Özdemir, Posthuman Kavramının Çerçevesi ve Transhümanizm ve Posthümanizm Literatürlerinin Tarihçesi, *Transhümanizm & Posthümanizm -Disiplinlerarası Bir Çalışma-*, Ankara: Eskiyei Yayınları, 2021, ss. 15-47, s. 33, 34.

toplumsallaşma, iletişim ve ekonomik işbölümü bakımından yeni bir insan projesi önerisi veya okuması olduğunu belirtmektedir.¹¹⁸

Posthümanizmin posthumanı, Rönesans hümanizmi, aydınlanma ve doğal seleksiyon başta olmak üzere bütün insan-merkezci, Avrupa-merkezci, ekonomi-merkezci ve ataerkil dil ve davranış alışkanlıklarını geride bırakmış bir gelecek insanı ve hatta gelecek canlısıdır. Cyborg ya da posthuman, insan bedeninden kaynaklandığı düşünülen yanlışlardan, zararlı hırs ve tutkulardan kurtulabilecek olan canlıdır.¹¹⁹

Görüldüğü gibi posthümanizm, etik açıdan sorunlu bulduğu bir yapıyı insan olarak adlandırmaktadır. Etik problemleri aşacak olan insanı da, insan sonrası olarak tanımlamaktadır. Ancak konuyu Kur'ân bağlamında değerlendirdiğimizde etikten yoksun olanı beşer, beşerliği aşmış olanı ise insan olarak nitelendirmemiz gerekecektir. Bu durumda posthümanizmin hedeflediği ideal etiğe erişmesi, insan sonrası bir dönemi değil insan olmaya başlayacağı bir dönemi işaret etmektedir denebilir.

Mahsum Aytepe'ye göre Batı'da hümanizme ve Aydınlanma felsefesine yapılan eleştirilerden güç alan Posthümanizm, insanın üstünlüğü ve istisnailiği üzerine var olan hipotezleri ortadan kaldırmak üzere insanın tarihsel, sosyal ve dilsel nosyonunu yapı bozuma uğratmıştır.¹²⁰ Çünkü Posthümanistler, dünyamızdaki ırkçılığın, cinsiyetçiliğin ve türçülüğün ortaya çıkardığı küresel krizlerin ve bunların yol açtığı tahakkümlerin bitmesi için insanın elinden ontik ayrıcalığının alınması gerektiğini düşünmektedir. Ancak insanın hemcinsiyle, canlılarla ve tabiatla kurduğu ilişkileri onlara hükmederek sürdürmek istemesi, özü itibarıyla ahlâkî bir sorundur ve etik alanda gerçekleşen problemlerin, insanın ontolojik alanına müdahale edilerek çözülmeye çalışılması tutarlı gözükmemektedir. İnsanla ve tabiatla ilgili olarak ileri sürülen bütün tezlere ve argümanlara rağmen, insanın kendisi dışında bulunan varlık kategorilerine nispetle akıl, irade, ahlâk ve özgürlük gibi nitelikler sebebiyle seçkin bir konumda yer aldığı değişmeyen bir hakikattir.¹²¹ Fakat insan tinsel yanıyla, başka varoluşlara aşkın olsa da; biyolojik yapısı itibarıyla, posthümanizmin savını

¹¹⁸ Muhammet Özdemir vd, a. g. e, s. 49.

¹¹⁹ Muhammet Özdemir vd, a. g. e, s. 37.

¹²⁰ Mahsum Aytepe, a. g. e, s. 366, 367.

¹²¹ Mahsum Aytepe, a. g. e, s. 333, 334.

doğrulamakta yani diğer canlılarla aynı ontolojik zeminde yer almaktadır. Erzurumlu İbrahim Hakkı Efendi'nin (1703-1780) görüşleri bu duruma şöyle açıklık kazandırır:

Eğer bir insan aslını ve ne gibi devrelerden geçerek olgunluk durumuna geldiğini bilmek isterse ihtiyarlardan önce gençti, gençlikten önce çocuktu, çocukluktan önce anne rahminde 'cenin' idi, ceninden önce 'mudga' idi, bu mudgadan önce 'alak' idi, alaktan önce 'nutfe' idi, nutfeden önce 'sperm' idi, spermden önce anne ve babasının sulbünde idi ondan önce de anne ve babasının gıdası idi. Ondandır evvel hayvan bitki idi. Ondandır evvel külli tabiatı. Ondandır önce de mücerret cevher idi. [...]"¹²²

Kur'ân, insanı iki açıdan ve seviyeden ele almaktadır. Birincisi, insanın cismani yönü, ikincisi ise bu cismani yapıyı anlamlandıran ve onu insan kılan tinsel yönüdür. Erzurumlu İbrahim Hakkı Efendi'nin de vurguladığı gibi, insan, salt biyolojik bir varlık olma statüsünden çıkıp insanlık mertebesine yükseldiği ana kadar diğer varlıklarla aynı ontolojik değeri paylaşmaktadır.

“İnsan üzerinden öyle bir zaman geçmiştir ki; bu süre içinde anılmaya değer bir şey bile değildir...”¹²³ ayetinde geçen, insanın anılmaya değmeyen tarafı, henüz örgütlenmiş bir bilince, dile ve tine sahip olmadığı zamanlardaki fizyolojik varlığı ya da tabiatıdır. Onu insan yapan şey ise özbilinç kazanmasını sağlayan “tabiatüstü” yanıdır.¹²⁴

İnsanın olumlu ve olumsuz nitelikte çok çeşitli ahlaki özelliklere iye olması sebebiyle diyalektik bir yapısı vardır. İnsanın üstün bir yaratılışa olması da, farklı tutumlar sergileyebileceği pek çok yetiyle donatılmasından¹²⁵ ve aynı zamanda onlar arasından özgürce seçimler yapmasını sağlayacak irade ve ihtiyara sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Posthümanizmin insanın bu özelliklerini yadsıyarak, onun diğer canlılardan farklı olmadığını savunması, insanı başka varoluşları ötekileştirmekten alıkoymak amaçlıdır. Ancak insanın diğer varoluşlara karşı etik duyarlılığını artıracak farklı bir yönleme ihtiyaç vardır. Şimdiye kadar dünya görüşümüzü şekillendiren felsefe, her devirde etik anlayışı belirlemede ve değiştirmede etkin bir rol oynamıştır. Dolayısıyla Kant'ın felsefi görüşlerinin de payı olabileceği

¹²² Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Marifetnâme*, çev. M. Fuad Başer, İstanbul: Âlem Yayıncılık, 2008, s. 51.

¹²³ İnsan, 76/1.

¹²⁴ Hasan Ocak, *İslam Düşüncesinde Üstün İnsan Tasavvuru ve Transhümanizm & Posthümanizm, Transhümanizm & Posthümanizm -Disiplinlerarası Bir Çalışma-*, Ankara: Eskiye Yayınları, 2021, ss. 77-104, s.81.

¹²⁵ Mahsum Aytepe, a. g. e, s. 350.

ötekileştirme faaliyetlerine yine felsefenin yardımıyla çözüm bulmak daha makul olacaktır. Posthümanizm de, insanları etik olmaya yönelten felsefi bir hareket olarak ortaya çıkmıştır ancak bunu insanın ontolojik değerini düşürerek sağlamaya çalışmaktadır. Hegel'in felsefesinde us, özgürleşme sürecinde geçirdiği aşamalarla tin haline geldiğinde, posthümanizmin ele aldığı ötekileştirme problemini gidermekle, bu soruna alternatif bir çözüm üretmektedir. Fakat Hegel'in, bu imkânı ancak Kant'ın felsefesinden ayrıldığı bir noktada elde edebildiğinin anlaşılması için önce Kant'ın epistemolojisine değinmek gerekmektedir.

Kant, gördüğümüz nesnelerin bize çokluk, saçılmışlık ve dağınıklık içinde verildiğini belirtir. Onları biçimlendirip düzenleyen, duyarlık yetisinin uzay ve zaman formlarıdır. Kant'a göre uzay ve zaman formları dış dünyaya ait değildir; deney ve tecrübeyle elde edilemez; a priori'dir yani insana yaradılışıyla birlikte gelir.¹²⁶

Kant, uzay ve zaman formları tarafından düzenlenmiş olarak gördüğümüz nesnelere anlam verebilmemiz ve onlar hakkında düşünebilmemiz için kavramlara ihtiyacımız olduğunu belirtir. Anlama yetisinin karşılaştırma, birleştirme ya da ayırma gibi etkinlikleri sonucunda oluşan kategoriler, bize düşünmemiz için gerekli kavramsal bağıntıları ve ilişkileri kurma olanağını verir. Ancak kategoriler de, anlama yetimizin a priori formları olduğu için dış dünyadaki nesnelere değil akla aittir.¹²⁷

Biz, kendi duyarlık yetimizin uzay ve zaman formları ile anlama yetimizin kategorilerini, dış dünyadaki nesnelere yükleriz. Böylece nesneleri kendimiz inşa ederek biliriz. Bilginin oluşmasının şartı, fenomenal dünyaya ait nesnelerin görüşlerini elde etmek ve gördüklerimize kavramlarla anlam vermektir. Çünkü tek başına görüşler ya da tek başına kavramlar bilginin oluşması için yeterli değildir. Bu sebeple Kant, "Görüş kavramlar boş, kavramsız görüşler kördür" demiştir.¹²⁸

Kant'a göre biz fenomenlerin yani görüşler dünyasındaki nesnelerin ardındaki numenleri, diğer bir deyişle nesnelerin görünüşe çıkmamış yönleri olan kendinde şeyleri bilemeyiz.¹²⁹ Tam bir algının oluşması için anlama yetisinin çeşitli görüşleri birleştirdikten sonra imgelem yetisinde onları yeniden üretmesi ve bir

¹²⁶ Immanuel Kant, *Arı Usun Eleştirisi*, çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınları, s. 80, 81, 87.

¹²⁷ Immanuel Kant, a. g. e, s. 143.

¹²⁸ Immanuel Kant, a. g. e, s. 108.

¹²⁹ Immanuel Kant, a. g. e, s. 300, 308.

kavram altında birliğe getirerek bilmesi gerekir. Kant anlama yetisinin üç aşamada gerçekleşen bu sentezini tamalgı olarak nitelendirir.¹³⁰ Tamalgı, transendental ben'e aittir. Aşkınsal anlamına gelen transendental kavramı, dış dünyayı deneyimlememizi sağlayan zorunlu koşulların dış dünya yerine, insandaki duyarlılık ve anlama yetisine yüklenmiş olması sebebiyle, bu koşulların deneyim dünyasına aşkın olduğunu ifade etmektedir. Transendental ben de, duyarlılık ve anlama yetisinden gelen çoklu verileri, diğer bir deyişle görüleri ve kavramları birliğe getirmenin ve bilgiyi elde etmenin koşuludur ve bu koşul da yine dış dünya yerine insanda bulunduğu için deneyim dünyasına aşkın kabul edilmektedir. Deneyime aşkın olmasından dolayı, sadece düşünsel bir tasarımdan ibaret olan transendental ben'e dair bir görümüz oluşmamaktadır. Böylece, Kant görünür olanın ötesinde kalanı bilinemez kılıp, numen olarak ifade ettiği için tüm bilme sürecine katılan transendental ben'in kendisi bilinemez kalmaktadır. Kant'ın kendinde şeyi, kendinin kılamadığı bir başkalık olarak bırakması, insanı kendi özü olan transendental ben'e yabancılaştırmaktadır. Aynı zamanda transendental ben, nesneleri bilirken kendini nesnesinden ayırdığı için başkası hep öteki olarak kalmaktadır. Posthümanizmin eleştirdiği ötekileştirme problemi de burada ortaya çıkmaktadır.

Hegel'de ise özbilinç, Kant'ın aşkınsal bilinci gibi, kendini nesnesinden ayırmamakta, kendini kendi başkalığından yalıtılmamaktadır. Özbilinç, kendi ve başkalığı birbirine geçişen, kendini ötekisiyle dolayımlayan bir bilinç olarak ortaya çıkmaktadır.¹³¹ Hegel için başkası, benim kendi başkamdır.

Bu sebeple Kant felsefesinin tersine, Hegel'de özbilinç çoklu tasarımların değil kendinin varlık olarak başkalıklarının, kendiyle özdeş olduğunun bilincine varmaktır. Diğer bir deyişle özbilinç kendini doğadaki başkalığı içinde bir birlik olarak kavramaktadır. Bu başkalık insanın kendi varlığının dışında ya da doğada olan bir başkalık değil kendi özünde doğa olarak bulmuş olduğu bir başkalıktır.¹³² Çünkü Hegel için kendinde şey'e karşılık gelen numen, öznenin içermekte olduğu kendi başkalığıdır. Görüngü dediğimiz fenomen ise öznedeki örtük bulunan kendi

¹³⁰ Immanuel Kant, a. g. e, s. 155.

¹³¹ Şahin Özçınar, *Kendinin-Bilinci ve Öteki Diyalektiği: Hegel Felsefesinde Bilincin Dolayımı ve Nesnelleşmesi*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 47.

¹³² Şahin Özçınar, a. g. t, s. 46.

başkalığının, doğadaki varoluşlar olarak belirlenim kazanmasıdır.¹³³ Hegel'e göre Tin, önce kendisini ayırıp, sonra tekrardan kendisini kendi başkasında bulma hareketidir.¹³⁴ Doğa, tinin en uç başkası, tinin kendisine en aşırı şekilde yabancılaşmasıdır.¹³⁵ Bu sebeple us ancak "kendisinin bilincine dünya olarak, dünyanın bilincine de kendisi olarak vardığında" tin olmaktadır.¹³⁶

Böylece posthümanizm için etik bir soruna işaret eden ötekileştirme edimi, Hegel'in felsefesinde usun tin haline gelmesiyle giderilmekte, tüm ötekileştirmeler sona ermektedir. Tezin kapsamını aştığı için Hegel'in felsefesinde özgürleşme sürecindeki usun hangi düşünsel ve edimsel aşamalardan geçmek suretiyle tin haline geldiğine ayrıntılı olarak değinilememiş, sadece bu aşamaya gelen tinin, insanın ontolojik alanına müdahale etmeden posthümanizmin ötekileştirmeye dayalı etik problemine çözüm getirebilmesinden bahsetmekle yetinilmiştir.

1.2.3. Transhümanizmin Posthümanizmle Arasındaki Farklar ve Ortaklıklar

Transhümanizm ve posthümanizmin benzer yanı, kendi felsefelerini geliştirirken insanın sabit, belirli bir doğası olmadığı düşüncesiyle yola çıkmaları ve buradan hareketle insanı dönüşüme uğratmayı amaçlamalarıdır. Ancak transhümanizm ontolojik açıdan eksik ve yetersiz bulduğu insanı, teknolojiyle daha yüksek bir seviyeye taşımak isterken, posthümanizm ontolojik bakımdan dikey konumda bulunan insanın, diğer varoluşlara göre ayrıcalıklı olmasının sorun teşkil ettiğini düşünerek, onu yatay konuma getirmek istemektedir.

Transhümanizm, bireyin bedensel engelleri, hastalıkları, acıları, yaşlanması ve ölümü gibi fizyolojik bağlamdaki sorunlar ile ilgilenirken, Posthümanizm, öznedey meydana gelen psikolojik, sosyolojik, politik ve etik gibi zihinsel ve davranışsal bağlamdaki sorunlarla ilgilenmektedir. Çünkü Posthümanizme göre teknolojinin insan bedeninin iyileştirilmesine hizmet etmesi, var olan sorunları çözmek için yeterli değildir. İlerlemeler ancak insan bilincinin dönüşmesine, özellikle de Batının insan-merkezci,

¹³³ Şahin Özçınar, a. g. t, s. 71.

¹³⁴ İhsan Berk Özcangiller, *Hegel'in Fenomenolojisi'nde Özne Sorunu*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul, 2016, s. 522.

¹³⁵ İhsan Berk Özcangiller, a. g. t, s. 527.

¹³⁶ G. W. F. Hegel, *Tinin Görüngübilimi*, çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınevi, 2011, s. 275.

türcü, hiyerarşik, bölücü ve ayrıştırıcı alışkanlıklarını terk etmesine yardımcı olduğunda gerçek bir iyileşmeden söz edilebilir.¹³⁷

Transhümanizm teorisyenlerinin felsefi terminolojiye olan hâkimiyetlerinin zayıflığı vakıa metinlerden hemen anlaşılabilirken, Posthümanizm teorisyenlerinin kullandıkları argümanlar ile getirdikleri eleştirilerden, felsefe tarihine ve özellikle modern ve çağdaş felsefeye kapsamlı seviyede hâkim oldukları fark edilmektedir.¹³⁸

Posthümanist düşünce; materyalist, seküler, anti-kapitalist, monist ve evrimci niteliklerle örülmüştür. Transhümanizm ise Aydınlanmacı, hümanist, kapitalist ve tekno-bilimsel değerleri temel almıştır. Posthümanizm, ontolojik olarak otoriteye imkân veren bir varlık hiyerarşisine muhalefet ederek; transhümanizm ise insanların ağrı, hastalık, yaşlanma ve zayıflama türünden kusurlarına çare bulma arayışında olduğunu iddia ederek bir meşruiyet oluşturmaktadır.¹³⁹

Transhümanizm düşüncesi, Anglosakson, bireyci, faydacı, pragmatist ve liberal felsefe geleneklerine dayanmakta ama bu geleneğe aykırılıkları bulunan G. W. F. Hegel ve Friedrich Nietzsche gibi filozofların görüşlerinden de faydalanmaktadır. Aynı şekilde Posthümanizm düşüncesi de, postmodernizm, toplumsal cinsiyet feminizmi, ekofeminizm ve post-kolonyalizme dayanmakta ama aynı zamanda pragmatizm ve liberalizmden de belli seviyelerde yararlanmaktadır.¹⁴⁰

Transhümanizm ve posthümanizm literatürlerinin öngörülerine göre yeni-insan veya gelecek insanı geçmiştekinden daha varlıklı, daha bilgili ve daha ahlâklı olacaktır. Tabi her iki literatüründe daha gerçekçi bir yorumuna göre dünyada sadece ayrıcalıklı bir grup insan bu özelliklere sahip olacaktır. İki literatüründe dışında kalan araştırmacılara göre ise insanların varlık, bilgi ve ahlâklarında olumlu bir değişim olmayacak; aksine insanların özgürlükleri daha güdümlü ve denetimli bir hâl alıp, insanlığın durumu küresel bir hapisanede dünyevi bir mevcudiyete evrilecektir. Bilim ve teknolojiye gelişmelerin insanlara olumlu yansıtılması bir manipülasyon

¹³⁷ Muhammet Özdemir, Posthuman Kavramının Çerçevesi ve Transhümanizm ve Posthümanizm Literatürlerinin Tarihçesi, *Transhümanizm & Posthümanizm -Disiplinlerarası Bir Çalışma-*, Ankara: Eskiye Yayınları, 2021, ss. 15-47, s. 37, 38.

¹³⁸ Muhammet Özdemir, a. g. e, s. 38.

¹³⁹ Mahsum Aytepe, Posthümanizm ve Transhümanizmde Bilgi, *Transhümanizm & Posthümanizm -Disiplinlerarası Bir Çalışma-*, Ankara: Eskiye Yayınları, 2021, ss. 364-394, s. 390.

¹⁴⁰ Muhammet Özdemir, a. g. e, s. 37.

olup, amaç belirli çevrelerin daha kolay, garantili ve uzun süreli para kazanmalarıdır.¹⁴¹

1.2.4. Üstinsan: Friedrich Nietzscheci mi? Transhümanist mi?

Nietzsche Batı düşünce tarihinde; hem nihilizm, anarşizm ve postmodernizm gibi akımları hem de Derrida ve Baudrillard gibi filozofları derinden etkilemiştir.¹⁴² Max More, transhümanist fikirlerin de doğrudan Nietzsche'den etkilendiğini belirtmekte, Stefan Lorenz Sorgner ise Nietzsche'nin üstinsan kavramıyla posthuman kavramı arasında paralellikler olduğunu iddia etmektedir.¹⁴³

Bilim ve teknolojinin gelişmesiyle ölümün, fiziksel ve psikosomatik hastalıkların ortadan kalkacağını, zekânın, hafızanın ve diğer bilişsel yeteneklerin artırılacağını, güçlü ve güzel bedenlere sahip olunacağını ifade eden transhümanizmin, bu özelliklerle donatmayı vaat ettiği yeni varoluş şeklinin, Nietzsche'nin bahsettiği üstinsan'a karşılık geldiğinin düşünülmesinde çeşitli etkenler söz konusudur.

Örneğin hem Nietzsche felsefesinde hem de transhümanizmde insanın bulunduğu durumdan kurtarılıp yüceltilmesi ve kusursuzlaştırılması teması vardır.¹⁴⁴ Fakat transhümanizm insanın fiziksel ve bilişsel kapasitesini yetersiz görürken, Nietzsche, nihilist modern insanı içinde bulunduğu ahlaki çöküntüden ötürü yetersiz bulmaktadır. Bu sebeple modern insana atfen “insanların arasına gittim, ama henüz varamadım yanlarına”¹⁴⁵ demiştir. “İçinde yaşadığımız dünyanın tanrısal olmadığını, ahlâkdışı olduğunu, ‘insanlık dışı’ olduğunu pekiyi biliyoruz [...]”¹⁴⁶ diyen Nietzsche, bu durumdan insanı sorumlu tuttuğu için onun nezdinde “İnsan aşılması gereken bir şeydir.”¹⁴⁷

Ancak Nietzsche'nin insanı aşma yöntemi transhümanizmle aynı değildir. Transhümanizmin kurtulmaya çalıştığı hastalık ve yaşlılık, Nietzsche'ye göre insandaki bilgeliği ve tecrübeyi sağlayan unsurların başında gelir. Çekilen acılar

¹⁴¹ Muhammet Özdemir, a. g. e, s. 53.

¹⁴² Ahmet Dağ, Nietzsche ve Transhümanizm Bağlantısı Üzerine Bir Değerlendirme, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 2018, S. 25, ss. 207-224, s. 207.

¹⁴³ Ahmet Dağ, a.g.m, s. 212.

¹⁴⁴ Ahmet Dağ, a.g.m, s. 209.

¹⁴⁵ Gilles Deleuze, *Nietzsche*, çev. İlke Karadağ, İstanbul: Otonom Yayıncılık, 2016, s. 94

¹⁴⁶ Friedrich Nietzsche, *Şen Bilim*, çev. Levent Özşar, Bursa: Asa Kitabevi, 2003, s.216

¹⁴⁷ Friedrich Nietzsche, *Böyle Söyledi Zerdüşt*, çev. Mustafa Tüzel, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2005, s. 14.

üstinsanı doğurma nedenlerinden biridir.¹⁴⁸ Ahmet Dağ'ın da belirttiği gibi Nietzsche'nin üstinsanı, kendi deneyimlerinden ders alarak kendini aşan bir varlık iken, Transhümanizmin üstinsanı, kendi dışındaki maddi imkânlardan (tıbbî ilaçlar, nanoteknoloji, nano-biyoloji, farmokoloji vb.) faydalanarak değişmektedir.¹⁴⁹ Dolayısıyla Nietzsche'nin üstinsan tasarımı robotik veya cyborg tarzı bir varlık değildir. Onun özlemi; iradesi sağlam, cesaret sahibi, acı ve trajediyi kendinde uzlaştırabilmiş Diyonisosçu ve Apolloncu bir varlıktır.¹⁵⁰

Nietzsche, bu trajik yaşamı getirdiği acı ve yıkımlarla birlikte kabul eden, özgürleşme yolunda tüm zorluklara göğüs gerebilen bir üstinsan ideali tasarlamaktadır. Ona göre üstinsana giden yolda aşılması gereken ilk engel sürü insanıdır. Kendisine verilmiş tüm değerleri sorgusuz kabul eden sürü insanı, akılsal hiçbir muhakeme yapmaksızın bu değerleri içselleştiren ve bu değerler doğrultusunda yaşamını idame ettiren insan tipidir. Cesaretten ve özgürlükten yoksun olan sürü insanı, yaşamın farkına varamayan, kendi başına karar veremeyen, baskı altında ezilen ve bundan rahatsızlık duymayan bir yapıdadır. Sürü psikolojisinden kurtulmayı başaran insan, farkındalığa erişerek mevcut değerlere karşı çıkar ve onların boyunduruğundan kurtulur. Nietzsche'nin üstinsanı, tüm değerleri yerle bir eden ve kendi değerlerini kendisi yaratabilen özgür insandır.¹⁵¹ Ancak Nietzsche'nin derdi değerleri tamamen ortadan kaldırmak ve yok saymak değildir, insanın bizzat kendisinden yola çıkarak yeni değerler yaratmak ve ortaya koymaktır. Bunun için de Nihilizm onda bir yaşam felsefesidir, aşılması gereken bir süreçtir.¹⁵²

“Bize en aşına olan biçim olarak yaşam, aslında güç toplama istencidir.”¹⁵³ diyen Nietzsche'ye göre güç toplamanın yolu, transhümanizmde olduğu gibi tanrılaşmaktan ya da ölümsüz olmaktan değil Amor Fati kavramını idrak etmekten geçmektedir.

Amor Fati, Nietzsche tarafından kullanıldığı şekliyle kişinin kendi kaderini sevmesi anlamına gelir. “Benim büyüklük için formülüm amor fati: İnsanın hiçbir şeyi

¹⁴⁸ Ahmet Dağ, *İnsansız Dünya Transhümanizm*, İstanbul: Ketebe Yayınları, 2018, s. 76.

¹⁴⁹ Ahmet Dağ, a.g.m, s. 215.

¹⁵⁰ Ahmet Dağ, a.g.e, s. 63.

¹⁵¹ Burcu Atışar, *Nietzsche'de Üstinsan Anlayışı*, Yüksek Lisans Tezi, Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s. 6.

¹⁵² Burcu Atışar, a.g.t, s. 28.

¹⁵³ Friedrich Nietzsche, *Güç İstenci*, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul: Say Yayınları, 2010, 441.

geçmişte, gelecekte veya sonsuza kadar başka türlü istememesidir.”¹⁵⁴ diyen Nietzsche, Amor Fati’yi, Bengi Dönüş kavramıyla birlikte ele alır. Nietzsche Bengi Dönüş kavramını, kişinin aynı hayatı defalarca yaşamaya razı olacak kadar kaderini sevmesi gerektiğini anlatmak için kullanır:

Şimdi yaşadığın, yaşamış olduğun yaşamı bir kez daha, sayısız kez daha yaşamak zorundasın. Bu yaşamlarda yeni hiçbir şey olmayacak; her acı, her sevinç, her düşünce her iç çekiş, yaşamındaki dile gelmeyecek ölçüde küçük ya da büyük her şey zorunlu olarak, tümünden aynı sıra ile aynı düzen içinde sana geri gelecek, bu örümcek, ağaçlar arasındaki bu ay ışığı bile, bu an bile [...] Varoluşun bengi kum saati tekrar tekrar ters çevrilecek, sen ey toz tanesi, sen de onunla birlikte...¹⁵⁵

Nietzsche’nin üstinsanı, başına gelen olumsuz olayları üzerinde hiçbir değişiklik yapmadan neşeyle karşılayacak ve sonsuza dek tekrar tekrar yaşamayı göze alacak denli kaderine meydan okuyacak güçtedir. Transhümanizm ise insanı, hayatın bir trajedi olmaktan çıkması için yazgısına başkaldırmaya çağırmaktadır. Diğer bir deyişle, insanın çilelerle dolu olan ve sonu ölüme varan trajik kaderini değiştirmeye çalışmaktadır. Hayatı bir trajedi olarak görmenin, Transhümanizme Antikite’den miras kaldığı söylenebilir.

İhsan Fazlıoğlu’nun aktarımıyla, Eskiçağ Ege kültürüne baktığımızda, ilk ilkeden unsura değin her var olan gibi insan da, Logos’un yasasına tâbidir. Kozmosun sıkı ve keskin düzenliliği içinde ve bir belirleyicilik (determinizm) altında var olan insan, Logos’un katı kurallılığının dışına çıkamaz, nihaî takdiri değiştiremez. İsmail Sâkib Tercânî, bu durumu: “Âlem küre; Yeryüzü merkez; insan hedef; felekler yay; olgu ve olaylar oklar; Tanrı okçu; kaçış nereye?”¹⁵⁶ sözleriyle ifade etmiştir. Bu sebeple Fazlıoğlu’na göre Antik Yunan’da: “Nihaî âkibeti önceden belirlenmiş olan insan, trajik bir varolandır; yaşamı da tıpkı bir tragedya gibidir; ömür denen sürede yakılan bir tür ağıttır...”¹⁵⁷

Transhümanizmin maksadı, insanı kaderin ve trajedinin bu esaretinden kurtarmaktır. Ancak transhümanizm de, genetik bilimi, yapay zekâ, farmakoloji, nanobiyoloji ve teknoloji aracılığıyla bebeklerin henüz doğmadan fiziksel özelliklerini, zekasını,

¹⁵⁴ Friedrich Nietzsche, *Ecce Homo: İnsan Nasıl Kendisi Olur*, çev. Can Alkor, İstanbul: YKY, 2000, s. 53.

¹⁵⁵ Friedrich Nietzsche, *Şen Bilim*, çev. Levent Özşar, Bursa: Asa Kitabevi, 2003, s.207.

¹⁵⁶ İhsan Fazlıoğlu, *Kendini Bulmak*, İstanbul: Papersense Yayınları, 2015, s. 55.

¹⁵⁷ İhsan Fazlıoğlu, a.g.e, s. 55.

hafızasını, istidatlarını ve yönelimlerini belirlemekle onların kaderini kaçınılmaz şekilde çizmeyi amaçlamaktadır. Bu anlamda, aklını, iradesini ve kaderini, yapay zekânın ve transhümanizmin eline bırakan insanın, Antik felsefede kaderi Logos'un hükmünde olan insandan farkı olmayacaktır. Üstelik insanın, teknolojinin belirlenimine girmekle ve ölümü yenmekle trajediden kurtulacağını düşünmesi bir yanılgıdan ibaret olabilir.

Nitekim Aristoteles'e göre tragedyanın konusu bir yanılgı (trajik hata/hamartia) yüzünden mutsuzluğa yuvarlanmış kişidir.¹⁵⁸ Bu trajik hata (hamartia), kahramanın kendini tanrılarla bir tutan kibir (hybris) dolu eylemlerinden kaynaklanır. Eski tanrılardan (Titanlar) biri olan Prometheus'un, Zeus'un ateşini çalıp insanlara vermesi, böyle bir hatadır.

Hegel'e göre Titanlar soyuna ait olduğu için Prometheus insanlara daha tinsel ve daha etik bir şeyler üleştirecek konumda değildi. Bu yüzden insanlara yalnızca doğadaki şeylere hâkim olma ve bu şeyleri insani doyumun bir aracı olarak kullanma kurnazlığını öğretmişti.¹⁵⁹

Transhümanizm de, Tanrıların ölümsüzlüğünü insanlara vermeyi vaat eden kibriyle Prometheus'un izinden gitmekte ve bilgelik getirecek etik bir yaşam yerine sonsuz bir ömür taahhüt etmektedir. Kapitalist düzende kişisel hırslarının peşinden giden insan, tinsel bir dönüşüm yaşamadığı sürece, transhümanizmle de, doyumsuz bir yaşam formu olmaya devam edecektir ve sınırsız büyüklükteki Evren'de sınırsız ömre sahip olmanın verdiği motivasyon ile sınırsız sayıda mal, mülk, haz ve servet elde etmek maksadı ile savaşlar çıkarmayı sürdürecektir. Bu sebeple Nietzsche'nin üstinsanı gibi tinsel gelişimini tamamlamayan insanın, ebedi hayat için farklı bir türe dönüşmeyi göze almasının, trajik bir hata olacağının söylenmesi lazımdır. İnsanın aşılması gerektiği hususunda transhümanizmin Nietzsche'den etkilendiği belirtilmiş olsa da, üstinsandan Nietzsche'nin kastettiği anlam, transhümanizmin öne sürmüştü olduğundan farklıdır. Nietzsche'nin üstinsanı trajedinin içindeyken dahi trajediyi yenecek denli tinsel güce erişmiş olan bilgeliği ifade etmektedir. Transhümanizm ise tasarladığı insanüstü varlık sayesinde, hayattaki trajediyi teknolojinin gücüyle sona

¹⁵⁸ Aristoteles, *Poetika*, Çev. Nazile Kalaycı, Ankara: Bilim Sanat Yayınları, 2005, s. 45.

¹⁵⁹ G.W.F Hegel, *Estetik II Güzel Sanatlar Üzerine Dersler*, çev. Taylan Altuğ, Hakkı Hünler, İstanbul: Payel Yayınları, 2015, s. 213.

erdirmeyi hedeflemektedir. Fakat teknolojinin gücünün insanlığın aleyhine kullanılma ihtimali, transhümanizmi yeni trajediler doğurmaya elverişli hale getirmektedir.

1.2.5. Simyanın Transhümanizme Etkileri

Transhümanist fikirlerin gelişmesinde katkısı olduğu öne sürülen unsurlardan biri de simyadır. Transhümanistler farklı bir yolla da olsa, simyacılarla aynı amaca ulaşmaya çalışmaktadır. Simyacının hedefi iksirle hastalıkları tedavi etmek ve ölümsüzlüğe erişmek iken, transhümanizmin gayesi teknolojiyle hastalıkları iyileştirmek ve ölümsüzlüğü elde etmektir.

Simya işlemlerinin doğru uygulanması halinde doğanın iyileştirilmesinin ve doğada bulunmayan canlıların türetilmesinin mümkün olacağını belirten Câbir bin Hayyân (721-815), bütün madenleri, cıva ve kükürdün farklı oranlarda birleşmesi olarak, onların birleşmelerini de evlilik olarak ifade etmektedir.¹⁶⁰ Tanrısal yaratım şekillerinin keşfedilebilir bir mizanı olduğunu öne süren Câbir, insanın bu mizanı keşfettiğinde tanrısal sanatı taklit edebileceğini belirtmektedir. Böylece insanın taş, bitki ve hayvan oluşturabileceğini, bitkiyi parçalarına ayırıp yeniden birleştirebileceğini hatta insan bile yapabileceğini ifade eden Câbir'in görüşleri,¹⁶¹ transhümanist fikirlerin kaynağı niteliğindedir.

Bilim tarihçisi Scheppard'a göre simya; evrenin bazı parçaları için yetkinliğe kavuşmak, metaller için altına dönüşmek, insanlar için ise uzun ömür, ruhun arındırılması ve ölümsüzlüğe ulaşmaktır.¹⁶²

Simyacılar, madenlerin geçirdiği başkalaşım ve değişimleri, insan bedeni ve bilincindeki farklılaşmalarla özdeşleştirmektedir. Örneğin simyada kurşun, insanın veya metalin hasta, ağır ve kaotik vaziyetine denk gelirken, altın hem metalik hem de insanî varoluşun mükemmelliğini temsil etmektedir.¹⁶³ Simyacılar göre baz

¹⁶⁰ Mahmut Kaya, "Cabir b. Hayyan", İslâm Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Yayınları, 1996, ss. 533-537, <https://islamansiklopedisi.org.tr/cabir-b-hayyan>, [Erişim: 8. 5. 2022].

¹⁶¹ Câbir İbn Hayyân, Kitâbü'l-Mevâzîn es-Sağîr, Resâil-ü Câbir bin Hayyân, nşr. Ahmed Ferîd Mezîdî, Lübnan: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2006, s. 204-220; Cihat İzci, Mehmet Demirtaş, *Tokat İlmiyat Dergisi*, 2020, ss. 795-818, s.811, 812 (den naklen).

¹⁶² Zeki Tez, *Kimyanın Gizemli Arka Bahçesi: Simya*, İstanbul: Hayy Kitap, 2017, s.10.

¹⁶³ Titus Burkhardt, *Simya*, çev. Mehmet Temelli, Ankara: Verka Yayınları, 2017, s. 30, 31.

metallerin altına ve gümüşe dönüştürülebilmesi için önce materia prima'larına indirgenmeleri gerekmektedir. Baz metaller, nefsin kusurlu katılmış halleri olarak kabul edildiği için indirgenmeleri gereken materia prima, insandaki cevhere karşılık gelmektedir. Bu cevher, tutkularla kayıtlanamamış orijinal nefs'ten başkası değildir. Simyacılar göre orijinal saf nefis, bütün âlemin materia prima'sı ile birdir¹⁶⁴.

Basilius Valentinus'a (1394-1450) göre simyevi anahtar kelime V.İ.T.R.İ.O.L. (visita interiora terrae rectificando invenies occultum lapidem): "Yeri ziyaret et, arınma yoluyla içindeki saklı taş bulacaksın" anlamına gelmektedir. Yerin içi, beden içindeki bilincin farklılaşmamış merkezidir. Saklı taş da, materia prima'ya karşılık gelir. İçinde materia prima'nın bulunması gereken dağ ise insan bedenidir.¹⁶⁵

Simyacı, madenleri zorlu süreçlerden geçirip altına dönüştürürken kendi bilincinde dönüştürmektedir. Bu sebeple maddeye, mysteria'larda Tanrı'ya davranıldığı gibi davranan simyacı, dönüştürmek istediği maddeye, Tanrı'nın çilesini, ölümünü, dirilişini yani mistik dramını yansıtmaktadır. Böylece çile çekip ölen maden cevherleri varlığın başka bir biçiminde yeniden doğmaktadır.¹⁶⁶ Katalan bir hekim olan Vilinovalı Arnard'a (1240-1311) göre tıpkı İsa'nın dört aşamada çektiği eziyet gibi (kırbaçlanmak, başına dikenli taç takılması, çarmıha gerilmesi ve haç üzerindeki susuzluğu), taş hazırlayacak olan cıvanın da dört aşamalı bir işkenceden geçirilmesi gerekir. İsa'nın çektiği çilelerin ardından yüceltilmesi gibi cıva da taşa dönüştürüldükten sonra yüceltilir. Mesih'in çarmıhta çektiği acıların ve ölümünün ardından dirilişi, düşmüş dünyaya kurtuluş ve iyileştirme getirmiştir. Cıvanın Felsefe Taşı'na kimyasal dönüşümü de basit metallere onları altına dönüştürecek iyileştirmeyi getirir.¹⁶⁷ Mesih'in çarmıhtaki yükselişi ise hazırlanan cıvanın şişenin dibinden, imbiğin baş kısmına ısıyla yükseltildiği, kimyasal buharlaşma süreciyle temsil edilmektedir.¹⁶⁸

Simyacının, iksirle hastalığa ve ölüme çare araması transhümanizmin günümüzdeki çabalarını yansıtırken, simyada tinsel dönüşümün esas alınması posthümanizmin

¹⁶⁴ Titus Burkhardt, a.g.e, s. 101.

¹⁶⁵ Titus Burkhardt, a.g.e, s. 104.

¹⁶⁶ Mircae Eliade, *Demirciler ve Simyacılar*, çev. Mehmet Emin Özcan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2011, s. 162, 163.

¹⁶⁷ Lawrence M. Prince, *Simyanın Sırları*, çev. Umut Özgür Hoşafçı, İstanbul: Altıkkırkeş Yayın, 2020, s. 93, 94.

¹⁶⁸ Lawrence M. Prince, a.g.e, s. 95.

amacıyla benzerlik taşımaktadır. Hristiyan simyacıların, Hz. İsa'nın yaşadığı trajediye razı gelmesini tanrısallığın bir işareti olarak görmesi ve cıvaya uygulanan işkenceyle elde edilecek iksirin de tanrısallıkta bulunabileceğini düşünmesi, bir yönüyle Nietzsche'nin, hayatın kendisini bir trajedi olarak nitelendiren ve bunu değiştirmeden neşeyle kabul edebilecek tinsel güce erişen kişiyi üstinsan olarak görmesi ile örtüşmektedir.

Simyada eritme, aşındırma, taşlama, çekiçleme ve yakma süreçlerini içeren kimyasal işlemler, maddi varlıklara acı veren işkenceler olarak tasavvur edilmektedir.¹⁶⁹ Böylece yavaş yavaş ilerleyen zamanın yerini, insanoğlunun uyguladığı çeşitli teknikler almaktadır. Topraktaki maden filizlerinin büyüme ritimlerini hızlandıran simyacı, doğanın işleyişine destek olarak onun daha hızlı doğurmasını sağlamaktadır.¹⁷⁰

Doğada olmamış metallerin doğumu, düşükler ve ucubeler olarak adlandırılırken, yalnızca altın doğanın meşru oğlu olarak tanımlanır. Yeraltı rahminde öylece bırakılırlarsa bütün metaller altın olacaktır; ama bu yüzlerce, binlerce yıl sürecektir.¹⁷¹ Simyacı bir nevi doğanın idealini gerçekleştirmesine yardım etmektedir, bu ideal de dölün en üst olgunluğa ulaşarak altın haline gelmesi yani ölümsüzlüğe ve mutlak özgürlüğe erişmesidir.¹⁷²

Transhümanizm de, insanın doğal akışına bırakıldığında uzun yıllar alacak evrim sürecini teknolojiyle kısaltarak bir nevi doğanın idealini gerçekleştirmesine yardım ettiğini düşünmektedir. Transhümanizme göre bu ideal, bilincin fiziksel bedenden özgürleşerek ölümsüzleşmesidir.

Simya hem zamanla modern kimyaya dönüşerek biyoloji ve genetik bilimindeki ilerlemelere zemin hazırladığı için hem de ölümsüzlük arayışına ilham verdiği için transhümanizme etki eden unsurlardan biridir. Ancak transhümanizm simyadan farklı olarak tek taraflı bir gelişime yönelmekte ve insanın ahlâkından ziyade fizyolojisini dönüştürmekle ilgilenmektedir. Bu da geleceğe yönelik bir takım endişeleri beraberinde getirmektedir. Posthümanizm ise etik kaygılar sebebiyle, insandaki

¹⁶⁹ Lawrence M. Prince, a.g.e, s. 96.

¹⁷⁰ Mircae Eliade, a.g.e, s. 12.

¹⁷¹ Mircae Eliade, a.g.e, s. 55, 56.

¹⁷² Mircae Eliade, a.g.e, s. 58.

biyolojik gelişimin tinsel gelişimle bir arada olmasını tercih etmekte fakat ölümsüzlüğü hedeflememektedir. Dolayısıyla ne transhümanizmin ne de posthümanizmin simyanın amacını bütünsel anlamda kendinde taşımadığı, kısmen yansıttığı söylenebilir.

2. BÖLÜM: İNSAN DOĞASI

İnsanın ne'liği ve ontolojisi hem mitlerin ve felsefenin hem de dinlerin ve bilimin konusu haline geldiği için birbirinden farklı görüşlerle ifade edilmektedir. İnsanın ruhu ve bedeniyle bütünsel bir yapı sergilediği veya ruhu ve bedeniyle düalist bir varoluşa tekabül ettiği, ya da insanın bedenden ibaret olup bir ruh ihtiva etmediği hakkında çeşitli görüşler öne sürülmektedir. Aynı zamanda, insanın kendine özgü bir doğayla dünyaya geldiğini ve bunun sabitliğini ifade eden görüşler olduğu gibi insan doğasının sonradan değişebilirliğini ya da insanın doğuştan belli bir doğası olmayıp, özgür seçimleriyle kendini sonradan belirlediğini ifade eden görüşler de belirtilmektedir.

Transhümanizm ise insanı yapay zekâ ve cyborga referansla, fiziksel ve zihinsel açıdan yetersiz olması dolayısıyla, nakıs bir organik mekanizma olarak görmektedir. Transhümanizmle insanın tinsel yönünün ihmal edilmesi; duygu, düşünce ve davranışlarının salt organizmanın işlevleriyle açıklanmak istenmesi; sevgi ve fedakârlık gibi ahlâkî değerlerin zaaf olarak nitelendirilmesi; sadece daha sağlıklı hale gelmenin, hafızanın, zekânın ve sanatsal yeteneklerin geliştirilmesinin hedeflenmesi, insanın mekanik bir varoluşa dönüştürülmesine yöneliktir. Peki insanın organik bir varoluştan mekanik bir varoluşa dönüşmesi aşılması demek midir? Böyle bir soruya cevap verilebilmesi, insanın kendini bilmesini gerektirmektedir.

Fakat bireyin kendini Mutlak varlıkla irtibatlandırarak bildiğinde insan kavramına yüklediği anlam ve değer ile kendini Mutlak'tan bağımsız olarak bilmeye yöneldiğinde insan kavramına yüklediği içerik farklı neticeler vermektedir. Örneğin, atomaltı yapıların örgütlenerek organizmayı ve bilinci meydana getirdiği süreci, fizikalist, panpsişist ve evrim teorileriyle açıklamanın neticesi, insanı biyolojik bedenine ve kimyasal bileşenlerine indirgeyen bir dünya görüşü ile bilim ve teknoloji üretilmesidir.

Transhümanizm, insanı tinsel bir varlık olarak değerlendirmedeği için gelecek nesillerin özelliklerini geliştirmeye yönelik projeler üretirken etik kaygılarla hareket etmemektedir. Henüz bir konsept aşamasındaki, dünyanın ilk yapay rahim tesisi Ectolife da bu projelerden biridir. Üreme hücresi üretimi olan IVG (in vitro gametogenesis) yöntemi ile insanların derilerinden alınan kök hücrelerden sperm veya yumurta elde edilmesi ya da kadın veya erkek tek bir bireyden hem sperm hem de yumurta elde edilmesi mümkün hale gelmektedir.¹⁷³ Böylece yakın bir gelecekte bireyin cinsel ilişkide bulunmadan tek başına üremesi ve embriyonun yapay rahim fabrikasında en iyi şartlar ve gerekli görülen genetik müdahaleler altında gelişimini tamamlayabilmesi sağlanabilecektir.

Cinsel tercihi heteroseksüelliğin dışında kalanların da çocuk sahibi olmalarının önünü açacak olan bu proje, devletlerin ya da ebeveynlerin kendi istedikleri niteliklere ve yeteneklere sahip embriyolar üretebilmesine imkân verecektir. Ailesi tarafından sevilip benimsenmesi için ya da toplum ve devlet tarafından onaylanıp saygı görebilmesi için onlar tarafından belirlenmiş özelliklerle dünyaya gelmesi gerektiğinin farkına varan bireyin, eğer istenen niteliklerle doğmasaydı kendinin değersiz ve önemsiz bulunacağını düşünmesinin getireceği psikolojik yıkımı göz ardı eden transhümanizm, insanı önceden programlayabileceği bir mekanizmaya dönüştürmeyi hedeflemektedir.

İkinci bölümde transhümanizmin bu hedefine erişmesine imkân veren teknolojilere, felsefî ve bilimsel kabullere değinilecektir. Biyomuhafazakârların transhümanizmin amaçlarına yönelik uyarı ve eleştirilerine yer verildikten sonra transhümanizm bağlamında geleceğe yönelik uygulanabilecek biyopolitikalara dair kendi kaygılarımız ifade edilecektir.

2.1. Klasik ve Modern Tartışmalar Açısından İnsan Doğası

“İnsan nedir, insanın bir doğası var mıdır, varsa bu doğa zorunlu/özel midir, rastlantısal mıdır? Bu doğa doğuştan mı gelmekte, sonradan mı şekillenmektedir? Tek bir insan doğasından mı, yoksa çoklu bir doğadan mı bahsetmek gerekir? Tek bir insan doğası varsa, bu doğa sabit midir değişken midir, değişken ise genetik etkilerle

¹⁷³ Esra Kartal Soysal, Üremeyi de Üretebilen İnsan, *Teklif*, S.6, 2022, ss. 138-145, s. 140.

mi çevresel etkilerle mi değişir? Klasik anlamda insan olmak ne demektir? İnsanı insan yapan, onu diğer canlılardan ayırt eden alamet-i farikası nedir? İnsanın, bir makineye, otomata, yapay zekâya, algoritmaya indirgenemeyeceği varsayımına temel olan türsel özelliği hangisidir?”¹⁷⁴ Hâlâ bu sorular hakkında fikir birliğine varılmış genel geçer cevapların olmayışı, tartışmalara zemin hazırlamıştır. İnsan doğasına dair birbirini yadsıyan görüşlerin ileri sürülmesinin önde gelen sebeplerinden biri, bilimdeki paradigma değişiklikleridir. Çünkü her bilimsel devrim, dünya görüşümüzü yeniden şekillendirerek, evrene, doğaya ve insana yüklemiş olduğumuz anlamların farklılaşmasına neden olmaktadır.

21. yüzyılın genişleyen, homojen ve dinamik evreninin, Aristoteles’in sonlu, kapalı ve hiyerarşik evreninden bütünüyle farklı olması gibi,¹⁷⁵ 21. yüzyılın insan doğası tanımı da, klasik dönemden farklıdır. Klasik dönem bilim anlayışı, doğadaki tekrarları esas alan tümevarım yöntemini kullanarak gözlem ve deneyden elde ettiği sonuçları, kesin ve değişmez yasalarla ifade etmiştir. Matematiğin hareketsiz formlardan oluşan Öklit geometrisine dayanması sebebiyle elde edilen sonuçların kesinlik içermesi, doğanın da determinist ve öngörülebilir bir yapıda olduğunun kabulüyle neticelenmiştir. Bu dünya görüşünün Platon ve Aristoteles’in düşüncelerine yansımış hali, insan doğasının da önceden belirlenmiş, sabit, değişmeyen bir mahiyete iye olduğu şeklindedir.

Platon’a göre duyularımız bize var olanların gerçekliğini değil görünüşünü verir. Gerçek bilgiye ulaşmanın yolu, saf kavramsal düşünceyle olguların değişmez özünü bilmektir. Platon gerçekliğin özüne inecek bu bilginin, evrensel ve değişmez nitelikler taşıyan kavramlar, diğer bir deyişle idealar ve formlar olduğunu belirtir. Bu dünyada gördüğümüz her şey bir ideanın gölgesidir. Geometri hem duyumun değil akıl yürütmenin bilimi olduğu için, hem de küre, üçgen ve daire gibi şekillerin özelliklerinin değişmemesi sebebiyle ideanın (ideal olanın) bilimi olduğu için Platon’un felsefesinin anlaşılmasında emsaldır.¹⁷⁶

İçinde yaşadığımız görünüşler dünyasının, kendisine aşkın olan idealar dünyasından pay alarak var olduğunu belirten Platon’a göre insan ruhu da, hareketten ve

¹⁷⁴ Esra Kartal Soysal, *Gen Ötesi – İnsan Sonrası*, İstanbul: Ketebe Yayınları, 2020, s. 225.

¹⁷⁵ İshak Arslan, *Çağdaş Doğa Düşüncesi*. İstanbul: Küre Yayınları, 2019, s. 50.

¹⁷⁶ Hüseyin Gazi Topdemir, Yavuz Unat, *Bilim Tarihi*, Ankara: Pegem Akademi, 2018, s. 30.

değişimden uzak olan, ezeli ve ebedi formlardan oluşan bu idealardan pay almaktadır. Dolayısıyla insan önceden belirlenmiş bir doğayla dünyaya gelmekte ve mesleğini de doğasından gelen bu zorunlulukla seçmektedir:

[...] sizi yaratan Tanrı, aranızdan önder olarak yarattıklarının mayasına altın katmıştır. Onlar bunun için baş tacı olurlar. Yardımcı olarak yarattıklarının mayasına gümüş, çiftçiler ve öbür işçilerin mayasına da demir ve tunç katmıştır.¹⁷⁷

Aristoteles, Platon'dan farklı olarak, formların duyusal dünyaya aşkın değil içkin olduğunu belirtir. Aristoteles'e göre idea, şeylerin formu olduğu için şeyin içerisinde, ancak soyutlama yoluyla ondan ayrılabilir.¹⁷⁸ Kendisine kategorilerin yüklendiği özneye töz adını veren Aristoteles, tözü meydana getiren unsurları madde ve form kavramlarıyla ifade etmiştir. İnsan doğasında, madde bedene; form veya biçim ise ruha karşılık gelir. "Ruh maddeden meydana gelmiş bedenin entelecheia'sıdır, bedenin içinde taşıdığı erektir, bedenin hareketleri ve değişimleri içinde kendini olgunlaştırıp gerçekleştiren formdur."¹⁷⁹ İnsanın formu onun değişmeyen doğasıdır. Kişinin yöneten mi yoksa yönetilen mi olacağını, doğası belirlemektedir: "Gereken şeyleri zekâsıyla önceden görebilen bir kimse, doğaca yönetici ve efendidir, oysa beden gücüyle bunları yapabilen bir kimse doğaca köledir, yönetilenlerden biridir."¹⁸⁰

İnsan doğasını ruh ve beden olarak ele alan düşünürlerden biri de René Descartes'tir. Ruhun düşünen töz, maddenin ise yer kaplayan töz olduğunu belirten Descartes'e göre ruhun varlığı bedenin ölümüyle son bulmaz. Descartes ruhun bu özelliğini "[...] ben yani kendisiyle neysem o olduğum ruh, bedenden tümüyle ayrıdır, [...] beden olmadığında bile o kendisi olmaktan çıkmaz."¹⁸¹ sözleriyle ifade eder. Zihin-beden ikiliği olarak adlandırılan bu düşünce sisteminde, madde ve ruh ayrımına bağlı olarak ortaya konan düalist dünya anlayışı, ruh sahibi insanı, ruhtan mahrum doğaya yabancılaştırmıştır.¹⁸² Böylece kartezyen felsefe, daha önce organik bir bütün olarak

¹⁷⁷ Platon, *Devlet*, çev: Sabahattin Eyüboğlu - M. Ali Cimcoz, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010, s. 415a

¹⁷⁸ Platon, *a.g.e.*, s. 32.

¹⁷⁹ Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000, s. 78.

¹⁸⁰ Aristoteles, *Politika*. Çev. M. Tuncay, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1975, s. 8.

¹⁸¹ René Descartes, *Yöntem Üzerine Konuşmalar*, çev. Hasan İlhan, Ankara: Alter Yayıncılık, 2009, s. 40.

¹⁸² Hasibe Sulak. "İnsan-Doğa İlişkisinin Dönüşümü: Tarihsel Bir Perspektif", *Kent Akademisi*, C.11, S.1, 2018, ss. 117-124, s. 120.

görülen doğayı, mekanik bir makineye dönüştürmekle, Francis Bacon'ın doğaya tahakküm etme önerisini uygulaması için bilimin ihtiyacı olan etik dayanağı hazırlamıştır. Bacon'a göre doğa, 'başıboş dolaşmalarında kısıtılıp avlanmalı', 'dizgin altına alınmalı' 'hizmete mecbur edilmeli', 'köle' yapılmalı ve doğanın 'sırları işkence ile zorla ortaya çıkarılmalı'dır.¹⁸³ Çünkü o bir mekanizmadır.

Descartes'in insanın varlığını temellendirirken "Düşünüyorum, öyleyse varım" önermesine göre dış varlığımdan, dışsal gerçeklikten ve hatta Tanrı'nın varlığından bile şüphe edebilirim ancak şüphe eden bir düşünen öznenin varlığından asla şüphe edemem. David Hume, Descartes'in yönteminde olduğu gibi akıl yürütme yoluyla ruhun (düşünen ben) var olduğuna kâni olunmasına eleştirel gözle bakar ve deneyimde düşünen töz olarak özne idesine karşılık gelen bir izlenimimiz olmadığını vurgular. Hume'un empirist bakış açısına göre zamanda kalıcı olan ve her türlü değişimden bağımsız bir biçimde kendisiyle özdeş kalan yalın bir düşünen özne ya da Ben sadece bir kurgudan ibarettir.¹⁸⁴

Hume'un bu eleştirisi, insan doğasının vazgeçilmez bir unsuru olarak görülen ruhun varlığını, duyulur dünyada sorgulamaya açmıştır. İnsan doğasının fizikalist açıdan ele alınmasına neden olan bu tutum, transhümanizme giden süreci başlatan faktörlerden biridir. Bir diğer faktör ise matematikteki ilerlemelerin, bilime ve tekniğe olan etkilerinin doğayı yordama şeklimizi değiştirmesidir. Modern dönemde Öklit dışı geometrilerin keşfiyle birlikte matematiğin değişimi ve hareketi esas almaya başlaması, hesaplamalardan elde edilen sonuçların kesinlik yerine olasılık içermesiyle neticelenmiştir. Böylece doğruluk terimi yerini yakınsaklığa bırakmıştır.

Seçilen aksiyomlar doğrultusunda, tutarlı bir kavramsal çerçeve içinde ifade edilebilen, belirlenen limitler dâhilindeki olgu ve olayları sistematik bir bütünlük içinde ilişkilendirip açıklayabilen, araştırılan problemler hakkında istikrarlı sonuçlar veren, ancak belirlenen sınırların dışına çıkıldıkça tahmin gücü azalan, dolayısıyla mutlaklık iddiasında bulunmayan analizler, açıklamalar ve tasvirler esas alınmaya başlanmıştır. 1905'te Özel Görelilik, 1915'te Genel Görelilik ve 1925'te Kuantum Mekaniğinin keşfiyle birlikte, günümüz fiziğinin göreceli, kaotik, canlı, organik,

¹⁸³ Fritjof Capra, *Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası*, çev. Mustafa Armağan, İstanbul: İnsan Yayınları, 1992, s. 56.

¹⁸⁴ İhsan Berk Özcangiller, *Hegel'in Fenomenolojisi'nde Özne Sorunu*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul, 2016, s. 2, 3.

indeterminist, bilinçli, holografik, çoklu evreninde kesin bilgi arayışı yerini yetkin bilgiye bırakmıştır.¹⁸⁵ Heisenberg'in, bir parçacığın hızının ve konumunun aynı anda tespit edilemeyeceğini, hızını tam olarak belirlediğimizde, konumunun belirsizleşeceğini veya konumunu tam olarak belirlediğimizde, hızının belirsizleşeceğini matematiksel bir formülasyonla göstermesi ve bunu belirsizlik ilkesi olarak ifade etmesiyle birlikte¹⁸⁶, doğadaki determinizmin yerini belirsizlik almıştır. Bu bilimsel kabuller, insanın doğuştan sabit bir doğaya sahip olduğu görüşünün geçerliliğini yitirmesine neden olmuştur. İnsanın bir doğası olmadığı, varsa bile belirsizliği, doğuştan gelmediği, sonradan edinildiği ve değişebildiği hususundaki söylemler, transhümanizmin insan doğasını dönüştürme projesine zemin hazırlamıştır.

Bununla birlikte kuantum fiziğinde atomaltı düzeyde, maddeyi oluşturan alt birimlerin kendi içinde ayrıştırılıp gözlemlenmeye çalışılması sonucu herhangi bir maddi töze ulaşamayışı, cevher kavramının anlamını ve işlevini kaybetmesine yol açmıştır.¹⁸⁷ Riemann uzayı ve karadeliklerin keşfi gibi buluşlar, bilimsel entitelerin gözleme dayanan herhangi bir kanıtla doğrulanmadan önce, detaylı bir matematiksel modelle ortaya konabileceğini göstermiştir. Yani fiziksel entiteler, olgular arasındaki matematiksel ilişkiler neticesinde varlık kazanmaya başlamıştır. Böylece klasik dönemde tözün esas alınması, ilineklerin ise ancak töze yüklendiğinde varlık kazanması söz konusuysa, modern dönemden sonra ilineklerin, diğer bir deyişle ilişkilerin esas alınması ve ilişkiler sayesinde tözün varlık kazanması söz konusu olmuştur. Bu minvalde bir töz olarak ele alınan insan, ancak evren, dünya, güneş, oksijen ve su gibi unsurlarla olan ilişkileri bağlamında var olmaktadır, başka bir deyişle, onların varlığı, insanı var kılmaktadır. Dolayısıyla insanın diğer varoluşlara nispetle ontolojik ya da metafizik bir ayrıcalığı kalmamıştır. Posthümanist felsefenin evrende insana imtiyazlı bir konum atfetmeyişi de, bu kabule dayanmaktadır.

İnsanın idea, töz, cevher, ruh ve tanrı gibi metafizik kavramlarla bağıntılı olarak anlamlandırılmaması, evrensel kuram ve kavramlara dayalı genel geçer bir insan tanımının yapılamamasına neden olmuştur. Her bireyin, iradesinin ve seçimlerinin

¹⁸⁵ İshak Arslan, a.g.e, s. 22.

¹⁸⁶ Mehmed Ali Çalışkan, *Rastlantı*, İstanbul: Küre Yayınları, 2018, s. 43.

¹⁸⁷ İshak Arslan, a.g.e, s. 139.

eşlik ettiği kendi deneyiminin tekilliği ve biricikliği üzerinden var olduğu kabul edilmiştir. Jean Poul Sartre, insanın özgürlüğüne vurgu yapan bu yaklaşımı: “Varoluş özden önce gelir. [...] yani insan önce dünyaya gelir, var olur, ondan sonra tanımlanıp belirlenir, özünü ortaya çıkarır.”¹⁸⁸ sözleriyle ifade etmiştir.

Giovanni Pico Della Mirandola’ya göre de:

Bir doğa yerine, [...] insana özgürlük verilmiştir, [...] herhangi bir doğayı kendisi için seçme özgürlüğü. Doğru seçimi yapan insan kendi varlığının tinsel yanını geliştirerek daha tinsel bir yapıya sahip olacaktır. Tabii ki, akılsız seçimler yapan insan, en temel güdülerinin peşinden giden bir hayvana dönüşecektir. İnsanın hakiki ‘doğası’ onun neye dönüştüğünü derinlemesine bir şekilde belirleyen hiçbir doğaya sahip olmamasıdır. Kendi özgür kararları ile insan kendisini yaratır.¹⁸⁹

Jean Poul Sartre, her seçiminde hür olması sebebiyle insanı özgürlüğe mahkûm olmakla nitelendirir.¹⁹⁰ Kant’a göre ise insan, hem bir imkânlar varlığı hem de eksiklikler varlığı olarak dünyaya gelir.¹⁹¹ İnsan, hayvanla kıyaslandığında ne bir aslanın pençesine ne bir ayının gücüne ne de bir tazının hızına sahiptir.¹⁹² İnsanın sadece akli ve elleri vardır.¹⁹³ Kant’a göre bu durum, doğanın insana yönelik ereğinden kaynaklanır:

Böylece doğa, insandan sanki şunu istemiştir: Eğer günün birinde sen, içinde bulunduğun bu ilkelikten büyük bir becerikliliğe, bir düşünme yetkinliğine ve bu sayede de mutluluğa kavuşursan, bu çaba sadece sana ait olsun, senin borcun yalnız kendine olsun...¹⁹⁴

Platon, Phaidros diyalogunda bir hapishaneye benzettği insan bedenini kötülüklerin kaynağı olarak tanımlayarak, insanın ölçsüz arzu ve öfkesinden doğan kötülüklerin, ancak aklın ve kanunların düzenlediği yaptırımlarla dizginlenebileceğini öne sürmektedir.¹⁹⁵ Kant ise insanın doğasından kaynaklanan ve karakterine yansıyan bu

¹⁸⁸ Jean Paul Sartre, *Varoluşçuluk*, çev. Asım Bezirci, İstanbul: Say Yayınları, 2009, s.39.

¹⁸⁹ Charles G. Nauert’ten alıntılan: Engin Yurt, “Heidegger – Sartre Anlaşmazlığının Hümanizmin Güncel Terminoloji Sorununa Bir Çözüm Getirme Olasılığına Dair Bir Araştırma,” *Felsefi Düşün Akademik Felsefe Dergisi*, S.9, 2017, ss. 289 – 317, s. 300.

¹⁹⁰ Jean Paul Sartre, *Varoluşçuluk*, s.72.

¹⁹¹ Immanuel Kant, *Eğitim Üzerine – Toplu Eserleri-1*, çev. Ahmet Aydoğan, İstanbul: Say Yayınları, 2007, s. 33.

¹⁹² Immanuel Kant, *Dünya Yurttaşlığı Amacına Yönelik Genel Bir Tarih Düşüncesi*, çev. Uluğ Nutku, Tarih Felsefesi: Seçme Metinler, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2006, s. 33.

¹⁹³ Walter Heistermann, “Kant’ın Felsefesinde İnsanın Yeri”, çev. Tomris Mengüşoğlu, *Felsefe Arkivi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, S. 16, 2014, ss. 49-62, s. 52.

¹⁹⁴ Immanuel Kant, “*Dünya Yurttaşlığı amacına Yönelik Genel Bir Tarih Düşüncesi*”, çev. Uluğ Nutku, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2006, s. 33

¹⁹⁵ Platon, *Phaidros*, çev. Hamdi Ragıp Atademir, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1997, S. 51-52 (246b1-246c3)

noksanlıkların bir amaca hizmet ettiğini ifade etmektedir. Kant’a göre eğer biz Tanrı tarafından yaratılmış olan Evren’de, yetkin olmayan, kötü, yıkıcı, amaçsız şeylerle karşılaşıyorsak; bu kusurlarla iyi olan arasında bir uzlaşmazlık, bir karşıtlık görüyorsak; bu bizim bakış açımızın sınırlı olmasındandır. Çünkü evrenin sonsuz çeşitliliği; sevinç ve acı, sağlık ve hastalık, tamlik ve eksiklik gibi bütün karşıtların var olmasını gerektirir. İnsanda ortaya çıkan kötülük de, bütündeki uyum bakımından gereklidir, insan doğasının zenginliğidir.¹⁹⁶

Kant’a göre insanlar barış ve erinç içinde yaşamak isterler. Fakat doğa, insan türü için neyin hayırlı olduğunu daha iyi bilir. Bu da, birlik ve dinginlik değil ikilik ve çatışmadır. İnsandaki aklî yeteneklerin gelişmesi, uyuyan olanakların uyandırılması, devindirilmesi ve yükseltilmesi, tutkuların ve çıkarların çatışması içinde gerçekleşir.¹⁹⁷ Saygınlık tutkusu, mal-mülk tutkusu, egemen olma tutkusu gibi insanın sevmeye değer olmayan özellikleri olmasaydı, insanlar tam bir uyum, yetinme ve karşılıklı sevgi içinde yaşasaydılar, o zaman insanın hiçbir yeteneği gelişmeyecek, ebediyen bütün insan yetenekleri, gizil tohumlar halinde kalacaktı. “O halde çekememezlikler, çatışmalar, tutku dolu gurur, edinmeye ve egemen olmaya doymazlık için doğaya şükürler olsun!”¹⁹⁸ diyen Kant, eksikliklerin, insan doğasını tamamlayan bir yönü olduğuna dikkat çekmektedir.

Çünkü Kant’a göre istekler, tutkular ve bunlardan doğan çatışmalar ve acılar, insanların bilgisi ve niyeti dışında yüksek bir amaca hizmet etmektedir. Bu amaç insanın aklî yeteneklerinin gelişmesidir.¹⁹⁹ Kant’ın görüşlerinden yola çıkarsak, insanın aklî ve fizikî yeteneklerini geliştirmeyi hedefleyen transhümanizmin bu hedefinin arkasında gizli çıkarlar, tutkular ve gayeler yatıyor olsa bile, transhümanistlerin kendi bilgileri ve niyetleri dışında yüksek bir amaca hizmet ettikleri sonucuna varılabilir.

Bilim insanlarının ve filozofların insan doğasına dair ileri sürdükleri görüşlere yön veren etkenlerden biri de Evrim Teorisidir. Charles Robert Darwin 1859 yılında yayınlanan Doğal Seçilim ile Türlerin Kökeni adlı kitabında ortaya koymuş olduğu

¹⁹⁶ Heinz Heimsoeth, *İmmanuel Kant’ın Felsefesi*, çev: Takiyettin Mengüşoğlu, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1986, s. 33.

¹⁹⁷ Heinz Heimsoeth, *a.g.e.*, s. 189.

¹⁹⁸ Heinz Heimsoeth, *a.g.e.*, s. 190.

¹⁹⁹ Heinz Heimsoeth, *a.g.e.*, s. 190, 191.

Evrım Teorisiyle, insanı doğanın bir ürünü olarak tanımladığında, insan doğası anlamdan arındırılarak bir mekanizmaya indirgenmiştir. Bu görüş, insanın tabiata aşkın Tanrı tarafından yaratıldığını bildiren semantik dinlere karşıt bir tutum sergilediği için Kilise tarafından eleştirilere hedef olmuştur.

Hristiyanlık açısından, insan doğası gereği günahkârdır. Ortaçağ Hristiyanları için gelecekte ortaya çıkacak insanlar, Âdem büyük günahını işlediği anda onun bedeninde fiziksel olarak vardı. Dolayısıyla günahkârlık, doğmadan binlerce yıl önce, biz ilk atamızın belinde yüzer halde iken içimize işlemiştir. Çok uzak bir atamız çok uzak bir bahçede baştan çıkarıldığı için değil Âdem o meyvenin tadına bakarken hepimiz orada olduğumuzdan ve hepimiz o meyvenin tadına baktığımızdan günahkârdık.²⁰⁰ İslâm dininde ise insanın günahkâr değil fitrat üzere doğduğu kabul edilmiştir. Buradaki fitrat kavramı, bütün yaratılmışların içine doğdukları fiziksel çevrenin etkisine maruz kalmadan önceki, doğuştan getirdikleri nötr duruma karşılık gelmektedir.²⁰¹ "Yaratılış, belli yeteneklere ve yatkınlığa sahip olma" anlamındaki fitrat kavramını açıklayan nitelemelerden biri, Kur'ân-ı Kerîm'in Tîn Sûresi 4. Âyetinde geçen "Biz insanı en güzel biçimde yarattık." ifadesidir. Bu minvalde, insanın felsefeyi, sanatı, bilimi, teknolojiyi, hukuku, kültürü ve uygarlığı üretebilmesi, yaşama anlam vermenin ve hakikatin peşine düşebilmesi, transhümanizmle biyolojik doğasından özgürleşmenin, posthümanizmle tinselleşmenin, yapay zekâyla kendini ve evreni evriltmenin eşiğine gelebilmesi, insanın psikofizyolojik yapısının onun akıl, irade ve istidatlarının oluşması, ortaya çıkması ve gelişmesine elverişli olacak şekilde en güzel biçimde yaratılmasının neticesidir.

Evrım teorisinin dinler açısından sorun teşkil etmesinin sebebi, canlılığın ve insanın ortaya çıkışını tesadüflerin eşlik ettiği kör bir sürecin sonucu olarak görmesidir. Evrım, Tanrı'nın bilinçli ve iradeli yaratma ediminin gittikçe tekâmül etmesi için gerekli kıpıların işlevsel hale geçmesi olarak yorumlandığında dinler tarafından sorun teşkil etmeyebilir.

²⁰⁰ Suddharta Mukherjee, *Gen*, çev. Cem Duran, İstanbul: Domingo Yayın, 2020, s. 25.

²⁰¹ Şaban Ali Düzgün, "İnsanın Doğası (Fıratı) ve Özgürlüğü Üzerine", *Kelâm Araştırmaları Dergisi*, C.14, S:2, 2016, ss. 322-342, s.1.

Fakat biyolojik ve antropolojik bir yaklaşım olan Evrim Teorisi, insanı, mitlerin ve dinlerin yüklediği anlamdan arındırarak, onu doğanın tesadüfî bir ürünü olarak nitlendirmektedir.²⁰² Nigel Warburton'un ifadesiyle:

Evrim akılsız bir süreçtir. Arkasında bilinç ya da Tanrı yoktur ya da en azından, arkasında bunun gibi bir şeyin olmasına ihtiyaç yoktur. Kişisel değildir; otomatik olarak çalışmaya devam eden bir makinedir. Nereye gideceğini bilmeyen, ortaya çıkardığı hayvanlar ve bitkiler hakkında düşünmeyen kör bir süreçtir.²⁰³

Evrim teorisiyle birlikte, insanın da doğa gibi mekanik bir işleyişe sahip olduğu kabul edilmiştir. Bu sebeple Byron Reese açısından insan sadece kendi kendini sürdüren kimyasal reaksiyonlardan ibarettir.²⁰⁴ Francis Crick de insanla ilgili hipotezini:

“Siz, sevinçleriniz ve kederleriniz, hatıralarınız ve ihtiraslarınız, kişisel kimliğiniz ve özgür iradeniz aslında sinir hücreleri ve bunlarla ilişkili muazzam bir molekül topluluğunun davranışlarından başka bir şey değilsiniz.”²⁰⁵

sözleriyle ifade etmiştir. Darwinciler ilk ortak atanın ‘kendiliğinden türeme’ yoluyla, cansız maddeden tesadüfen meydana geldiğini ve diğer tüm canlıların bu canlı formdan evrimleştiğini öne sürmektedir. Bu bakış açısına göre evrim, kendiliğinden türeyen ilk canlının nesiller boyu farklılaşmasından ibarettir.²⁰⁶ Bu bağlamda insan da, yaşadığı koşullara bağlı olarak tarih boyunca birçok kez değişime uğramış ve evrilmiştir.²⁰⁷ Transhümanizm de, Darwinci evrim anlayışından aldığı teorik destekle, insanı nörobiyolojik, nörofizyolojik ve genetik çalışmalarla biyolojik bedenden biyonik bedene evriltmeye çalışmaktadır.²⁰⁸ Yapılan genetik çalışmalar, beyin-bilgisayar ara yüzlerin bileşimiyle üretilen siborglar, ritalin ve modafinil gibi ilaçların sağladığı farmokolojik destekler, plastik cerrahiyle gerçekleştirilen morfolojik değişimler, sitolopram, serotonin ve oksitosin gibi hormon düzenleyen

²⁰² Mahir Fatih Ünal, “Dijitalleşmenin Transhümanizme Etkisi”, *ISophos: Uluslararası Bilişim, Teknoloji ve Felsefe Dergisi*, S. 2, 2019, ss. 19-38, s. 20.

²⁰³ Nigel Warburton, *Felsefenin Kısa Tarihi*, çev. Güçlü Ateşoğlu, İstanbul: Alfa Basım Yayın, 2018, s. 225.

²⁰⁴ Byron Reese, *Yapay Zekâ Çağı*, çev. Mihriban Doğan, İstanbul: Say Yayınları, 2020, s. 59.

²⁰⁵ Byron Reese, *a.g.e.*, s. 55.

²⁰⁶ Caner Taslaman, *Evrin Teorisi Felsefe ve Tanrı*, İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2007, s. 105.

²⁰⁷ Mahir Fatih Ünal, *a. g. m.*, s. 21.

²⁰⁸ Ahmet Dağ, “Yaratılışa Müdahale ve Yeni Bir Evrimci Neodarwinist Bir Yaklaşım Olarak Transhümanizm”, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 27, 2019, ss. 153- 168, s. 153.

ilaçlarla ahlaki iyileştiren düzenlemeler ile insana farklı bir boyut kazandırılması amaçlanmaktadır.²⁰⁹

Evrım sürecinde doğaya uyum sağlamak söz konusuysen, kendi kendimizi evrilttiğimiz transhümanist süreçte, insan doğasının aşılmasına çalışılmaktadır.²¹⁰ Transhümanizmin ideali, insanın kendisini sınırlayan eski bedenini, alışkanlıklarını geride bırakıp varoluşuna silikon bir dünyada yazılım olarak devam etmesidir.²¹¹ Bunun olabilmesi için tabiat olaylarının yasasını matematiksel bir dille formüleştirecek ortaya koyan bilimin, insan davranışlarının da yasasını keşfetmesi gerekmektedir.

İnsan doğasının yazılıma aktarılabilir bir bilinç olduğunu öne süren Moravec ve Kurzweil'e göre eğer davranışların ardındaki algoritma hesap edilebilirse insan bilinci doğrudan makineye transfer edilebilir. Moravec, "çok basit ve açık bir şekilde insanın biyolojik yapısı bilincini ve varoluşunu sınırlandırmaktaysa en iyi yol ondan kurtulmaktır." diyerek bedenden makineye transferi ve transformasyonu sağlayacak matematiği ve buna imkân sağlayacak teknolojik alt yapıyı inşa etmeye çalışmaktadır. Başka bir ifadeyle, insan beynindeki bilgi örüntülerini bir hard drive'a indirme çabası, bir açıdan zihni salt beyin üzerinden açıklayarak, biyolojik bir bedenden bilgisayara transfer etmenin mekanik, matematik ve empirik formülünü, yasasını bulma çabasıdır.²¹² Sinirbilimcilerin ve nöropsikologların hâlâ cevaplamakta zorlandıkları nokta nöronal bağlantılar, kimya-sal-elektriksel sinyaller ve bunların bir araya geldiği davranışsal ve zihinsel süreçler arasındaki ilişkinin nasıl bir ağ içinde ele alınacağıdır.²¹³

Leon Kass, Francis Fukuyama, George Annas, Wesley Smith, Jeremy Rifkin ve Bill McKibben gibi bio-muhafazakârlar, insan doğasına herhangi bir müdahalede bulunmanın etik ve ontolojik açıdan sakıncalı sonuçlar doğurabileceğini öne sürmektedir. Fakat Dünya Transhümanist Derneği'nin kurucusu olan David Pearce'e

²⁰⁹ Stefan Sorgner ve Nikola Grimm'den Aktaran: Ahmet Dağ, "Yaratılışa Müdahale ve Yeni Bir Evrimci Neodarwinist Bir Yaklaşım Olarak Transhümanizm", *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 27, 2019, ss. 153- 168, s. 154.

²¹⁰ Ahmet Dağ, a.g.m, s. 162.

²¹¹ Yaylagül Ceran Karataş, "Dijital Çağda Hümanizm Tartışmaları Açısından İnsan Doğası Biyoteknoloji ve Biyopolitika", *Kutadgubilig*, S.39, 2019, ss 59-86, s. 76.

²¹² Yaylagül Ceran Karataş, a.g.m, s. 79.

²¹³ Yaylagül Ceran Karataş, a.g.m, s. 80.

göre “insanlığa en büyük tehdit biyo-teknoloji değil bizzat insan doğasıdır. Daha spesifik olursak erkek insan doğasıdır.”²¹⁴

Ancak unutmamak gerekir ki, biyo-teknolojiyi de Pearce’ın bir tehdit olarak gördüğü insan doğası inşa etmektedir. Maksudı da insanı, tanrısal bir varlığa dönüştürmektir. Bu durumda asıl tehdit, Platon’un etik kaygılarla eleştirdiği Homeros’un ve Hesiodos’un tanrılarını, bir gün transhümanizmin biyo-teknolojiyle insanı dönüştürdüğü tanrılar olarak karşımızda bulma ihtimalidir. Platon Devlet adlı eserinde, acımasızlık, savaş çıkarmak, farklı bedenlere, kimlik ve kişiliklere bürünerek kılık değiştirmek, hile yapmak, yalan söylemek gibi gerçekte Tanrılarda olmaması gereken karakterlerle Tanrıları niteledikleri için Homeros’u ve Hesiodos’u tenkit ederken,²¹⁵ Pearce’ın tehdit olarak gördüğü insan doğasının tasarlayacağı biyo-teknolojik Tanrılar acaba ne denli etik olacaktır?

Jean Jacques Rousseau’ya göre:

Her şey yaratıcının elinden çıktığında iyidir; insanoğlunun elinde bozulur. İnsanoğlu bir toprağı başka bir toprağın ürünlerini beslemeye, bir ağacı başka bir ağacın meyvelerini taşımaya zorlar; iklimleri, elementleri, mevsimleri birbirine karıştırır; karmakarışık yapar; [...] her şeyin biçimini değiştirir, biçimsizliği, aykırı yaratıkları sever; hiçbir şeyi hatta insanı bile, doğanın yaptığı şekliyle istemez.²¹⁶

Transhümanizmin insan doğasını değiştirmek istemesi, Rousseau’nun bu tespitlerini doğrular niteliktedir. Transhümanist projenin teknolojiye ilerlemelerden, yapay zekâdan ve genetik mühendisliğindeki gelişmelerden yararlanarak amacına ulaşmak istemesi, insanlık için umut vesilesi olduğu denli kaygı verici sonuçlar da içermektedir.

2.2. 21. Yüzyıl Teknolojileri ve Transhümanist Tekno-Politik

Tarih öncesi çağlardan günümüze kadar gelen süreçte, insan usu icat ettikleriyle hem medeniyeti geliştirmiştir, hem de yapay zekâ, transhümanizm ve teknolojik tekillikle birlikte kendini evriltecek aşamaya gelmiştir. Mağarada yaşayan insanın medeniyeti

²¹⁴ Serdar Bilir, David Pearce: “İnsanlık İçin En Büyük Tehdit, Bizzat İnsan Doğasıdır”. *Cins*. S. 64, 2021, ss.24 – 26, s. 25.

²¹⁵ Platon, *Devlet*, çev. Sabahattin Eyüboğlu - M. Ali Cimcoz, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010, s. 377 d-e, 378 a-c-d-e, 380 d, 381 d-e, 383 a.

²¹⁶ Jean Jacques Rousseau, *Emile*, çev. Yaşar Avunç, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010, s. 5.

doğurabilmesine, Marshall McLuhan “Önce biz araçları yaratırız, sonra da onlar bizi.”²¹⁷ ifadesiyle açıklık getirmiştir.

Avcılık ve toplayıcılık dönemi boyunca besin ihtiyaçlarını, ancak zorlu tabiat olaylarının ve coğrafi koşulların izin verdiği ölçüde karşılayabilen insanın, edilgin bir tavırla doğanın nimetlerinden yaralanmayı bırakıp, doğa karşısında etkin konuma geçmesi bin yıllar almıştır. Bu süreçte nüfusun artması ve yaşamı devam ettirme kaygısı, insanların doğaya hâkim olmasını gerektirmiş, çeşitli araç gereçler geliştirerek bu imkânı elde eden insan, toprağı işleyip üreterek tarım aşamasına geçmiştir. Uygarlığı inşa etme merhalesinde gittikçe daha gelişmiş aletlere gereksinim duyulması sanayi devrimine yol açarak, transhümanist fikirlerin ortaya çıkıp hayata geçmesi için gerekli olan ileri teknolojinin temin edilmesine zemin hazırlamıştır.

Demiryollarının inşası ve buhar makinesinin devreye girmesiyle başlayan ilk sanayi devrimi yaklaşık olarak 1760’tan 1840 dolaylarına kadar sürmüştür. 19. Yüzyıl sonları ile 20. Yüzyıl başlarında ivme kazanan ikinci sanayi devrimi, elektrikli montaj hatlarının sağladığı destekle seri üretimi mümkün kılarken, 1960’larda başlayan üçüncü sanayi devrimi, yarıiletkenlerin, ana bilgisayarların, kişisel bilgisayarların ve internetin katalizörlüğünde geliştiğı için dijital devrim olarak adlandırılmıştır.²¹⁸ Günümüzde gerçekleşmekte olan dördüncü sanayi devrimini ise daha yaygın ve mobil bir internet, ucuzlayan daha küçük ama daha güçlü sensörler ve yapay zekâ ile makine öğrenmesi karakterize etmektedir. Akıllı fabrikaların kurulduğu, sanal ve fiziksel imalat sistemlerinin küresel planda birbirleriyle esnek bir şekilde işbirliği yaptığı bu sistem, ürünlerin tamamen müşteriye özel hale getirilmesini mümkün kılmaktadır.²¹⁹

Almanya’da 2011 Hannover Fuarında “Endüstri 4.0” terimiyle ifade edilmiş olan dördüncü sanayi devrimi, sadece akıllı ve bağlantılı makine ve sistemlerle ilgili değildir. Gen diziliminden nanoteknolojilere, yenilenebilir enerjilerden kuantum bilgiişleme kadar pek çok teknolojinin iç içe geçip kaynaştığı, fiziksel, dijital ve

²¹⁷ Ray Kurzweil, *İnsanlık 2.0*, çev. Mine Şengel, İstanbul: Alfa Kitap, 2016, s. 29.

²¹⁸ Klaus Schwab, *Dördüncü Sanayi Devrimi*, çev. Utku Umut Bulsun, İstanbul: Optimist Kitap, 2020, s. 16.

²¹⁹ Klaus Schwab, *a.g.e*, s. 16, 17.

biyolojik alanlarda karşılıklı etkileşimlerin yaşandığı bir devrimdir.²²⁰ Endüstri 4.0 ile 3D baskılar, insan hücre ve organlarını içerecek kadar geniş alanlara nüfuz etmekte²²¹, fiziksel dünyadaki nesneleri sanal ağlara bağlamakta kullanılan sayısız araç geliştirilmekte, giderek daha küçük, ucuz ve akıllı sensörler evlere, giysi ve aksesuarlara, kentlere, ulaşım ve enerji ağlarına yerleştirilmektedir.²²² Gelecekteki endüstriyel devrimlerde rol oynamaya hazır olan temaların ise uzay endüstrileri, uzay madenciliği ve hatta uzayda yaşam olduğu düşünülmektedir.²²³

Transhümanizmin bilim ve teknikteki bu ilerlemeleri kendi hedefine uygun hale getirerek kullanmak istemesi, insanı içinde bulunduğu durumdan bir üst aşamaya taşıyacak avantajlar kadar, etik dışı kullanımlardan doğabilecek risklerle de karşı karşıya bırakmaktadır. Örneğin bilincin bilgisayara aktarılmasında ya da yapay zekâ çalışmalarında yararlanılmak üzere çıkarılan beyin haritaları, sağlık alanında beyin kontrolünü gerçekleştiren buluşların yapılmasında ve hastalıkların iyileşmesinde rol oynarken, aynı keşfin insanları manipüle etmek için kullanılma ihtimali de ortaya çıkmaktadır. Georgetown Üniversitesi Tıp Merkezinde etik uzmanı olan James Giordano, artık savaşların insan bedenine yönelik olacağını düşünmekte ve bu konudaki endişelerini “Beyin bir sonraki muharebe sahasıdır.”²²⁴ diyerek ifade etmektedir.

Beynin sınırlarını çözmek için çaba sarf eden bilim insanlarından biri olan, Yale profesörü Dr. Juse Delago, henüz 1960’larda hayvanların hareketlerini kontrol etmek amacıyla, beyinlerine elektrotlar yerleştirdiği deneylerde kayda değer sonuçlar elde etmiştir. Dr. Deleago, bir boğanın aklını kontrol etmede ustalaştığını kanıtlamak için İspanya’nın Cordoba kentinde sinirli bir boğa boş arenaya salındığında, arenaya çıkmış ve kırmızı pelerini sallayarak onu kışkırtmıştır. Hayatını tehlikeye atan profesör, elindeki cihazın tuşuna basarak, kendisini nişan almış halde koşan boğayı aniden durmayı başarmıştır. Dr. Delgado’nun çalışmaları, bu teknolojinin sunacağı fırsatlar kadar yol açacağı tehlikeleri de gözler önüne sermiştir. Nitekim bir tıp

²²⁰ Klaus Schwab, *a.g.e*, s. 17.

²²¹ Klaus Schwab, *a.g.e*, s. 25.

²²² Klaus Schwab, *a.g.e*, s. 27.

²²³ Levent Aydın, Dijital Çağ ve Robotik Teknoloji, *Transhümanizm & Posthümanizm - Disiplinlerarası Bir Çalışma-*, Ankara: Eskiyei Yayınları, 2021, ss. 227-285,s. 269.

²²⁴ <http://foreignpolicy.com/2015/09/14/this-is-your-brains-a-weapon-darpa-dual-use-neuroscience/> (Erişim Tarihi: 28.04.2022)

doktoru bunu, sanrılarının ve kaygıların musallat olduğu ruhsal hastalıklara sahip milyonlarca insanı tedavi etmek için kullanabilecekken, aynı teknolojiyi bir diktatör, vatandaşlarını kontrol altında tutmak için onların düşünce ve davranışlarını manipüle etmede kullanabilir.²²⁵

Yapılan deneyler, beyindeki doğru noktaların uyarılmasıyla aşk, öfke, korku ya da depresyon gibi karmaşık duyguların yaratılabileceğini ya da ortadan kaldırılabileceğini göstermektedir. Kudüs'teki Hadassah Hastanesi'nde akut depresyon hastalarının beyinlerine takılan elektrotlar, göğüs hizasında cilt altına yerleştirilen çok küçük bir bilgisayardan aldıkları komutları, zayıf elektrik akımlarıyla ileterek, depresyondan sorumlu bölgeleri felç etmeyi başarmıştır.²²⁶

Beynin kontrolüne yönelik çalışmalardan biri de TMS yöntemidir. Beynin farklı bölgelerindeki işlevselliğinin belirlenmesinde kullanılan transkraniyal manyetik simülasyon (TMS) yönteminde, başın tam üzerine manyetik bir bobin yerleştirilerek, kafatasının dışından verilen güçlü akımlarla beynin küçük bölgeleri uyarılır veya istendiğinde bu bölgelerde geçici bir doku bozukluğu yaratılarak beynin yetenekleri azaltılır ya da artırılır. Mistik deneyim duygusunun bile yaşatıldığı TMS yöntemi, insanda daha önce deneyimlenmemiş farklı kabiliyetlerin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Beyin bilimcisi Allan Snyder, TMS aygıtına bağlanan deneklerin yaklaşık yüzde 40'ının, resim yapma becerileri gibi, birçok önemli yeni yetenekler sergilediklerini bildirmiştir.²²⁷

BMA ise beyin kaynaklı sorunlara çözüm üretmekte kullanılan bir aygıttır. Alzheimer ve parkinson gibi nörolojik hastalıkların tedavisi için tasarlanan beyin-makine arayüzleri (BMA), nöronal bir bilgiyi, bilgisayar ya da robotik kol gibi harici yazılım veya donanımı kontrol edebilen komutlara çeviren bir cihazdır.²²⁸

BMA'ler genellikle motor veya duyuusal bozuklukları olan, hareket etme ya da konuşma yeteneğini kaybetmiş kişiler için destekli yaşam cihazları olarak kullanılır.²²⁹ Ancak fiziksel bir nesne olan beynin, değişikliğe ve manipülasyona açık

²²⁵ Michio Kaku, *Zihnin Geleceği*, çev. Yasemin Saraç Oymak, Hüseyin Oymak, Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2020, s. 213, 214.

²²⁶ Yuval Noah Harari, *Homo Deus*, çev. Poyzan Nur Taneli, İstanbul: Kolektif Kitap, 2018, s. 299.

²²⁷ Ray Kurzweil, *a.g.e.*, s. 233.

²²⁸ Levent Aydın, *a. g. e.*, 2021, s. 247.

²²⁹ Levent Aydın, *a.g.e.*, s. 249.

olması sebebiyle²³⁰, askerlerde travmalara neden olan anıları silmek ya da yeni anılar yaratmak gibi amaçlarla kullanılmak istenen²³¹ makine arayüzlerinin, bireyin kalıcı kişisel kimliği üzerinde tehdit oluşturacak düzeyde değişikliğe sebep olabileceği düşünülmektedir.²³²

Benzer amaçlarla geliştirilen Neuralink teknolojisi, beyne bağlanacak saç telinin onda biri kalınlığında elektrodlar ile düşüncenin yakalanarak bilgisayar ortamına aktarılmasına çalışmaktadır. Bu sayede “nesnelerin interneti” olarak bilinen günlük hayatta kullandığımız makinalar ile insanın doğrudan iletişim kurması mümkün hale gelecektir.²³³ Nitekim, 2025’te nüfusunun üçte birinin 65 yaşın üzerinde olacağı tahmin edilen Japonya’da yaşlı bakımı için “Hibrit Yardımcı Uzun” (HAL) adı verilen, vücuda giyilen bir dış iskelet geliştirilmiştir. Tsukuba Üniversitesi’nden profesör Yoshiyuki Sankai’nin 20 yıllık araştırmasının ürünü olan bu kıyafet, üzerindeki sensörlerle beyinden gelen sinyalleri saptayıp yorumlayabildiği için tekerlekli sandalyeye mahkum olan kişiler, ayağa kalkmayı ve yürümeyi düşündüğünde, giydikleri bu kıyafet sayesinde anında harekete geçen motorların sağladığı mekanik destekle ayağa kalkıp yürüyebilmiştir.²³⁴

Neuralink, beyindeki nöronlara yaptığı müdahale ile görme engellilerin görmesini ve felçli hastaların yürümesini sağlayabileceğini ya da bedendeki rahatsızlıkları ve kaynağını tespit ederek bildirebileceğini vaat etmektedir.²³⁵ Günümüzde bilim, bir zamanlar peygamberlerin yaptığı kerametleri yerine getirme misyonunu üstlenmiş gibidir.

Yaklaşık 2000 yıl önce Hz. İsa, gerçekleştirdiği mucizelere tanık olan herkesin gördüklerini ve duyduklarını Hz. Yahya’ya iletmesini istemiştir. Bu mucizeler, transhümanizmin vaat ettikleriyle aynı niteliktedir:

“Gidin, işitip gördüklerinizi Yahya’ya bildirin. Körlerin gözleri açılıyor, kötürümler yürüyor, cüzamlılar temiz kılınıyor, sağırlar işitiyor, ölümler diriliyor [...]”²³⁶

²³⁰ Levent Aydın, a.g.e, s. 250.

²³¹ Klaus Schwab, a.g.e, s. 99.

²³² Levent Aydın, a.g.e, s. 250.

²³³ Ahmet Aydın, Fıkhi Açısından Bedene Yönelik Müdahaleler: Transhuman Adayına Bir İlmi Hal Denemesi, *Din ve Transhümanizm*, Ankara: Eskiye Yayınları, 2021, ss. 119-173, s. 163.

²³⁴ Martin Ford, *Robotların Yükselişi*, çev. Cem Duran, İstanbul: Kronik Kitap, 2020, s. 186, 187.

²³⁵ Ahmet Aydın, a.g.e, s. 163.

²³⁶ Matta 11: 4-6.

İsa Mesih'in beklendiği gibi tekrar yeryüzüne inmesi, transhümanizmle yeryüzünde aynı mucizelerin yeniden gerçekleşmesi olarak da düşünülebilir. Transhümanizm, Kutsal Kitap'ın belirttiği gibi Hz. İsa'nın öldükten üç gün sonra dirilmesinden²³⁷, diğer bir deyişle ölümü yenmesinden aldığı ilhamla hareket etmektedir. Organların onarılabilir ve yeniden oluşturulabilir hale getirilmesi için yapılan çalışmaların gayesi ölümsüzlüğe giden yolda bir adım atabilmektir.

Bu amaca ulaşmak gayesiyle geliştirilmek istenen hücre terapisiyle, kendi hücrelerimizin, dokularımızın, hatta bütün organlarımızın, üretilerek, ameliyatsız şekilde bedenimize yerleştirilmesi tasarlanmaktadır. Yöntemin en büyük yararlarından biri, bu yeni doku ve organların, genç hücrelerin örneklerinden üretilebilecek olmasıdır. Örneğin, deri hücrelerinden yeni kalp hücreleri yaparak, bunları kan yoluyla yeniden sisteme verebilmek mümkün olduğunda, bu yeni hücreler zaman içinde var olan kalp hücrelerinin yerini alacak ve sonuçta bireyin kendi DNA'sının kullanılmasıyla üretilmiş olan yenilenmiş genç bir kalp ortaya çıkacaktır.²³⁸

Transhümanizm nanoteknolojideki ilerlemelerle insanın hastalanmaması ve yaşlanmamasının mümkün olduğunu ortaya koymaya çalışmaktadır. Genç ve sağlıklı kalmanın yollarını arayan nanoteknoloji uzmanları, milyonlarca nanorobottan oluşan biyonic bir bağışıklık sistemi geliştirme aşamasındadır. Bu sistem vücutlarımıza girerek tıkanmış kan damarlarını açacak, virüsler ve bakterilerle savaşacak, kanserli hücreleri ortadan kaldıracak ve yaşlanmayı tersine çevirecek bir yöntemdir.²³⁹

Nanoteknoloji uzmanı Robert Freitas'a göre üç tip nano-robot vardır: Respirocyte nano-robotlar, microbivore nano-robotlar ve chromalloy nano-robotlar. Vücuda enjekte edilen respirocyte nano-robotlar, küçük boyutları sayesinde kan dolaşım yolunda hiçbir engelle takılmaksızın kolaylıkla hareket edebilecek ve dokulara o anda alamadıkları oksijeni vererek hastayı anında hayata döndürebilecektir. Performansını arttırmak isteyen atletler, aldıkları bir respirocyte iğnesi ile son hızla 12 dakikaya kadar hiç durmadan koşabilecek ya da sağlıklı olan her insan gene aynı iğneyi kullanarak arttırılmış ciğer kapasitesi ile suyun dibinde dört saate kadar

²³⁷ 1. Korintliler : 15- 3,4.

²³⁸ Ray Kurzweil, *a.g.e*, s. 309.

²³⁹ Yuval Noah Harari, *Sapiens*. çev. Ertuğrul Çenç, İstanbul: Kolektif Kitap, 2018, s. 269.

kalabilecektir. Microbivore nano-robotlar, insan vücudundaki zararlı mikropları normal beyaz kan hücrelerinden çok daha hızlı ve verimli bir şekilde bulup öğütürerek enzimlere çevirmeyi sağlayacaktır. Antibiyotiklerle kanın dolaşım sistemindeki bakteri ve mikropların temizlenmesi haftalar ya da aylar alırken, tek dozluk microbivore aşısıyla bu patojenler birkaç dakika ya da saatte tamamen ortadan kalkacaktır. Chromalloy nano-robotlar ise bozuk kromozomların düzeltilmesi işleminde kullanılacaktır. Tüm bu nano-robotlar (respirocyte, microbivore ve chromalloy) sayesinde vücudumuzda hastalıklara, yaşlanmaya ve ölüme sebep olan patojenler ve bozuk genler ortadan kaldırılacak ve insan ömrü tahminlerimizin ötesinde uzayabilecektir.²⁴⁰

İnsan yaşamında etkin rol alması beklenen buluşlardan biri de henüz geliştirilme aşamasında olan çiplerdir. Transhümanizme çeşitli katkılar sunacağı öne sürülen çip teknolojisinin, hem zihni bilgisayara aktarmakta kullanılacağı hem de biyolojik ve psikik hasarların onarılmasında ve yaşamı daha konforlu kılmakta insana yardımcı olacağı düşünülmektedir. Transhümanizm kapsamında vücudun herhangi bir yerine implant edilebileceği ileri sürülen çiplerin, sol elin işaret parmağı ile başparmağı arasındaki bir noktada deri altına yerleştirileceği öngörülmektedir. Bir pirinç tanesi kadar olacağı ifade edilen bu çipin sol ele takılmasının nedeni tarayıcılara kolaylıkla girebilmesi ve kullanım kolaylığı sağlamasıdır. Çiplerin; temassız ödeme yapmak, seyahat kartları yerine kullanılmak, tıp alanında hasta kayıtlarını depolamak, çeşitli makinaları anahtarsız çalıştırmak ve akıllı evleri kullanmak gibi pek çok avantaj getireceği belirtilmektedir. Çip teknolojisinin diğer hedefi ise hem hafızayı arttırmak hem de hafızanın nakledilmesi yoluyla bizim olmayan fakat güzel anılar barındıran bir hafızaya sahip olmamızı sağlamak ya da kendi kazanmadığımız yetenekleri bize yükleyerek kazandırmaktır.²⁴¹

Transhümanizmin kendi maksadına ulaşmak için yararlanmak istediği teknolojilerden biri de yapay zekâdır. Transhümanizm, insan zekâsının yaptığı hataların önüne geçmek için kullanılması amaçlanan yapay zekânın kendi bilincine varmasını ve tanrısal bir statüye ulaşmasını sağlamaya çalışmaktadır. Böylece

²⁴⁰ Refii Edman vd, *Transhümanizm ve Karşılaştırmalı İzdüşümü*. İstanbul: Kastaş Yayınevi, 2019, s. 95, 96, 97.

²⁴¹ Ahmet Aydın, a.g.e, s. 137, 138.

transhümanist dünyada yeni bir metafiziğe duyulan ihtiyacı, yapay zekâ teknolojisinin ürettiği bir tanrıyla karşılamayı tasarlamaktadır. Yapay zekâ sistemleri, tıpta doğru teşhis ve tedavi önerileri sunabilmesi ya da robotik ameliyatlari hatasız yapabilmesi sebebiyle transhümanizmin sağlığa yönelik amaçlarına erişmesine yardımcı olmakla birlikte, aynı zamanda sosyal yaşamın pek çok alanında kullanılmasının planlanması nedeniyle, özellikle çeşitli sektörlerde çalışan insanların sınırlı kapasitelerinden doğan zararları önlemekte faydalı olacaktır.

Örneğin, neredeyse tüm araba kazaları insanların hatasından kaynaklandığı için, yapay zekâ bazlı sürücüsüz arabaların yol kazasına bağlı ölümleri en azından %90 oranında azaltabileceği düşünülmektedir. Elon Musk, geleceğin sürücüsüz arabalarının yalnızca daha güvenli olmakla kalmayacağını, sahipleri onlara ihtiyaç duymazken onlar için para kazanabileceğini, hatta Uber ve Lyft’le rekabet edebileceğini belirtir.²⁴² Kendi kendini süren motorlu araçların, mola vermeye ihtiyaç duymaması, gece gündüz kullanılabilmesi ve arızalanmaması da onları cazip kılan nitelikler arasındadır.²⁴³

Yapay zekânın farklı sektörlerde de benzer şekilde pek çok getiri sağlayabileceği düşünülmektedir. Örneğin tarım, inşaat, savunma, enerji, madencilik, sağlık, imalat, satış ve lojistik gibi alanlarda hizmet etmesi için dijital teknoloji ve yapay zekâ destekli sistemlerle geliştirilmiş olan robotlar, çalıştıkları sektördeki işgücü verimliliğini artırarak üretim sayılarını yüksek tutabilirler, insanları zorlu koşullarda (çok düşük veya yüksek sıcaklıklar), aşırı yorucu ve tehlikeli işlerde çalışmaktan kurtararak güvenlik ve konforu artırabilirler ya da ürün kalitesini iyileştirerek malzeme israfını en aza indirebilirler. Aynı zamanda maaşlara ve terfilere ihtiyaçları olmadığı için işletme maliyetlerini de düşürebilirler.²⁴⁴ Robotların hastalanmaması, çocuk sahibi olmaması, greve gidememesi ve yıllık izin hakkı olmamasının yanı sıra çalışırken dikkatinin dağılmaması, duyguları işin içine katmadan kararlar alması, yer üstü ve yer altı gaz boru hatlarındaki sızıntıları insanları ve teknik tesisleri riske atmadan denetleyebilmesi, iş kazasından kaynaklanan zararları önlemesi gibi²⁴⁵

²⁴² Max Tegmark, *Yaşam 3.O*, çev. Ekin Can Gülsoy, İstanbul: Pegasus Yayınları, 2019, s. 134.

²⁴³ Levent Aydın, a.g.e, s. 274.

²⁴⁴ Levent Aydın, a.g.e, s. 227, 228.

²⁴⁵ Levent Aydın, a.g.e, s. 271, 272.

avantajlar içermesi, robotları insana nispetle daha tercih edilir kılmakta ve akıllı fabrikaların sayısını artırmaktadır.

Akıllı fabrikalarda, makineler gerçek zamanlı olarak bilgi alışverişinde bulunabildiği ve kendilerini kontrol edebildiği için üretim tam otomatiktir. Makineler; gelen siparişin dijital olarak alınmasını, gerekirse ürünün bireysel planlamasını, malzeme talebini, üretimi, siparişin hazırlanmasını ve ürünün sevkiyatını insanın başaramayacağı bir hassasiyet ve güvenirlilikle gerçekleştirmektedir.²⁴⁶

Ancak yapay zekânın tüm faydalarına rağmen yıkıcı hasarlar doğurabilecek bir potansiyele iye olduğu da göz ardı edilmemelidir. Pek çok konuda tehdit unsuru haline gelebileceği tahmin edilen yapay zekânın önde gelen risklerinden biri savaş teknolojisi olarak kullanılmasıdır.

Yapay zekâ finansmanının çoğu ordu tarafından karşılandığı için gelecekte katil robotlar üretilmesi olasılığı vardır.²⁴⁷ Ayrıca öldürmeye programlanmış yapay zekâ sistemleri olan otonom silahlar, yanlış kişinin eline geçtiğinde kolaylıkla toplu kıyımlara neden olabilir. Yapay zekâlı silahlar düşman tarafından engellenmesin diye, etkisiz hale getirilmesi son derece zor olacak şekilde tasarlanacaktır, böylece gerektiğinde insanların durumu kontrol altına alması zorlaşacak, bu da riski artıracaktır.²⁴⁸ Makineler, insanlardan daha hızlı ve gelişmiş kapasitelerle teknolojiyi tasarlama ve kurma yeteneğini elde ettiklerinde, kendi tasarımlarına erişebilecek ve bunları kontrol edebileceklerdir. Bugün insanlar biyoteknoloji yoluyla genetik süreçlerini değiştirmeyi başarsa da, bunu, makinelerin kendi programlarını değiştirmeyi başardıklarında gerçekleştirebileceklerinden çok daha yavaş ve sınırlı bir biçimde yapabilmektedir.²⁴⁹

Bu sebeple Kaku'ya göre özfarkındalığa erişen robotlara, ölümcül düşünceler beslemeye başlamaları halinde onları durdurmaya yarayacak bir tehlike önleme çipi eklenmelidir.²⁵⁰ Teorik fizikçi ve yazar Stephen Hawking ile Stuart Russel, Max Tegmark ve Franz Wilczek'in yapay zekânın sonuçları üzerine *The Independent*'de yazdıkları üzere, "YZ'nin kısa vadedeki etkisi onu kimin kontrol ettiğine bağlı

²⁴⁶ Levent Aydın, a.g.e, s. 273.

²⁴⁷ Michio Kaku, a.g.e, s. 289.

²⁴⁸ Levent Aydın, a.g.e, s. 168.

²⁴⁹ Ray Kurzweil, a.g.e, s. 48.

²⁵⁰ Michio Kaku, a.g.e, s. 138.

olacakken, uzun vadedeki etkisi genel olarak kontrol edilip edilemeyeceğine bağlı olacaktır.”²⁵¹

Yuval Noah Harari, 2020 Dünya Ekonomik Forumu’ndaki konuşmasında 21. Yüzyılda gelişen teknoloji ve ulaşılan yeterli derecedeki biyolojik bilginin bir datada toplanması sayesinde dijital bir diktatörlüğün oluşabileceğini, böylece insanların hacklenebilir bir canlı haline geleceğini, insanın kendi kontrolü dışında beynine, bedenine hatta hayatına müdahale edilebileceğini ifade etmiştir.²⁵²

2015 yılında, Future of Life Institute (Yaşamın Geleceği Enstitüsü), Uluslararası Yapay Zeka Konferansı’nda (IJCAI), Birleşmiş Milletler’e yönelik açık bir mektup yayımlayarak, risk içermesi nedeniyle yapay zekânın silahlandırılmasının yasaklanmasını talep etmiştir. Mektup, aralarında Stephen Hawking, Noam Chomsky ve Steve Wozniak’ın da bulunduğu binin üzerinde bilim insanı ve araştırmacı tarafından imzalanmış olmasına rağmen Birleşmiş Milletler’in harekete geçmekte gecikmesinden ötürü bazı ülkeler silahlandırılmış yapay zekâ sistemleri geliştirmeye devam etmiştir. Bunun üzerine 2016 yılında yazılan ikinci açık mektup özellikle robotik ve yapay zekâ üzerinde çalışma yapan işletmelerin liderleri tarafından imzalanmıştır. Mektubu imzalayan 116 kişinin arasında Tesla ve SpaceX CEO’su Elon Musk, Google Deepmind’in kurucusu Mustafa Süleyman ve Danimarkalı Universal Robotics şirketinin kurucusu Essen Østergaard gibi isimler de yer almıştır. İkinci mektupta, bu silahların hacklenmesinin ya da baskıcı yönetimlerin ve teröristlerin eline geçmesinin, geri döndürülemez hasarlara yol açabileceği ifade edilmekteydi. Mektubun amacı, yapay zekâlı silahları tıpkı kimyasal ve biyolojik silahlar gibi yasaklamak ve geliştirilmesinin önüne geçmektir. Ancak dünyanın en güçlü ordularından bazılarında sahip olan ABD, Rusya ve Birleşik Krallık gibi ülkelerin, bu teknolojileri geliştirip kullanmasını engellemenin zor bir hedef²⁵³ olduğunun görülmesi uzun sürmedi.

²⁵¹ Klaus Schwab, a.g.e, s. 110.

²⁵² Yuval Noah Harari, “How to Survive the 21st Century | DAVOS 2020 World Economic Forum”, (<https://www.weforum.org/videos/betazone-davos-2020-how-to-survive-the-21st-century-with-yuval-noah-harari>), [Erişim Tarihi: 3.03. 2022]

²⁵³ Semih Sönmez, *Endüstri Liderleri Silahlı Yapay Zekâya Karşı Ayaklandı*, 2017, (<https://www.dunyahalleri.com/endustri-liderleri-silahlı-yapay-zekaya-karsi-ayaklandi/>), [Erişim: 30.11.2021].

YZ ile hiç silah kullanmadan siber saldırıda bulunarak, düşmanın sürücüsüz arabalarına, otopilottaki uçaklarına, nükleer reaktörlerine, endüstriyel robotlarına, iletişim sistemlerine, finansal sistemlerine ve enerji ağlarına sızmak, ekonomisini çökertip, savunmasız kılmak mümkündür.²⁵⁴ Yapay zekâ savaşların dışında, ekonomik, politik ve etik alanlarda da kötüye kullanılma potansiyeli taşıyan bir teknolojidir. Şubat 2018’de “Varoluşsal Risk Araştırması Merkezi”nin (Centre for the Study of Existential Risk) 26 araştırma kuruluşuyla yaptığı çalışmada; ticarileşen SİHA’ların satın alınarak yüz tanıma sistemiyle eğitilip hedefini yok edebileceği, bot ve sahte videolarla siyasi ve içtimai manipölasyonlar yapılabileceği, güvenlik sorunları doğurabileceği, kişisel bilgileri çalarak tuzak mesajlar üretebileceği, hizmetçi olarak kullanılan bir robotun veya androidin katil haline gelebileceği, deepfakes ile (kişilerin yüzleri müstehcen videolara eklenerek) şantaj ve itibar suikastçiliği yapılabileceği ifade edilmiştir.²⁵⁵

Bu sebeple Amerikalı bilimkurgu yazarı Isaac Asimov’un, 1940 yılında Science Fiction dergisinden John Campbell ile birlikte hazırladıkları robot yasalarının*, 2017 yılında Avrupa Parlamentosu tarafından onaylanmasından sonra²⁵⁶ yeni yasal düzenlemelere gerek duyulmuştur. Etik nitelikteki bu yasalara göre bir robot için yasal sorumluluğu olan kişiler atanmalıdır. Robotlar ulusal güvenlik tehdidi dışında, insanları öldürmek veya zarar vermek için tasarlanmamalıdır. Robotlar güvenliği sağlayan ürünler olarak üretilmelidir. Savunmasız kullanıcıları sömürmek için aldatıcı bir şekilde tasarlanmamalıdır, makine doğası saydam olmalıdır. Sorumlu varlıklar olan insanlar, robotları; yasalara, temel hak ve özgürlüklere uyacak şekilde tasarlamalıdır.²⁵⁷

Bir görüşe göre makineler, savaşın psikolojik ve duygusal stresini hissetmeyecekleri için zaten savaş suçu işleme veya zulmetme eğiliminde olmayacaklardır. Fakat yine de otonom sistemlerin ve YZ’lı uygulamaların yasadışı, adaletsiz veya ahlâka aykırı emirleri reddedecek şekilde tasarlanması için çalışmalar yapılmaktadır. Hatta

²⁵⁴ Max Tegmark, a.g.e, s. 158.

²⁵⁵ Ahmet Dağ, *İnsansız Dünya Transhümanizm*, İstanbul: Ketebe Yayınları, 2018, s.19.

* Bir robot, bir insana zarar veremez ya da zarar görmesine seyirci kalmaz. Bir robot, birinci kuralla çelişmediği sürece bir insanın emirlerine uymak zorundadır. Bir robot, birinci ve ikinci kuralla çelişmediği sürece kendi varlığını korumakla mükelleftir.

²⁵⁶ Can Batuhan, *Robo-Tizm*, İstanbul: Altıkırkbeş Yayın, 2017, s. 35

²⁵⁷ Ahmet Dağ, a.g.e, s. 156.

robotlarda doğru-yanlış, iyi-kötü ayrımını yapabilme yeteneği üretilebilirse, insanlık açısından askeri olarak ideal ahlakiliğin doğabileceği iddia edilmektedir.²⁵⁸

Eğer başarlarsa, yapay zekânın doğru-yanlış, iyi-kötü ayrımını yapabilme yeteneğini kazanması, anayasal düzenlemelerin de yapay zekâ tarafından yapılmasını sağlayacaktır. Böylece şimdiye kadar sadece ütopya olan ideal devlet kavramı gerçekliğe kavuşacak ve yapay zekâ insanı özgürleştiren bir fonksiyon kazanacaktır. Çünkü yapay zekâ sayesinde anayasa, hem devletin tüm kurumlarında adaleti tesis edecek şekilde düzenlenebilir hem de yapay zekâyla geliştirilen robohâkimler hukuku önyargısız olarak uygulayacak biçimde programlanabilir. Böylece Max Tegmark'ın deyişiyle, tarihte ilk kez herkes yasalar önünde eşit olabilir²⁵⁹ ya da Hegel'in ifadesiyle, herkes için yasalar önünde özgür olma imkânı doğabilir.

Hegel, bir devletin anayasasının türü ya da içeriğinin, halkın tinini yansıttığını ifade etmektedir.²⁶⁰ Tinin tözü özgürlüktür ve bu töze herkesin özgür olmasıyla erişilir.²⁶¹ Özgürlüğe giden yol ise nesnel etikten geçmektedir. Çünkü vicdanlarda tesis edilen öznel ahlâk, ancak nesnel etikte yani devlet kurumlarının yasalarıyla şekillendiğinde görünür hale gelebilir. Nesnel etiğin cisimleşmiş ifadesi olan kurumlar, aklın görünümleridir. Kurumların yasallığı, iradeyi sınırlayan dışsal bir belirlenim değil bizzat iradede ortaya çıkmış olan yasallığın, dışsallaşmış halidir. Diğer bir deyişle, kurumlar bağlamında irade kendi yasasını gerçekleştirir, kendi kendini belirler.²⁶² Bu sebeple yalnızca yasaya boyun eğen istenç özgürdür. Çünkü önünde boyun eğdiği şey kendisidir.²⁶³

Yapay zekâ da, gerçekte insan usunun eseridir. Ya da insanın farklı bir form altında, kendi usunu yetkinleştirmiş halidir de denebilir. Bu sebeple insan yapay zekâyla düzenlenmiş ideal yasalara boyun eğdiğinde, önünde boyun eğdiği şey yine kendi usundan başkası değildir. Fakat yapay zekâ, usun kendini özgürleştirici bir edimi haline gelebileceği gibi, baskıcı rejimlerin elinde insana tahakküm edici bir nitelik de kazanabilir. Transhümanizmle insanı sağlıklı ve konforlu yaşatmanın aracı haline

²⁵⁸ Ahmet Dağ, *a.g.e*, s. 158.

²⁵⁹ Max Tegmark, *a.g.e*, s. 142.

²⁶⁰ G. W. F. Hegel, *Tarihte Akıl*, çev. Önay Sezer, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2016, s. 121.

²⁶¹ G. W. F. Hegel, *a.g.e*, s. 71.

²⁶² G. W. F. Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, çev. Cenap Karakaya, İstanbul: Sosyal Yayınlar, 2004, s. 160.

²⁶³ G. W. F. Hegel, *Tarihte Akıl*, çev. Önay Sezer, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2016, s. 122.

gelebilecek olan yapay zekâ, kapitalist düzenin elinde savaş unsuruna dönüşerek telafisi olmayan yıkımlar da getirebilir. İnsanın geleceğini, yapay zekânın hangi niyetle hayata geçirileceği belirleyecektir.

2.3. 21. Yüzyıl Teknolojilerinden Kaynaklanan Etik Problemlere Yönelik Yaklaşımlar

Transhümanizm, insanüstü bir sağlığa, zekâyâ, güzelliğe ve ömre sahip nesiller oluşturma gayesine ulaşmak için sadece teknolojiden değil genetik bilimdeki ilerlemelerden de faydalanmayı hedeflemektedir. Jorgen Habermas ve Michel Foucoult gibi biyomuhafazakârlar ise insan genetiğini değiştirmenin yol açabileceği bazı risklerin geri döndürülemez sonuçlar doğurabileceğini ifade ederek, gen terapilerine karşı temkinli olmayı önermektedir.

Kalıtımın temel fiziksel ve işlevsel birimi olan genler, insanın yapım, onarım ve bakım talimatnameleri olarak görülmektedir. Genler, insanda hücrelerin içine gömülü olan ve 23'ü anneden, 23'ü babadan gelerek kalıtımı sağlayan 46 kromozomun üzerinde yer almaktadır. Genom, bir organizmanın taşıdığı genetik talimatların bütünü demektir ve 21 ila 23 bin genden oluşan insan genomu²⁶⁴ yaklaşık 3,2 milyar harf uzunluğundadır. Genlerin alfabesinde yalnızca dört harf vardır: A, C, G ve T. Genin üstündeki bu harflerden üçü bir araya gelerek kelimeleri (amino asitleri), kelimeler de bir araya gelerek cümleyi (proteini) kodlamaktadır.²⁶⁵ 3,2 milyar harf barındıran DNA, kitap olarak basılırsa 1,5 milyon sayfadan fazla tutmaktadır. Bu da Encyclopaedia Britannica'nın 66 katı demektir.²⁶⁶

Organizmayı anlayabilmenin yolu genlerin anlaşılmasından geçtiği için genleri idrak etmeden canlıların veya hücrelerin biyolojisini, evrimi ya da insan patolojisini, kimliğini, davranışlarını, mizacını ve hastalıklarını anlamak mümkün değildir.²⁶⁷ Yapılan araştırmalar, DNA'daki genetik bilginin önce bir ara kopyaya dönüştürüldüğünü, ardından DNA'daki orijinalin değil bu kopyanın proteine çevrildiğini göstermiştir.²⁶⁸ Sydney Brenner ve François Jacob, DNA'yı proteine

²⁶⁴ Suddharta Mukherjee, *Gen*, çev. Cem Duran, İstanbul: Domingo Yayın, 2020, s. 11.

²⁶⁵ Suddharta Mukherjee, a.g.e, s. 223.

²⁶⁶ Suddharta Mukherjee, a.g.e, s. 331.

²⁶⁷ Suddharta Mukherjee, a.g.e, s. 10.

²⁶⁸ Suddharta Mukherjee, a.g.e, s. 170.

tercüme eden bu ara molekülün (mesajcının), RNA olduğunu keşfetmiştir. DNA zincirinin bire bir kopyası olan RNA, çekirdekten sitoplazmaya geçtiğinde taşıdığı mesaj okunur ve proteinler inşa edilmeye başlar. Proteinlerin, yapıları ve işlevleri belirlenmesiyle de genlerdeki bilgiler aktüel hale geçer.²⁶⁹

Önceki kuşaklarda görülmemiş metabolik veya zihinsel hastalıkların bir ailede durup dururken ortaya çıkmasının nedeni, RNA'daki bu kopyalamalarda meydana gelen hatalardır.²⁷⁰ Günümüzde “DNA'da Ameliyat Yapabilen Teknoloji” olarak da anılan CRISPR-Cas9 teknolojisinin geliştirilmesi sayesinde, bu hasarlı genlerin düzeltilmesinin yolu açılmıştır. Cas9 adı verilen enzim, genomun belirli yerlerinden iki DNA iplikçisini kesebilen bir moleküler makas görevi görmekte, böylece DNA dizilimini değiştirmek, DNA üzerinde ekleme ya da çıkarma yapabilmek mümkün hale gelmektedir.²⁷¹

Transhümanistler gen mühendisliğindeki gelişmelerin, kendi kullanma kılavuzumuzu okumamızı, bedenlerimizi ve yazgılarımızı kontrol etmemizi sağlayacağını düşünmekte,²⁷² DNA molekülünün içinde insanın acizlikleri ve mükemmellikleri yattığı için o kimyasalı manipüle ederek hastalıkları iyileştirmenin ve böylece doğamızı baştan yazarak geleceğimizi şekillendirmenin kendi elimizde olacağını²⁷³ ifade etmektedir. Şimdiden teknolojinin ilerlemesiyle bazı genlerin işlevleri değiştirilebilmekte, böylece insanın fizyolojisi, dolayısıyla insan değiştirilebilir hale gelmektedir.²⁷⁴

2.4. Canlılık Muhafazakarı ve Biyopolitika

Biyotikçiler, sözünü ettiğimiz CRISPR teknolojisinin özellikle germ hattı gen terapisine yol açmasından endişe etmektedir. Çünkü germ hattı gen terapisinde üremeye ilişkin hücreler değiştirildiği için tüm soy değiştirilen geni kalıtım yoluyla

²⁶⁹ Suddharta Mukherjee, a.g.e, s. 171, 175.

²⁷⁰ Suddharta Mukherjee, a.g.e, s. 191.

²⁷¹ <https://uskudar.edu.tr/tr/crispr-cas9>, [Erişim tarihi: 22.03.2022].

²⁷² Suddharta Mukherjee, a.g.e, s. 12.

²⁷³ Suddharta Mukherjee, a.g.e, s. 165.

²⁷⁴ Suddharta Mukherjee, a.g.e, s. 11.

edinmektedir. Dolayısıyla başıboş bırakıldığı takdirde bu terapi, insan ırkının tüm genetik mirasını değiştirme potansiyeline sahiptir.²⁷⁵

21. yüzyılda insanlığın akıbetini CRISPR teknolojisinin hangi amaçla kullanılacağı belirleyecektir. Hem olası etik risklerin gerçekleşmemesi hem de tarihte daha önce yaşanmış insanlık dışı prosedürlerin yeniden tekrar etmemesi için kapitalizmin ya da faşist ideolojilerin transhümanizmi kendi aracı haline getirmesinin önüne geçilmesi gerekmektedir. Çünkü transhümanizm insan genetiğini değiştirerek sadece hastalıklara, yaşlılığa ve ölüme son vermeyi hedeflememekte, aynı zamanda yeni nesli dilediği gibi tasarımılama hakkını da kendinde görmektedir.

Habermas’a göre de zaten “en önemli biyo-etik sorun, insan doğasına teşhis amacıyla nüfuz edip, ona tedavi amaçlı da olsa egemen olmaya kalkışmakla ilgilidir.”²⁷⁶ İnsan eliyle yapılan her uygulama ya da müdahale, ağır bir hastalıkla dünyaya gelmenin engellenmesi için genetik malzemenin düzeltilmesi ya da bir riskin azaltılması ve önlenmesi amaçlarının yerine, bir yatırımcının kâr güdüsüne hizmet etmek gibi insan hayatını araçsallaştıracak amaçlar taşıdığında kabul edilemezdir.²⁷⁷ Fakat transhümanizm, insanın kapitalizm tarafından metalaştırılması ve sürümü yükseltlen ürünlerden biri olarak ele alınması için elverişli bir projedir.

Habermas’ın, etik kaygılarından biri de, insan üzerinde hangi maksatla araştırma yapıldığıdır. Amaç o insanı bir araç olarak kullanarak yeni bir tedavi yöntemine ulaşmak ve sonrada o yöntemi sadece seçilmiş bir zümreye uygulamak mıdır, yoksa hem o kişiyi sağlığına kavuşturmak hem de bu tedaviyi tüm insanlar için erişebilir kılmak mıdır?²⁷⁸ Yuval Noah Harari de aynı sorunu vurgulamaktadır; 2050’ye kadar yaşlanma sürecini yavaşlatabilen ve insan ömrünü önemli ölçüde uzatan tıbbi gelişmeler kaydedilmiş olursa, bu yeni tedavilere on milyar insanın tamamının erişimi sağlanacak mıdır, yoksa bu yeniliklerden sadece birkaç milyarder mi faydalanacaktır? Biyoteknoloji, ebeveynlere çocuklarının sürümünü yükseltme imkânı sağladığında, bu herkesin yararlanabileceği bir imkân mı olacaktır, yoksa

²⁷⁵ Michia Kaku, *İnsanlığın Geleceği*, çev. Ayşe Cankız Çevik, İstanbul: ODTÜ Yayıncılık, 2018, s. 233.

²⁷⁶ Berfin Kart, *Günümüz Düşünürleri ve Habermas’ta İnsan Doğası*, *DTCF Dergisi*, 2008, s. 10.

²⁷⁷ Berfin Kart, a.g.m, s. 11

²⁷⁸ Berfin Kart, a.g.m, s. 11

sadece varıl kişilere tanınan bir ayrıcalık olarak kalacak ve insanlığı biyolojik kastlara mı ayıracaktır?²⁷⁹

Bu gibi sorular, kapitalist sistemin yol açtığı endişeli bir bekleyişin dışavurumlarıdır. Nitekim bugün varlıklı ailelerden gelen çocuklar daha iyi bir sosyal çevrede yetişmek ve daha nitelikli bir eğitim görmek gibi birçok avantaja sahiptir. Eğer genetik müdahaleler, sadece zenginlerin karşılayabileceği tıbbi işlemler haline gelirse, bu avantajlara bir yenisi daha eklenecektir. Böylece, ayrıcalıklı genlere sahip olan çocuklar sağlıklı, kusursuz güzellikte, parlak bir zekâyyla donatılmış süper dâhiler haline geldiklerinde, fakir anne babadan doğduğu için genetik iyileştirmelerden yoksun olan bir çocuğun, onlarla rekabet etmesi imkânsız olacaktır.²⁸⁰

Genetik müdahalelere farklı bir açıdan yaklaşan Klaus Schwab, biyolojideki ilerlemeleri sadece hastalıkları tedavi etmek için mi, yoksa kendimizi daha iyi insanlar haline getirmek için mi kullanmalıyız diye sorar ve eğer biyolojiyi daha iyi insanlar olmak için kullanacaksak, ‘daha iyi’nin ne anlama geldiğini tartışmaya açar: “Hastalıklardan kurtulmak mı, daha uzun yaşamak mı, daha akıllı olmak mı, daha hızlı koşmak mı, iyi bir görünüme sahip olmak mı?” Schwab, eğer ‘iyi’ den kastımız bunlarsa, ebeveynliği tüketim toplumunun bir uzantısı haline getirdiğimizde, çocuklarımızı, arzularımızın siparişe üretilmiş nesneleri olarak metalaştırmış olacağımıza dikkat çeker.²⁸¹

Habermas, zamanla insan doğasının geleceğinin tamamen insan eliyle yapılan bir doğa olmaya doğru gideceğini ve iyileştirici, risk önleyici gen tedavilerinin yerini ‘genetik süpermarketten alışveriş yapma’nın alacağını belirtir.²⁸² Ancak Habermas açısından genetik programlama, programlanan kişinin geleceğe ilişkin yaşam planlarını izinsiz biçimde değiştirmek anlamına geldiği için²⁸³ etik sorunları da beraberinde getirecektir. Çünkü burada ebeveyn, herhangi bir rıza almadan sadece kendi önceliklerine göre adeta bir eşya söz konusuymuşçasına karar vermektedir. Zamanla bu eşya kişiye dönüştüğünden ebeveynin ben merkezli bu müdahalesi,

²⁷⁹ Yuval Noah Harari, *21. Yüzyıl İçin 21 Ders*, çev. Selin Siral, İstanbul: Kolektif Kitap, 2018, s. 53

²⁸⁰ Transhümanizm ve Sekülerleşme: Bildiğimiz Dinin Sonu mu? *Din ve Transhümanizm*, Ankara: Eskiye Yayınları, 2021, ss. 17-54, s. 27.

²⁸¹ Klaus Schwab, *Dördüncü Sanayi Devrimi*, çev. Utku Umut Bulsun, İstanbul: Optimist Kitap, 2020, s. 111.

²⁸² Berfin Kart, a.g.m, s. 13.

²⁸³ Jürgen Habermas, *İnsan Doğasının Geleceği*, çev. Kaan H. Ökten, İstanbul: Alfa, 2018, s. 90.

gelişmekte olan birey için varoluşsal sorunlara yol açabilir.²⁸⁴ Kendi genetik donanımı üzerinde başka birinin müdahalede bulunduğunu öğrenen kişi, insan eliyle yapılmış olmanın özyabancılaştırıcı etkisiyle karşılaşabilir.²⁸⁵ Doğum öncesi tedavi gören kişi, kendisi üzerinde yapılan bu özellik değiştirici tasarımı öğrendiği andan itibaren kendini özgür ve eşit kişilerden meydana gelen bir topluluğun özerk ve eşit bir üyesi olarak görmekte zorlanabilir.²⁸⁶ Bu sebeple çocuğa şu değil de bu genetik imkânları sunmaya karar veren ebeveynin güdümünde yetişen kişi, tasarımcısından hesap sorabilir ve fiilen sürdürmekte olduğu sporcu ya da müzikal yeteneklerini geliştirebilecekken neden bunları ihmal edip, onun yerine matematik yeteneğini geliştirmek yönünde bir karar verdiğini öğrenmek isteyebilir.²⁸⁷

Habermas'a göre saç rengi, boy, güzellik, karakter, atletik ya da sanatsal yetenekler, güç, zekâ ve hafıza gibi özellikler, önceden programlanabilir nitelikler halini aldığı anda bile ebeveynlerin seçimleriyle çocukları için en iyisini yerine getirdiklerinden emin olmamaları gerekir. Çünkü iyi bir hafıza çoğunlukla yararlı olsa da bazen unutma imkânından yoksun olmak acı verici olabilir. Benzer şeyler parlak zekâ için de geçerlidir. Kişi bu yeteneğini iyiye mi kötüye mi kullanacak belli değildir. Ebeveyn bunları önceden bilemediği gibi, hafif bir bedensel özrün çocuğa ileride büyük bir avantaj sağlayıp sağlamayacağını da bilememektedir.²⁸⁸

Etik tartışmalardan biri de, bilim insanlarının genetikle ilgili tıbbi araştırmalarda kullanmak için embriyo üretmesinin doğum öncesi insan yaşamına ilişkin hassasiyetleri köreltmesi üzerinedir.²⁸⁹ Tartışma iki farklı düşünceden yola çıkmaktadır. Görüşlerden biri, erken gelişim evresindeki embriyonun 'hücre kümesi' olarak betimlenmesi gerektiğini çünkü onun henüz yeni doğanın sahip olduğu kişilik niteliğini kazanmadığını ileri sürmektedir. Buna göre ahlaki anlamda insanlık onuru ancak yeni doğanda söz konusu olmaktadır. Tartışmadaki diğer görüş ise insan için yumurta hücresinin döllenenmesini başlangıç noktası kabul etmekte, bireyselleşmiş, kendi kendini yöneten gelişim sürecinin bu andan itibaren başladığını savunmaktadır. Buna göre biyolojik olarak belirlenebilir olan her insan türü örneği, potansiyel bir

²⁸⁴ Jürgen Habermas, a.g.e, s. 92.

²⁸⁵ Jürgen Habermas, a.g.e, s. 96.

²⁸⁶ Jürgen Habermas, a.g.e, s. 131.

²⁸⁷ Jürgen Habermas, a.g.e, s. 136.

²⁸⁸ Jürgen Habermas, a.g.e, s. 140.

²⁸⁹ Jürgen Habermas, a.g.e, s. 43.

kişiliktir ve temel hakların taşıyıcısı olarak görülmelidir.²⁹⁰ Bu durumda, kimyager Regine Kollek’in “[...] ancak bazı genetik incelemelerden geçtikten sonra var olmaya ve gelişmeye layık olduğuna karar verilmiş olmak, insan yaşamının onuruyla bağdaşır mı?”²⁹¹ sorusu, akla öjeniyi* getirmektedir.

Kollek’in uyarısı, insanı biyolojik ve bilişsel açıdan kusurlu ve noksan bulan transhümanizmin, insanın eksikliklerini giderme projesinin, öjeni uygulamalarına dönüşme ihtimalinin olduğunu göz ardı etmemek gerektiğine dair bir farkındalık vermektedir. Çünkü Avrupa’daki ırkçılık ve öjeni hareketleri de biyopolitika ile tarih sahnesinde işlevsel hâle geldiğinde, tıpkı transhümanizm gibi daha zeki, güzel, güçlü ve yetenekli insanlar yaratma idealinden beslenmiştir. İçinde yaşadığımız kapitalist düzende, transhümanizmin teknolojik imkânlarından yararlanması mümkün olmayan yoksul kişilere, insanüstü nitelikler edinmemeleri sebebiyle, gelecekte toplumdan elenmesi gereken primitif yaşam formları gözüyle bakılması muhtemeldir. Bu sebeple transhümanizmin insanı aşma hedefine, devletler nezdinde destek verilmesi halinde, dünya çapında uygulanacak biyopolitikalar dahilinde gerçekleşecek biyolojik savaşlar eşliğinde, insan niteliğindeki nüfus oranının düşürülmek istenmesi ihtimal dâhilindedir.

Biyopolitika; ötanaziden ırkçılığa, kürtaj ve öjeni tartışmalarından güvenlik mekanizmalarına, cinsellik ve toplumsal cinsiyet rollerinden sağlık ve eğitim politikalarına, gen araştırmalarından mülteci ve göç sorununa kadar birçok alanı kapsamaktadır. Michel Foucault, fabrika, kışla, okul, tımarhane ve hastanelerin, beden ve ruh terbiyesini sağlamayı amaç edinen kontrol mekanizmalarının yanı sıra toplumsal refah ve nüfusun biyolojik sağlığını korumak adına uygulanan tüm prosedürlerin bir ölüm ve soykırım politikasına dönüştüğü noktaya kadar, siyasal iktidarın biyolojik yaşamı ana gayesi haline getirdiğini belirtir.²⁹²

Biyopolitikanın kökleri Platon’a dayandırılarak meşru gösterilmek istenmektedir. Mika Ojakangas’a göre Nazizm ile birlikte modern biyopolitikanın ve devlet

²⁹⁰ Jürgen Habermas, a.g.e, s. 62.

²⁹¹ Regine Kollek’ten Aktaran: Jürgen Habermas, *İnsan Doğasının Geleceği*, çev. Kaan H. Ökten, İstanbul: Alfa, 2018, s. 43.

* İyi doğum anlamına gelen öjeni, insan gen havuzunu iyileştirmek amacıyla zihinsel ve bedensel rahatsızlıkların üreme yoluyla gelecek nesillere aktarılmasını önlemeye yönelik uygulamalardır.

²⁹² Onur Kartal, *Biyopolitika*, C.1, İstanbul: NotaBene Yayınları, 2017, s. 8.

ırkçılığının temeli, Platon'un, zihinsel ve fiziksel olarak kusurlu olanların ayıklanması düşüncesinde yatmaktadır. Zayıflar, hastalıklılar ve yoksullar, hem sağlıklı ırkların bozulmasının engellenmesi hem de bunların bütün bir nüfusu zehirlemelerinin önüne geçilmesi için ayıklanmalı; sürgün ya da ölüm yoluyla etkisiz hale getirilmelidir. Sağlam bir siyasal yapının yolu, zayıf olanın bu yapıdan 'temizlenmesiyle' mümkün olabilir ki, Foucault'nun deyişiyle devlet ırkçılığı, tam da bu 'temizleme' pratiğidir.²⁹³ Devlet ırkçılığının amacı, ilk olarak nüfusun biyolojik ve sosyal niteliğini yükselterek, ahlâkî ve entelektüel bakımdan 'üstün' olanların doğum artışını teşvik etmek ve 'bayağı' unsurların üremesinin önüne geçerek kendi bünyesinden doğan tehditlere karşı toplumu savunmaktır.²⁹⁴ Aristoteles'e göre "Devlet için üzerinde düşünülmesi gereken şeyler arasında ilk sırada gelen, insan nüfusu, onun niceliği ve doğal niteliğidir."²⁹⁵ Bu sebeple Platon'un önerisi "kadın ve erkeklerden en iyi özelliklere sahip olanların en fazla, en kötü özelliklere sahip olanların ise en az çiftleşmeleridir."²⁹⁶

Platon'un "Devletin hekimleri, bedenleri doğuştan iyi olanlara bakmalı, bedenleri bozuk olanları ölmesi için bırakmalıdır."²⁹⁷ sözü, o devrin tıbbi yetersizlikleri nedeniyle düzeltilemeyecek fiziksel engellerin ve ağır hastalıkların taşıyıcılarının ölene kadar kendi haline bırakılması olarak anlaşılmak yerine, doktorlar tarafından bizatihi ölmeleri için ilgilenilmediği şeklinde anlaşılnca, Platon devlet ırkçılığı ve öjeni uygulamalarının felsefî temellerini hazırlayan filozof olmakla itham edilmiştir.

Böyle bir felsefî arka plandan hareketle oluşturulmuş ilk Uluslararası İnsan Islahı Konferansı, 24 Temmuz 1912'de Londra'daki Cecil Hotel'de gerçekleşmiştir. Winston Churchill, Lord Balfour, Londra belediye başkanı, danıştay başkanı, Aleksander Graham Bell, Harvard Üniversitesi Başkanı Charles Eliot, embriyolog August Weismann gibi isimlerin yer aldığı toplantıya 12 ülkeden ve farklı disiplinlerden önemli kişiler katılmıştır. Charles Darwin'in oğlu Leonard Darwin'in başkanlık ettiği toplantıda, uygun olmayan erkek ve kadınların (sara hastaları, suçlular, sağır ve dilsizler, düşük zekâlılar, görme sorunu olanlar, kemik şekli

²⁹³ Onur Kartal, a.g.e, s. 13.

²⁹⁴ Onur Kartal, a.g.e, s. 29.

²⁹⁵ Aristoteles. *Politika*, Çev. M. Tuncay, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1975, s. 5-7, (1326a).

²⁹⁶ Platon, *Devlet*, çev: Sabahattin Eyüboğlu - M. Ali Cimcoz, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010, s. 163, (459e).

²⁹⁷ Platon, a.g.e, s. 104, (409e).

bozukluğu olanlar, cüceler, şizofrenler, manik depresifler ve akıl hastalarının) kısırlaştırılması kararlarını alacak komiteler hazırlanmış, genetik açıdan uygun olmayanların kapatılacağı merkezler planlanmıştır.²⁹⁸ Ludwig van Beethoven ve Thomas Edison'un sağırliktan, Vincent van Gogh'un bipolar bozukluğu ve sara hastalığından, John Stanley'nin körlükten, Frida Kahlo'nun topallıktan, Leonardo da Vinci ve Albert Einstein'ın ise öğrenme güçlüğü olarak tanımlanan disleksi rahatsızlığından muzdarip oluşunun, sanat ve bilim yapımlarına ve dünya çapında eserler ortaya koymalarına engel olmadığı gerçeği ihmal edilerek verilmiş kararlarda, Charles Darwin'in doğal seçilime dair görüşleri belirleyici olmuştur.

Darwin, doğal seçilimin, çok hafif de olsa her çeşitliliği, dünyanın her yanında her gün ve her saat gözden geçirdiğini kötü olanları eleyip, iyi olanların hepsini koruyup biriktirdiğini belirttiği²⁹⁹ için aynı ilkedен hareketle, insanlar arasında bozuk genlere sahip kişilerin de seçilip elenmesi gerektiği anlayışı gelişmiştir. Böylece sağır, kör, dilsiz, topal, engelli ve zihinsel engellilerin imhasıyla başlayan öjeni, gelecekte yaşanacak insanlık dışı olaylara zemin hazırlamıştır. 1945'e gelindiğinde, toplam 900 bin Yahudi, 74 bin Polonyalı, 21 bin Çingene ve 15 bin siyasi tutuklunun yanı sıra bilinmeyen sayıda eşcinsel, aydın, yazar ve sanatçı imha edilmiştir.³⁰⁰

Birleşik Devletler ve diğer Batılı ülkeler, aptal kişilerin kendi istekleri aranmaksızın kısırlaştırılmasına izin vermiş ve beğenilen özellikleri taşıyan kişilerin olabildiğince çok çocuğa sahip olmalarını teşvik etmiştir.³⁰¹ ABD Yüksek Mahkeme Yargıçısı olarak görev yapmış olan Justice Oliver Wendell Holmes bunun sebebini şöyle açıklamıştır: "Sağlıklı, iyi huylu, duygusal açıdan tutarlı, sempatik ve akıllı insanlar istiyoruz. Budalalar, aptallar, dilenciler ve suçlular istemiyoruz."³⁰²

Her ırkın Avrupalıların geleneklerine ve ahlâkî değerlerine uyum sağlayamayacağını öne süren Immanuel Kant'ın, ırkların birbiri içinde erimesinin, Beyazlar'ı

²⁹⁸ Suddharta Mukherjee, a.g.e, s. 78, 79.

²⁹⁹ Charles Darwin, *Türlerin Kökeni*, çev. Bahar Kılıç, İstanbul: Alfa Yayınları, 2020, s. 100.

³⁰⁰ Suddharta Mukherjee, a.g.e, s. 130, 142.

³⁰¹ Francis Fukuyama, *İnsan Ötesi Geleceğimiz*, çev. Çiğdem Aksoy Fromm, Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2003, s. 106.

³⁰² Diane B. Paul'den Alıntılanan: Francis Fukuyama, *İnsan Ötesi Geleceğimiz*, çev. Çiğdem Aksoy Fromm, Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2003, s. 106.

alçaltacağını³⁰³ belirtmesinden sonra, Naziler bu anlayışı uç noktalara taşımıştır. İnsanlığın en ileri biçimi olan Aryan ırkının korunması ve güçlendirilmesi gerektiğini, bozulmuş Homo sapiens'ler olan Yahudi, Çingene, eşcinsel ve zihinsel engellilerin ise karantinaya alınmasını hatta yok edilmesini savunan Naziler, Homo sapiens'in, eski insanların arasındaki 'üstün' bir grubun evrilmesiyle ve Neandertaller gibi 'alt' türlerin yok olmasıyla ortaya çıktığını iddia ederek³⁰⁴ haklılıklarını temellendirmeye çalışmışlardır.

Bauman'a göre iktidar açısından; hastalık taşıyanlar, tedavi edilemeyenler ve sakatlar modern topluma uymayan, dünya yüzünden silinmesi gereken lekelerdir. Kendini geliştirme ve mükemmelleşme mücadelesi veren bir topluma, görünür hiçbir faydası olmayan bu hayatları yok etmek, bir kurtulma deneyimidir ve bu, yıkıcı değil yapıcı bir edimdir.³⁰⁵ 1912 yılında Nobel ödülü kazanan Fransız cerrah ve fizyolog Alexis Carrel de, modern insanların kendilerini kurtarabilmesi için zayıfları korumak yerine, güçlüleri geliştirmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Bu sebeple Carrel'e göre sosyal sınıflar daha çok biyolojik sınıflara dönüşmeli, toplumda en iyi organlara ve en iyi zihne sahip olanların yükselmesi sağlanmalıdır.³⁰⁶

Batı Medeniyetinin insana dair düşüncelerinin izdüşümü olan transhümanizm de benzer amaçlar taşımakta fakat daha yüksek bir ideale ulaşmayı planlamaktadır. Çünkü transhümanizm, engelli ve engelsiz ayrımı yapmaksızın insan türünün tümünü eksik ve kusurlu bulmaktadır. Bu sebeple fiziksel ve bilişsel yetenekleri insandan daha üstün yeni bir varoluşun, insanın yerini almasına çalışmaktadır. Eğer transhümanistlerin hedefi en başından beri, belli bir azınlığı insanüstü kılmaksa, nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan diğer kişiler, noksanlıkları nedeniyle toplum için zamanla bir yük teşkil etmeye başlayacaktır. Böyle bir durum söz konusu olduğunda, kısırlaştırma ya da farklı yöntemlerin uygulanmasıyla insan nüfusunun azaltılması ihtimalini yok saymamak lazımdır. Elbette, yukarıda bahsettiğimiz gibi öjeninin 21. Yüzyılda açık seçik hayata geçirilmesini beklememek gerekir. Fakat

³⁰³ Robert Bernasconi, *İrk Kavramını Kim İcat Etti?* çev. Zeynep Direk, İsmail Esiner, Tendü Meriç, Nazlı Öktem, İstanbul: Metis Yayınları, 2020, s. 76.

³⁰⁴ Yuval Noah Harari, *Sapiens*, çev. Ertuğrul Çenç, İstanbul: Kolektif Kitap, 2018, s. 232.

³⁰⁵ Mehmet E. Şimşek, *Modernite, Postmodernite ve Bauman*, İstanbul: Belge Yayınları, 2016, s. 283, 284.

³⁰⁶ Alexis Carrel, *İnsan Denen Meçhul*, çev. Zeynepgöl Atsız, İstanbul: Optimum Basım, 2019, s. 293.

insanlığın faydasına olduğu öne sürülen vaatlerin, örtülü niyetler içerebileceğinin de farkına varılması icap etmektedir.

Artık kimse aşağı ırkları veya insanları ortadan kaldırmaktan bahsetmese de, pek çok kişinin, insan biyolojisiyle ilgili sahip olduğumuz bilgiyi kullanarak süper insanlar yaratmanın yollarını aradığı görülmektedir.³⁰⁷ Yaylagül Ceran Karataş’a göre Fransız Devrimi’ne dek, İktidar, bedenin üzerinde başta ölüm kararı ve işkence hakkı olmak üzere her türlü yaptırıma sahipken, 21. yüzyıla gelindiğinde iktidarın uyguladığı biyopolitika, artık insanlık onuru adına, yaşatmanın imkânlarını arttırmaya, özellikle de vatandaşların bedeninin ve bilincinin bütünlüğünü ve sürekliliğini kurmaya, korumaya ve iyileştirmeye yönelmiştir.³⁰⁸

Ancak yine de böyle bir eminliğe erişmenin önünde engel teşkil eden bir probleme değinmeden geçmemek gerekir. Tıpkı Gasset Ortega'nın (1883-1955) kendi döneminde dile getirdiği gibi günümüzde de, “Uluslararası mahkemeler ve örgütler, devletler arasında hakem görevi görerek savaşların önüne geçeceğine, uluslararası hukukun olmayışını gizlemenin bir aracı konumuna gelmişlerdir.”³⁰⁹ Peki ya Dünya Sağlık Örgütü de (WHO), tüm insanların mümkün olan en yüksek sağlık düzeyine ulaşmalarını sağlamak yerine, gittikçe düşen bağışıklığın ve artan hastalıkların içinde ölümle karşı karşıya kalan insanın sağaltılmadığını saklamanın bir aracı haline gelmişse?

Foucault’nun belirttiği gibi ölüm politikası ya da ölüme mahkûm etme, sadece doğrudan öldürmekle sınırlı değildir, aynı zamanda ölüm riskini çoğaltmayı da içermektedir.³¹⁰ Hatta Foucault, bizzat tıbbın iyileştirici önlemlerinin sağlığa ilişkin bir tehdit oluşturduğunu belirtir. Örneğin enfeksiyonla mücadele için geliştirilen ve yaygınca kullanılan kimyasal maddeler bir yandan bedenin mikro organizmalarla mücadelesini güçlendirirken, öbür yandan onu daha kırılgan kılmış, uzun vadede bedenin bağışıklık eşiğini düşürmüştür. Bu tıbbi müdahalelerin izleri zincirleme bir etkiyle, bütün insan türünü ve ekosistemi etkileyecek hacme gelmiştir. Foucault,

³⁰⁷ Yuval Noah Harari, a.g.e, s. 235.

³⁰⁸ Yaylagül Ceran Karataş, Dijital Çağda Hümanizm Tartışmaları Açısından İnsan Doğası Biyoteknoloji ve Biyopolitika, *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları*, 2019, S. 39, ss. 59-86, s. 81.

³⁰⁹ José Ortega Gasset, *Kitlelerin Ayaklanması*, çev. Neyire Gül Işık, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2017, s. 238.

³¹⁰ Michel Foucault, *Toplumu Savunmak Gerekir*, çev. Şehsuvar Aktaş, İstanbul: YKY, 2011, s. 262.

tıbbi müdahalelerin uzun vadeli sonuçları hakkındaki bilgisizliğimizi, tıbbın krizi olarak görmektedir.³¹¹ Günümüzde Covid 19 salgınıyla mücadele kapsamında geliştirilen ilaçların ve aşılardan uzun vadede ortaya çıkabilecek yan etkilerine dair öngörüler ve bilinmezlikler de bu krizin bir uzantısı niteliğindedir.

Francis Fukuyama'ya göre bilim hastalıklara yönelik aşı ve tedavileri keşfedebilir ama aynı zamanda bulaşıcı maddeler de yaratabilir.³¹² Nihayetinde bütün teknolojiler iyiye ya da kötüye kullanılabilir. Sonuçta bilim, iki tarafı keskin bir kılıç gibidir. Bir tarafı açlık, hastalık ve cahilliğe karşı kullanılırken, diğer tarafı çok çeşitli şekillerde insanlığın aleyhine kullanılabilir.³¹³

Bu sebeple 21. Yüzyılın pandemisinde sergilenecek tutumun önemine dikkat çeken İhsan Fazlıoğlu'na göre Covid 19 sürecinde yaşananların insanın aciziyetinden kaynaklandığını iddia ederek, bu aciziyeti aşmak adına insan doğasını tahrif ve tahrip edip onun imhasına yönelmekle yani aciziyeti gidermek için aciz olan insanı ortadan kaldırmakla, aciziyeti tıp ve teknolojinin imkânlarıyla gidermeye çalışmak ayrı durumlardır.³¹⁴ Çünkü ilk seçenek, yani aciz olan insanı ortadan kaldırmaya çalışmak bir öjeni uygulamasıdır. İkinci seçenek, insanı değil de aciziyeti ortadan kaldırmaktır ki, bu da insan ömrünü uzatmayı vaat eden transhümanist projenin, dünyadaki herkes için hayata geçmesinin sağlanmasıyla olanaklıdır.

Pandemi, bir anlamda transhümanizmin amacına hizmet etmekte ve insana aciz olduğunu kabul ettirerek, transhümanizmle farklı bir varoluşa dönüşmenin gerekliliğine ikna etmektedir ve genellikle kitlelere verilmek istenen mesajlar, sinemalarda pandemiye konu alan filmler yoluyla iletilmektedir.

Hikâyesinin merkezine salgın hastalıkları ve zombi temasını alan filmler; türleri, senaryoları ve anlatım tarzları itibarıyla birbirlerinden farklılaşsalar da, bir noktada yolları kesişmektedir. Bu filmlerde genellikle öngörülemez ve hızla yayılan bir salgının yarattığı dehşet ve panik duygusu işlenmektedir. Ya aniden patlak veren bir salgın, ya laboratuvarlarda bilimin nimetlerini kötü emellerine alet eden bilim

³¹¹ Onur Kartal, *Biyopolitika*, C.2, İstanbul: NotaBene Yayınları, 2018, s. 23.

³¹² Francis Fukuyama, a.g.e, s. 228.

³¹³ Michio Kaku, *Zihnin Geleceği*, çev. Yasemin Saraç Oymak, Hüseyin Oymak, Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2020, s. 120.

³¹⁴ İhsan Fazlıoğlu, *İnsan'ın Geleceği: Telaşa Gerek Yok, Hepimiz Öleceğiz! İLEM Covid-19 Soruşturma Dosyası*, 2020, s. 2, <http://blog.ilem.org.tr/covid-19-sorusturma-dosyasi-1/>, [Erişim: 12.12.2021].

insanları veya devletin askerî, politik ve ekonomik hedeflerine kendilerini adanmış doktorlar tarafından geliştirilen bir virüs, bir anda bütün dünyanın kâbusu olmaktadır. Karantina uygulamaları, panzehir araştırmaları, askeri baskı politikaları, sınır geçişlerinin yasaklanması, bütün dünya halklarının virüse, salgına karşı seferberlikleri başgöstermektedir. Ancak alınan önlem ne olursa olsun, karantina yarılmakta, sınırlar ihlal edilmekte ve insanlık virüs karşısında aciz kalmaktadır. Geride büyük bir yıkım, bir avuç insan ve insanlık için yeni bir başlangıca işaret eden zayıf bir umut ışığı vardır.³¹⁵

Bu filmlerle topluma nasıl bir mesaj verilmeye çalışılmaktadır? Transhümanizm pandemilerden sonra geride kalacak olan bir avuç insanla mı yeni bir başlangıç yapmayı planlamaktadır? Yoksa filmlerle transhümanizm arasında hiçbir alaka bulunmamakta mıdır? Bunlar günümüzde cevabı müphem sorular olarak kalmaktadır.

³¹⁵ Onur Kartal, a.g.e, C.2, s. 193, 194.

3. BÖLÜM

TRANSHÜMANİZMİN ÖLÜMSÜZLÜK PROJESİ

Ölüm olgusu tüm canlı türleri için geçerli olan ortak bir fenomendir. Fakat insan diğer canlılardan ayrılan usu dolayısıyla, öleceğini bilerek yaşamak zorunda kalmıştır. Bu sebeple ölünce yok olacağı endişesiyle başa çıkmanın yollarını aramış ve kaygılarına tümüyle son vermek için ölümsüzlüğe erişmeyi amaçlamıştır.

Dinler, insan için ölümün bir sona eriş anlamına gelmediğini, ruhun ahiret hayatında varlığını devam ettirdiğini ifade etmekte ve insanın ölüm korkusunu yenmesinde etkili bir rol üstlenmektedir. Felsefede ise Kant, ruhun ölümsüzlüğünü, öte dünyayı ve Tanrı'yı modern dönemin özgür öznesinin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde akılla ve etikle temellendirmektedir.

Aklı vahyin belirleniminden özgürleştirmeye yönelen aydınlanma dönemi, ahlâkı temin eden ilkeleri aşkın tanrısal buyruklar yerine akılda aramak gerektiğini öne sürmektedir. Aydınlanma filozofu Kant'a göre de, insan için özgürlüğün olanağı, kendi ahlâk yasasını ortaya koymasında yatmaktadır. Çünkü akıl ancak kendi buyurduğu ahlâk yasasına kendi istenciyle uyması durumunda özgür olmaktadır. Böylece fenomenal dünyadaki doğa yasalarına zorunlulukla uyan yaderk insan, numenal olan düşünülür dünyada kendi ortaya koyduğu ahlâk yasalarına uymakla özerklik kazanmaktadır. Kant'ın bir ödev olarak uyulması gerektiğini düşündüğü ahlâk yasası, tüm insanlar için geçerli olacak evrensel bir ilkeye göre davranmaktır. Diğer bir deyişle, herkesin bizimle aynı davranışta bulunmasının sonuçlarının ne olacağını düşündükten sonra eyleme başlamak ve niyetlerinde hiçbir çıkar gözetmemiş olmaktır.

Kant, ahlâk yasasının insandan tüm eylemlerinde ve niyetlerinde en yüksek iyiyi gerçekleştirmesini istediğini fakat insanın bunu yerine getirecek düzeyde erdemli hale gelmesine ömrünün yetmeyeceğini ifade etmektedir. Bu sebeple insanın kişisel gelişiminin ölümden sonra da devam etmesi gerektiğinden hareketle ruhun ölümsüz

olduğunun varsayılmasının icap ettiğini belirtmektedir. Ayrıca ahlâk yasasına uyan bir insanın mutluluğu hak ettiğini fakat bu dünya koşullarında mutlu olamayabileceğini ileri sürerek, insanın mutluluğunu temin etmesi için öte dünyanın varsayılmasının gerekliliğini öne sürmektedir. Son olarak Kant, ruhun ölümsüzlüğünü ve öte dünyayı mümkün kılması için Tanrı'nın varlığının zorunlu olarak varsayılması gerektiğini ifade etmektedir. Böylece teolojik anlamından arındırılarak yeniden kurgulanan Tanrı, vahyin belirleniminden özgürleşmiş olan aydınlanmış aklı, mutlu etmenin koşullarını sağlamakla mükellef kılınmaktadır. Ancak Tanrı'nın varlığı aklın varsayımından öteye gitmediği için bir kesinlik içermemekte, sadece Kant'ın "Ne umabilirim?" sorusuna karşılık gelerek, umudun nesnesi haline dönüşmektedir.

Böylece, vahiyle varlığı bildirilmiş olan Tanrı'ya inanmaktan vazgeçilmektedir. Onun yerine, aklın kendi inşa ettiği ahlak yasasına dayanan varsayımlardan ve çıkarımlardan türetilen bir Tanrı'nın gerçek olması umut edilmektedir. Fakat aydınlanma döneminde, aklın inşa ettiği özgürlük, eşitlik ve kardeşlik kavramlarının da gerçek olması umut edildiği halde, Dünya Savaşlarının bu umutları boşa çıkarması sebebiyle, aklın inşa ettiği bir Tanrı'nın gerçekliğini umut etmek te makuliyetini yitirmeye başlamıştır. Transhümanizm, günümüze kadar gelen bu metafizik boşluğu doldurmak maksadıyla, insanın ölümsüzlüğünü, Tanrı'yı ve cenneti teknolojiyle temin etmeyi amaçlamaktadır.

Bu bölümde filozoflara göre insanın ölümsüzlük arayışına yönelme sebeplerine yer verilecektir. Ardından Kur'ân'da ahiret hayatıyla dünya hayatının farkını ifade eden ayetlerden hareketle, transhümanizmin geliştirdiği teknolojilerle ölümsüzlüğü elde etmesinin hangi sorunlara yol açabileceğine değinilecek ve konuyla ilgili kendi görüşlerimiz ifade edilecektir.

3.1. Bir Transhümanist Rüya Olarak Ölümsüzlük Arayışı

İnsanlar her çağda transhümanizmin vaat ettiği ölümsüzlüğü bulmanın yollarını aramıştır. Tarihin en eski yazılı destanı olarak bilinen ve MÖ. 3000-2500 yılları arasında yazılan Sümerlerin "Gılgamış Destanı"nda dahi, Uruk kralı Gılgamış'ın ölümsüzlüğe ulaşma çabası anlatılmaktadır. Bergson, Spinoza ve Schopenhauer gibi metafizik yaklaşımlarda bulunan bazı filozoflara ve Richard Dawkins gibi kimi bilim

adamlarına göre insanın ölümsüzlük arayışı, doğasında mündemiç olan yaşamı sürdürme güdüsünden kaynaklanmaktadır.

Hayatı, istencin kendisi olarak gören Henri Bergson'a (1859-1941) göre yaratma isteği olan hayat hamlesi, hayata içkindir ve hem hayattaki hareketin kaynağı, hem de hayatın devamının nedenidir.³¹⁶ Basit hayat formlarının karmaşık sistemleri oluşturacak şekilde organize olmasının sebebi, hayat hamlesinin doğada tek yetkin zekâyâ sahip olan insanda, kendini, yaratma isteği olarak ortaya koyma hedefidir. İnsan doğadaki engelleri aşabilme kabiliyeti ve hayatta kalabilme yeteneği sayesinde hayat hamlesinin en gelişmiş şeklidir. İnsanın neslini devam ettirmeyi ve ölümsüzlüğü elde etmeyi istemesi de bunun bir göstergesidir.

Arthur Schopenhauer'un (1788-1860) felsefesinde ise varoluş kendini, irade ve tasarım yoluyla dışa vurmaktadır. İrade, Schopenhauer'a göre her şeyin temelinde yer alan varlığın özü ve tözüdür. Tasarım ise evrenin görünüşe çıkmış hali yani tezahürüdür. Fenomenal dünya anlamına gelen tasarım dünyası, gerçekte numen'in, diğer bir deyişle eşyanın hakikati olan iradenin, ete kemiğe bürünmüş halidir. İrade kendini, canlılar dünyasında istek ve arzu olarak var etmektedir. İnsanda bedenleşmek ve yeni nesilleri dünyaya getirmek için irade, aşkı araç olarak kullanır.³¹⁷ İnsanlar hiçbir etkinin altında kalmadan âşık olduğunu, sevdiğini ve evlendiğini sanır, oysaki bunların hepsi iradenin tuzaklarıdır.³¹⁸ İnsan, bir nevi güdümüne girdiği iradenin varlığını devam ettirmek istemesinin etkisiyle, kendini ölümsüzlük çabası içinde bulmaktadır.

Benedictus Spinoza da (1632-1677), insanın yaşamda kalmaya yönelik her türlü çabasını (conatus), arzu (cupiditas) kavramıyla karşılamaktadır. Arzunun kapsamı altında, iştah (appetitus), irade (volitiones), istek ya da dürtüler de (impetus) yer alır.³¹⁹ Yaşamın devamlılığını sağlamaya dair bu çabanın kaynağı, Spinoza'ya göre Tanrı'dır. Zira Tanrı'nın varoluşu (ve bu varoluşu sürdürmeye yönelik çabası) onun

³¹⁶ Henri Bergson, *Yaratıcı Tekâmül*, çev. Mustafa Şekip Tunç, İstanbul: MEB Yayınları, 1986, s. 133.

³¹⁷ Ahmet Arslan, *Arthur Schopenhauer'un Ahlak Felsefesi ve Pesimizm*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2019, s.1-15.

³¹⁸ Arthur Schopenhauer, *Aşka ve Kadınlara Dair*, çev. Ahmet Aydoğan, İstanbul: Say Yayınları, 2014, s. 43.

³¹⁹ Benedictus Spinoza, *Ethica*, çev. Çiğdem Dürüşken, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2013, s.217.

özüdür.³²⁰ Bu sebeple Tanrı'nın sıfatlarını ifade eden tek tek her şey gibi insan da, varolduğu sürece kendi varlığını sürdürmeye çabalamaktadır.³²¹

Yaşamın devamlılığı, Schopenhauer'da insanı ele geçiren irade vesilesiyle, Spinoza'da insana yerleşen arzu neticesinde, Bergson'da ise hayat hamlesinin insanı yönlendirmesi sayesinde sağlanır. Bu anlayıştan yola çıkıldığında, insanın ölümsüzlüğün peşinden koşması, yaşamın sürmesi için bir araç olarak kullanılmasından kaynaklanmaktadır.

20. yüzyılın biyologlarından Richard Dawkins de benzer düşünceler ileri sürmektedir. Dawkins, 1976 yılında yayımlanan *The Selfish Gene* (Gen Bencildir) adlı eserinde, amaçsız doğal seçilimin temel biriminin (Darwin'in iddiasının aksine) ne tür, ne grup, ne de birey olduğunu iddia etmektedir. Ona göre hayatta kalma çabasının temel birimi gendir ve gen son derece bencildir. Hayatta kalmak için canlı türlerini çeşitli şekillerde kullanmaktan çekinmez. Dawkins'in temellendirmeye çalıştığı savı, türlerin ve türlere mensup bireylerin genler tarafından yaratılmış, gelip geçici birer hayatta kalma makineleri (survival machines) olduğudur.³²²

Genlerin varlığa getirdiği hayatta kalma makineleri bir yönüyle basit sıçrama tahtalarıdır, milyonlarca yıl sürecek bir hayatın sıradan basamakları, geçici, kullanılıp atılan araçlarıdır. Bergson'da bir canlıdan diğerine sıçrayarak varlığını sonsuza kadar sürdüren yaşam atılımı gibi, genler de bir canlıdan diğerine sıçrayarak milyonlarca yıl yaşamaktadır.³²³

Biyoetiğin öncülerinden William Haseltine de, ölümsüzlüğe dair düşüncelerini geliştirirken, ilk kez 3,5 milyar yıl önce ortaya çıkan ve kopyalana kopyalana günümüze kadar ulaşan ölümsüz DNA molekülünü esas almıştır; bu sebeple:

“Hayatın doğası ölümlülük değil ölümsüzlüktür. [...] Önce ömrümüzü ikiye ya da üçe katlayacağız. Belki de, beyni yeterince iyi anlayabilirsek, bedenimizin ve beynimizin ömrünü süresiz olarak uzatacağız. Ben bunun doğaya aykırı bir işlem olduğunu düşünmüyorum.”³²⁴

³²⁰ Benedictus Spinoza, *Kısa İnceleme*, çev. Emine Ayhan, Ankara: Dost Kitabevi, 2015, s. 28.

³²¹ Benedictus Spinoza, *Ethica*, çev. Çiğdem Dürüşken, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2013, s.160, 161. (III. Bölüm, VI. Önerme.)

³²² Ahmet Faruk Çağlar, *Yaşamın Amacı Olarak Yaşam*, Doktora Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s.135.

³²³ Ahmet Faruk Çağlar, a.g.t, s.136.

³²⁴ Michio Kaku, *Geleceğin Fiziği*, çev. Yasemin Saraç Oymak, Hüseyin Oymak, Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2020, s. 203.

diyerek transhümanizmin hedefini ifade etmiştir. Çağımızda transhümanizm bilimsel bir proje olduğu için itibar görmekte ve ölümsüzlüğe erişileceği yönünde güven teşkil edip umut vermektedir. Transhümanizmden önce de, insan karşı konulmaz bir istekle ölümsüzlüğü elde etmeye çalışmış fakat başaramamıştır. Kendini teskin etmek adına ölümsüzlüğe alternatif olan çeşitli yöntemler geliştiren insan, aradığı teselliye beş farklı yoldan ulaşabileceği sembolik ölümsüzlükte bulmuştur.

Kişinin çocukları ve torunlarına aktardığı genler aracılığıyla yaşaması anlamına gelen “biyolojik ölümsüzlük”, ölümden sonra ruhun varlığını devam ettirmesine dayanan “teolojik ölümsüzlük”, geleceğe kalıcı eserler bırakarak ulaşılan “yaratıcı ölümsüzlük”, insanın öldükten sonra bile ölümsüz olan doğanın bir parçası olarak kalmaya devam edeceği görüşüne dayanan “doğanın ölümsüzlüğü” ve son olarak, duyuların sınırlarının, zamanın ve ölümün ortadan kalktığı deneyimsel aşkınlık ya da mistik tecrübeyle elde edilen ölümsüzlük, sembolik ölümsüzlük olarak görülmektedir.³²⁵

Ölümsüzlüğün alternatiflerinden biri de öldükten sonra yeniden dünyaya gelme düşüncesidir. Tenasüh ve reenkarnasyon, ölümsüzlüğe duyulan özlemin inanca dönüşmüş halidir de denebilir. Ruhun ölümden sonra başka bir bedende yeniden dünyaya gelmesi olarak tanımlanan tenâsüh, günümüzde ruh göçü olarak ifade edilmektedir. Ruhun insan bedenine intikaline nesh, hayvan bedenine geçmesine mesh, bitkilere hululüne resh, cansız varlıklara nakline de fesh denilmiştir.³²⁶

Tenasüh inancına göre maddi alakalardan kurtulamayan nefslerin, insanî bedenlerden ayrıldıktan sonra sahip oldukları vasıflara uygun bir takım hayvanî bedenlere göç etmesine ‘mesh’ adı verilmektedir. İnsan bedeninde bulunan ve daha sonra o bedenden ayrılan ruhlar, bitkilere göç ederse buna ‘resh’ denilmektedir. Mevcut olan bu ruhların, cevher ve maden gibi cansız varlıklara göç etmesine de ‘fesh’ adı verilmektedir.³²⁷ Bu durum ahlaki ve ilmi kemale ulaşınca kadar devam etmekte, sonunda nefs kendini bedeni alakalardan arındırıp mücerret hale geldiğinde de bu

³²⁵ Abdülvahid Sezen, Bireyin Ölümsüzlük Arayışı Bağlamında Transhümanizmi Düşünmek, *Transhümanizm & Posthümanizm -Disiplinlerarası Bir Çalışma-*, Ankara: Eskiyei Yayınları, 2021, Ss. 107-139, s. 130.

³²⁶ Seyyid Şerif Cürcanî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, İstanbul: Daru't-Tıbaati'l-Âmire, 1311, c. VIII, s. 230.

³²⁷ Mustafa Ünverdi, “İslam’da Ahiret İnancı ve Reenkarnasyon”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2003, s. 85.

duruma ‘nesh’ denmektedir.³²⁸ Reenkarnasyon ise ruhun yalnızca insan bedenine göç etmesidir. Reenkarnasyon inancına göre ruhun yeniden dünyaya gelmesinin en önemli sebebi olgunlaşmaktır. Tenasüh inancında ise yeniden doğmak ceza ve kefarete yönelik olduğu için cennet ve cehenneme karşılık gelmektedir.³²⁹

İnsanların reenkarnasyon inancını benimsemelerinin iki nedeni vardır. Bunlardan ilki, ölüm karşısında duyulan endişeyi ve korkuyu yenmektir. İkincisi ise insanın içinde yaşadığı toplumsal çevrede hâkim olan adaletsizliklere mantıklı ve makul bir açıklama getirmek istemesidir. İnsanların bir kısmının zengin diğer kısmının fakir, bir bireyin sağlıklı diğerinin özürlü, belli bir kısmının siyah, belli bir kısmının beyaz olması gibi çeşitli farklılıklar ve adaletsizliklerin ancak reenkarnasyon ile telafi edilebileceği düşünülmektedir.³³⁰

Amerika’da 1977 yılında kurulan Alcor Criyonics Enstitüsü de, çaresi olmayan hastalıkları taşıyan insanları özel tasarlanmış tüplerde dondurarak, tıbben hastalığa bir çözüm bulunacak zamana kadar saklamayı taahhüt etmesi sebebiyle insanın ömrünü uzatmanın yollarından biri olarak görülmektedir.

Tek Tanrılı dinlere göre ölümsüzlük, ancak ilahi takdirle gerçekleşen ölümden sonraki diriliş sayesinde mümkün olabilir. Transhümanizm ise hiç ölmeden ölümsüzlüğe erişilebileceğini vaat etmektedir.

İnsanların ölüm hakkındaki düşünceleri, içinde bulundukları kültüre, benimsedikleri dine ve dünya görüşüne göre değişmektedir. İnsanın ölümsüzlüğü talep etmesinin nedeni, ölümü, kimliğin ve kişiliğin yitimi, varlıktan yokluğa geçiş ve tükeniş olarak görmesidir. Ölümün kaygı verici hale gelmesi, hem deneyime kapalı olma niteliğinden hem de ne zaman ve nasıl olacağı ile sonrası hakkındaki bilgi eksikliğinden kaynaklanmaktadır.³³¹ İnsan yaşlılığın, hastalığın ve ölümün karşısında aciz kaldığında, varoluşun anlamını sorgulamaya başlamaktadır. Ölümle elindeki tüm imkân ve fırsatların kaybolacak olması, insan için psikolojik bir yıkımdır. Çünkü

³²⁸ Hasret Bağ, *Türkiye’de Reenkarnasyon*, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 2019, s. 11.

³²⁹ Hasret Bağ, a.g.t, s. 12.

³³⁰ Hasret Bağ, a.g.t, s. 6.

³³¹ Abdülhavid Sezen, a.g.e, s. 108.

her şey bir gün yok olup gidecekse bu kadar çaba, zahmet ve sıkıntıya maruz kalmanın bir anlamı olmayacaktır.³³²

Bu sebeple Albert Camus (1913-1960), aklıyla kendisini ve dünyayı anlamlandırmaya çalışan bir insanın, her ikisinin de absürt olduğu kanısına varacağını öne sürmektedir. Bu aslında yaşamın saçma oluşunun fark edilişidir. Saçma, insanın kendini dünyayla bağdaştıramayışının, onunla anlamlı ve beklentilerini karşılayan bir ilişki kuramayışının ifadesidir. Camus'ye göre: "Absürt insan, yaşamaya değmeyecek bir hayatı yaşanır kılmaya çalışan insandır."³³³ Hayatın nasılsa ölümle noktalanacak olması nedeniyle, Camus: "Değil mi ki yaşam, bir yerde ölümle sonuçlanıyor, öyleyse nedir bu direnip durma, bu yedim içtim, aldım verdim, benim senin kavgasının anlamı?"³³⁴ diyerek hayatın saçmalığına vurgu yapmaktadır.

Ölümün insanda bıraktığı etkiye değinen filozoflardan biri de Martin Heidegger'dir (1889-1976). Heidegger'e göre Dasein, kendi seçimi ve iradesi dışında buradadır, yapayalnız dünyaya fırlatılmış ve terkedilmiştir. Zamanı ölüm kaygısı içinde geçmektedir.

Var olduğu müddetçe Dasein, "henüz olmamışlık" içinde olduğundan (yani şunu olabilir/olmayabilir, şu başına gelebilir/gelmeyebilir vs.) daima muallaktır. Söz konusu muallakta oluşun başında da bizatihi Dasein'in "son"u gelmektedir."³³⁵

Transhümanizm ölümsüzlüğü elde ederek tüm bu korkuları, kaygıları, muğlaklığı ve hayatın anlamsızlığını ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. "Ölüm benim için bir müstehcenliktir" diyen Simon Young; hastalığı, engelliliği ve yaşlılığı "biyolojik kölelik" olarak ifade etmiştir.³³⁶ Bilimsel Devrim'in en önemli projesinin insanlığa ebedi yaşam sunmak olduğunu belirten Harari'ye göre ölüm, bilim insanları için kaçınılmaz bir kader değil sadece teknik bir sorundur. İnsanlar Tanrı öyle buyurduğu için ölmezler, kalp krizi, kanser ve enfeksiyon gibi hastalıklardan ölürlər. Artık bu rahatsızlıkları gidermek mümkündür. Kalp teklediğinde elektroşokla tekrar harekete geçirilebilir veya yeni bir kalple değiştirilebilir, kanser ilaçlarla ya da radyasyonla

³³² Abdülhavid Sezen, a.g.e, s. 130.

³³³ Ali Osman Gündoğan, *Albert Camus: Hayatı, Yapıtları, Felsefesi*, Bursa: MKM Yayıncılık, 2011, s. 91.

³³⁴ Albert Camus, *Yabancı*, çev. Vedat Günyol, İstanbul: Can yayınları, 2007, s. 5.

³³⁵ Kaan H. Ökten, *Muallakta Var Olmak/İnsanın Halleri Üzerine*, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2006, s. 8.

³³⁶ Stephen Lilley'den alıntılan: Ahmet Dağ, *Hümanizmin Radikalleşmesi Olarak Transhümanizm. Felsefi Düşün Akademik Felsefe Dergisi*, S.9, 2017, ss. 46 -68, s. 56.

yok edilebilir, bakteriler antibiyotik ile kontrol altına alınabilir.³³⁷ İnsan siborga dönüştürülebilir ya da tekillik aşamasına geçildiğinde insan zihni bilgisayara yüklenerek sonsuza kadar yaşatılabilir.

3.2. Teknolojik Tekillik Bir Tür Ölümsüzlük Olabilir mi?

Transhümanizm, hedeflediği ölümsüzlüğe erişmek için teknolojik tekillik safhasına geçilmesi gerektiğini belirtmektedir. Ray Kurzweil'in ifadesiyle tekillik, teknolojinin değişim hızının, insan yaşamını geri dönülmez biçimde dönüştürecek kadar yükseleceği, değişimin etkilerinin de bir o kadar derinleşeceği, geleceğe ait bir dönemdir.³³⁸

Kurzweil'e göre bilim ve teknolojinin tekillik aşamasına gelebilmesi için altı evreden geçmesi gerekmektedir. Birinci evre, fizik ve kimyasal evrim; ikinci evre, biyoloji ve DNA'nın evrimi; üçüncü evre, beyin yapısı ve sinir sisteminin evrimi; dördüncü evre, teknolojinin evrimi; beşinci evre, teknoloji ile birleşen insan zekâsının evrimi ve altıncı evre tekillik aşamasıyla birlikte madde ve enerji örüntülerinin zekâyâ doyurulması ile Evren'in uyanışa geçtiği evredir.³³⁹ Bu evrede, Evren'in akılsız madde ve mekanizmaları, zekânın yüksek biçimlerine dönüşecektir.³⁴⁰

Amerikalı fizik profesörü Seth Llyod, Evren'in zekâyla kuşatılmış olduğundan yola çıkan bir Evren tasarımı geliştirmiştir. Bu tasarım, Evren'in tekillik aşamasında daha yüksek bir zekâyla kuşatılmaya da müsait olduğu anlamına gelmektedir. Llyod, *Programming The Universe* adlı eserinde Evren'i, kuantum bilgisayarlardan hareketle tanımlamıştır. Bu tanıma göre Evren, bit adı verilen bilgi atomlarından meydana gelmektedir. Her bir atom belirli sayıda bit ile oluşturulan bir bilgiye sahiptir. Bu bilgi, atomun konum ve momentumuna bağlı olarak değişir. Etkileşen atomlar, bit-işlem (ops) adı verilen hesaplamalar yaparak bilgilerini güncellerler. Bir kuantum bilgisayarı olan Evren'de gördüğümüz bütün fenomenal alan bu bilgisayarın hesaplamalarından meydana gelmektedir.³⁴¹

³³⁷ Yuval Noah Harari, *Sapiens*, çev. Ertuğrul Çenç, İstanbul: Kolektif Kitap, 2018, s. 266.

³³⁸ Ray Kurzweil, *İnsanlık 2.0*, çev. Mine Şengel, İstanbul: Alfa Kitap, 2020, s. 19.

³³⁹ Ray Kurzweil, a.g.e, s. 29-39.

³⁴⁰ Ray Kurzweil, a.g.e, s. 40.

³⁴¹ Mehmed Ali Çalışkan, *Rastlantı*, İstanbul: Küre Yayınları, 2018, s. 149.

Llyod'un algoritmik modeline göre Evren'e hayat veren enerji ve enformasyondur. Enerji Evren'de bir şeyi yapmak için, enformasyon ise nasıl yapılacağını belirlemek için gereklidir. Büyük Patlama teorisine göre zamanın ve mekânın olmadığı bir hiçten ortaya çıkan Evren'de, başlangıçta hiçbir şey olmadığı için enformasyon sıfır bitlik bir alan kaplarken, patlamayla birlikte kuantum alanından enerji ve bilgi çekilmeye başlamıştır. Gittikçe daha çok enerjinin açığa çıkmasıyla enformasyonun miktarı da artmıştır.³⁴²

Llyod, bir yandan enformasyonun Evren'i ürettiğinden, bir yandan da Evren'in bu enformasyonu işlediğinden bahsetmektedir. Yani Evren, kendi kendini inşa eden bir bilgisayar gibidir.³⁴³ İnsan edimleri ise on dört milyar yıl önce büyük patlamayla başlayan, sonrasında atomların, yıldızların, galaksilerin ve biyolojik organizmaların oluşmasıyla devam eden sürecin, ulaştığı en yüksek örgütlenmedir.³⁴⁴

Transhümanizm, yapay zekâ ve teknolojik tekillikle birlikte insanı ve Evren'i daha yüksek bir örgütlenmeye taşımayı hedeflemektedir. Bunu insanın değil Evren'in hedeflediği de söylenebilir. İhsan Fazlıoğlu'na göre bir bütün olarak insan Evren'in içindedir; dolayısıyla akıl, zihin ve öteki beşerî-insanî tüm nitelikler Evren'in bir parçasıdır. Öyleyse idrâk gücü de Evren'e hastır, ondan gelir; bu nedenle Evren, bir sonucu/üretimi olan insan üzerinden kendini idrâk etmeye, bilmeye çalışır; kısaca bilen de bilinen de, bilginin kendi de Evren'dir.³⁴⁵ Diğer bir deyişle, soran Evren'dir; soru Evren'dir; yanıt veren Evren'dir; yanıt dahi Evren'dir.³⁴⁶ Dolayısıyla bilinç sınırlandırılmaz; dinamik; gelişmeye açıktır; insan üzerinden kendini aşmaya çalışmaktadır.³⁴⁷ İnsanın kendinden daha üstün yapay zekâlar üretmesi, Evren'in insan eliyle kendini evriltmesi anlamına gelmektedir.

2025 yılından önce, bilgisayar sistemlerinin işlem kapasitesinin tek bir insan beyninin gücünü aşacak noktaya geleceği öngörülmektedir. 2050 yılı ise dünyadaki

³⁴² Mehmed Ali Çalışkan, a.g.e, s. 150.

³⁴³ Mehmed Ali Çalışkan, a.g.e, s. 151.

³⁴⁴ Saffet Murat Tura, *Madde ve Mana*, İstanbul: Metis Yayınları, 2015, s. 185.

³⁴⁵ İhsan Fazlıoğlu, *Fuzulî Ne Demek İstedi?* İstanbul: Papersense Yayınları, 2016, s. 106.

³⁴⁶ İhsan Fazlıoğlu, a.g.e, s. 107.

³⁴⁷ İhsan Fazlıoğlu, *İnsan'ın Geleceği: Telaşa Gerek Yok, Hepimiz Öleceğiz! İLEM*, Covid-19 Soruşturma Dosyası, 2020, s. 6. (<http://blog.ilem.org.tr/covid-19-sorusturma-dosyasi-1/>), [Erişim: 12.12.2021].

tüm insanların beyin işlem gücünün tek bir bilgisayar tarafından aşılacağı tarih olarak verilmektedir.³⁴⁸

Kurzweil, tekilik başladığında bin dolarlık bir bilgisayarın, tüm insanların birleşiminden bir milyar kez daha zeki olacağını iddia etmektedir. Üstelik bu robotlar kendilerini geliştireceği ve bir sonraki robotlar daha önceki robotların kazandığı özellikleri de kendilerine miras alacağı için gittikçe daha üstün ve daha yüksek işlevli makineler meydana gelecektir.³⁴⁹

Transhümanistler için tekilliğin önemi, ölümsüzlüğü elde edecek teknolojiyi temin etmesidir. Kurzweil'e göre:

Teklilik, biyolojik bedenlerimiz ve beyinlerimizin kısıtlamalarını aşmamızı sağlayacağı için yazgımıza karşı güç kazanacağız. Ölümlülüğümüz kendi elimizde olacak. Dilediğimiz kadar yaşayabileceğiz.³⁵⁰

Transhümanizmin bahsettiği ölümsüzlük, siber uzayda sürdürülen bir yaşamdır. Öldükten sonra bedenden ayrılan ruhun öte dünyada yaşayacağı inancının yerini, transhümanizmde bedenden ayrılabilir hale getirilen zihnin, bilgisayara nakledilerek sanal âlemde yaşatılması fikri almıştır. Transhümanistlere göre beyindeki bilgilerin nöronlarda depolandığı düşünülürse, bu nöronların tümünün çok gelişmiş bir MRI tarama yöntemi ile elektronik ortama aktarılması ile her düşünce ve anı (kısa süreli hafıza hariç) sanal olarak depolanabilir. Bu teknoloji gerçekleştiğinde insan fiziksel olarak ölse bile sanal ortamda sonsuza kadar var olmaya devam edebilir.³⁵¹

Nick Bostrom, beyin emülasyonunun (zihin yükleme) ileri bir teknolojiyle üç adımda gerçekleşebileceğini belirtir. Önce, akıllı yazılımla taranan insan beyninin ayrıntılı bir görüntüsü çıkartılır. Bunun için beynin ölüm sonrasında vitrifikasyon yoluyla stabilize edilmesi gerekir, böylece doku bir tür cama dönüşür. Ardından bir makine, dokuyu ince dilimler halinde keser ve bunlar bir dizi elektron mikroskopu tarafından tarama için başka bir makineye aktarılır. Bu aşamada farklı yapısal ve kimyasal özellikleri açığa çıkarmak için çeşitli koyulaştırıcı kimyasallar uygulanır.

³⁴⁸ Levent Aydın, Yapay Zekâ, Tekno-Doğa, Tekno-Kültür ve Biyo-Etik, *Transhümanizm & Posthümanizm -Disiplinlerarası Bir Çalışma-*, Ankara: Eskiyei Yayınları, 2021, ss. 163-212, s. 186.

³⁴⁹ Michia Kaku, *İnsanlığın Geleceği*, çev. Ayşe Cankız Çevik, İstanbul: ODTÜ Yayıncılık, 2018, s. 133, 134.

³⁵⁰ Ray Kurzweil, *a.g.e*, s.22.

³⁵¹ Aubrey de Grey'den alıntılanan: Ardeniz Özenç, *Transhümanizm ve Karşılaştırmalı İzdüşümü*. İstanbul: Kastaş Yayınevi, 2019, s. 98, 99.

Birçok tarama makinesi birden çok beyin dilimini aynı anda işlemek için yan yana çalıştırılır. İkinci adımda, tarayıcılardan gelen ham veriler, otomatik görüntü işlemenin özgün beyinde bilişi yerine getirmiş olan üç boyutlu nöral ağı yeniden kurması için bir bilgisayara nakledilir. Ardından ortaya çıkan harita farklı türden nöron ya da farklı nöron elementlerinin nöral hesaplama modelleriyle birleştirilir. Üçüncü aşamada, bu nöral hesaplama yapısı yeterince güçlü bir bilgisayarda uygulamaya dökülür. Eğer başarılırsa, belleğe ve kişiliğe zarar vermeden özgün aklın dijital olarak yeniden üretilmesi sağlanmış olur. Taklit edilmiş insan zihni bir bilgisayarda yazılım olarak mevcut hale gelir. Böylece artık zihin, robot eklentiler yoluyla dış dünyayla arayüz kurabilir ya da sanal bir gerçekliği işgal edebilir.³⁵²

Sanal ölümsüzlük beyinde bulunan bilginin, bir kişinin anıları, deneyimi ve kişiliğinin dijitalleştirilebilir olması demektir. Bu bilgiler bir kez düzenlenip depolandıktan sonra, robotik veya sanal gerçeklik ana bilgisayarına indirilebilir hale gelecektir. Sık güncellemeler ve çoklu yedeklemelerle, yükleme ve indirme işlemleri süresiz olarak tekrarlanabilir olacağı için kişinin sanal benliği neredeyse ölümsüz hale gelecektir.³⁵³ Ağ üzerinde yaşamını sürdüren yazılım tabanlı insanlar, gereksindikleri ya da arzu ettikleri zaman, sanal gerçekliğin farklı bölgelerindeki sanal bedenler, holografik bedenler ya da sisçik yansımali bedenler, nanobot kümeleri ve nano teknolojinin diğer biçimleriyle oluşmuş bedenlerden birini yansıtabilecektir.³⁵⁴

Gerçek dünyayı deneyimlediğimiz esnada, insan beynine yerleştirilmiş olan nanobotlar kılcal damarlarda işlevsiz olarak bekleyecektir. Kişi sanal âlemlere geçmek istediği zaman, beyin, tıpkı duylardan gelen sinyalleri sıcaklık, görüntü, tat, ses ve koku olarak yorumladığı gibi, nanobotların kendine ilettiği yapay uyarı sinyallerini de aynı gerçeklikle algıya dönüştürecektir. Bu sanal ortamlar, fiziksel dünyadaki mekânların aynısı ya da hayal ürünü kombinasyonlar olarak oluşturulabilir. Sanal âlemde yansıttığımız kendi üç boyutlu bedenimizi ya da başkalarının sanal bedenlerini dilediğimiz şekilde tasarlayabileceğimiz gibi başkaları da kendi üç boyutlu sanal bedenlerini ve bizim sanal bedenimizi kendi istedikleri

³⁵² Nick Bostrom, *Süper Zekâ*, çev. Ferit Burak Aydar, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2021, s.48.

³⁵³ Abdülvahid Sezen, a.g.e, s. 118, 119.

³⁵⁴ Ray Kurzweil, a.g.e, s. 483, 484.

biçimde değiştirebileceklerdir. Kişi dilediğinde diğer çevrimiçi insanlarla ortak olarak kullanabileceği bir sanal dünya oluşturabilecek iken, istediğinde içinde kendisinden başka hiç kimseye yer vermediği bir sanal dünya tasarlayabilecektir.³⁵⁵

Transhümanist düşünürlerden Natasha Vita More, gelecekte insanların süper bilgisayara dönüşen beyinleriyle sanal âlemde telepatik interneti kullanarak aynı anda yüzlerce hayatı yaşayabileceğini, binlerce işi yapabileceğini ifade etmektedir. Gelecekte insanlar beyinlerini bilgisayara yükleyince kadın-erkek farklı sanal bedenlerde yaşamayı tercih edebilecek, hatta kendilerine kadın-erkek farklı vücutlar klonlayıp zihinlerini geçici olarak bu vücutlara aktarabileceklerdir.³⁵⁶

Rutgers profesörlerinden J. Storrs Hall, fiziksel dünyada etkili olan ve çeşitli biçimlerde farklı yapılar oluşturabilecek şekilde bir araya gelip bağlanabilen, daha sonra da bu yapısal düzeni kolaylıkla değiştirebilen, sisçikler adını verdiği nanorobot tasarımlar geliştirmektedir. Bunlara “sisçikler” adını vermesinin nedeni, bir alanda yeterince yoğun olarak bulunduklarında, sesi ve ışığı kontrol altına alarak değişen sesler ve imgeler oluşturmalarıdır. Sisçikler, sinir sisteminin içinde değil dışarıda yani fiziksel dünyada sanal bir gerçeklik ortamı yaratacağı için insan bunları kullanarak bedenini ya da bulunduğu ortamı değiştirebilecektir. Hall’un sisçikleri, sanal gerçeklikteki bedenlerle yarışabilecek güçte, gerçek değişebilir bedenler yaratacak kavramsal bir tasarım olarak özetlenebilir.³⁵⁷ Tüm bu tasarımlar hayata geçtiğinde, insan da farklı bir boyuta geçecektir.

Kurzweil’e göre tekillik sonrasında insan ile makine arasındaki ayrım kalkacaktır.³⁵⁸ Bu, yapay zekânın insan zekâsından ayırt edilemeyecek kadar gelişeceği anlamını taşımaktadır.

Bize göre yapay zekânın önemli bir katkısı da insanın kendini tanımasını sağlaması olacaktır. Asırlardır Delphi tapınağında yazan “kendini bil” sözünü yerine getirmeye çalışan insanın, yapay zekâyı geliştirirken kendinin bir organizmadan fazlası olduğunu anlamaya başladığı göze çarpmaktadır. Descartes’ın "Ben, bütün özü ve doğası düşünmek olan ve var olmak için hiçbir yere gereksinimi bulunmayan ve

³⁵⁵ Ray Kurzweil, a.g.e, s. 469, 470.

³⁵⁶ <https://khosann.com/askin-insan-ustun-insana-karsi/>, [Erişim Tarihi:2.03.2022].

³⁵⁷ Ray Kurzweil, a.g.e, s. 465.

³⁵⁸ Ray Kurzweil, a.g.e, s. 23.

maddi hiçbir şeye bağlı olmayan bir cevherim."³⁵⁹ sözünü, bilimsel açıdan doğrulamaya çalışan transhümanistler, teknolojik tekilik sayesinde insan zekâsının bir bedene ihtiyaç duymadan varlığını sürdürebileceğini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Yapay zekâ insan zekâsından yola çıkılarak yürütülen araştırmalar sonucunda geliştirilen bir yazılım olduğu için insan yapay zekâyı üretmek isterken kendi doğal zekâsının yapısını keşfetmek zorunda kalmıştır. Böylece insan zekâsının işlev ve işleyişinin, çoğu durumda primitif bir yapay zekâyı andırdığı ortaya çıkmıştır. İnsan bilinci, nesnelerin gerçekliğiyle değil temsilleriyle muhatap olduğu için tıpkı yapay zekâ gibi simülatif bir dünyada yaşamaktadır. Dış dünyanın zihnimizdeki imgeleri, nesnelerin kendileri değil bizdeki temsilleridir. İnşa ettiğimiz dil de, imgelerin kendileri değil onların sembolik ifadeleridir. Önce imgelerin anlamları sembolik bir dille kodlanarak beynimize yüklenmekte, sonrada bu anlamlar bize tüm duygularımızı, düşüncelerimizi ve davranışlarımızı yönlendiren komutlar vermektedir. Dolayısıyla insan akli imgelere ve sembollere vermiş olduğu manalarla, kullandığı matematiksel formüller, mecazlar, metaforalar ve kavramlarla akılda inşa ettiği bir kültürde ve kendi anlam dünyası içinde yorumladığı bir evrende yaşamaktadır.

Bu sebeple içine doğduğu ailenin, çevrenin, medeniyetin ve aldığı eğitimin kendisine yüklediği bilgilerin ve değerlerin dışına çıkamayan insan, önceden programlanmış yapay zekâlı otonom bir robot gibidir. İnsan olmak, zihnindeki kodların dışına çıkıp kendine katılan bilgilere ve inançlara eleştirel gözle bakabilmeyi, ahlâkî sorumluluklar alabilmeyi, olaylar karşısında irade ve ihtiyâr gösterebilmeyi, tahayyül gücüyle sanatta, bilimde ve felsefede yeni akımlar, keşifler ve düşünceler ileri sürebilmeyi, kısaca özbilinçli, özgür ve özgün bir birey olabilmeyi gerektirmektedir. Eğer bu niteliklere sahip bir yapay zekâ üretilebilirse, o robot değil insan olacaktır. Bu niteliklere sahip olmayan bir zekâ ise insan formunda dünyaya gelmiş olsa da, yapay zekâlı robottan farkı olmayacaktır.

Transhümanizmin yapay zekânın kendi bilincine varacağı aşamadan sonra gerçekleşmesini beklediği tekilik safhasında insanın ölümsüzleşeceğini ileri sürmesi

³⁵⁹ Rene Descartes, *Metod Üzerine Konuşma*, çev. K. Sahir Sel, İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1984, s. 33.

ve böylece mevcut ölümlü insanın aşılabacağını belirtmesi eleştiriye açık bir düşüncedir.

Transhümanizm insanın biyolojik yapısını aştığında insanı aşmış olacağını ifade etse de, insanı Kur’ân bağlamında ele aldığımızda transhümanizmin “beşer”i aşmaya çalıştığı görülmektedir. Kur’ân’da, “beşer” sözcüğü, “derinin dışyüzü” şeklindeki sözlük anlamıyla bağlantılı olarak, insanın dış görünüşünün kastedildiği, yani fizyolojik durumuna işaret edildiği yerlerde kullanılmaktadır.³⁶⁰ Bu sebeple insanın fizyolojik yapısı olan beşerden kaynaklanan eksikliklerin üstüne çıkması da, insanüstü değil beşerüstü olacağı anlamına gelmektedir.

Çünkü Kur’ân’da insan sözcüğü, zihni ve hissi kabiliyetlerle, ahlâkî sorumluluklar üstlenmeye müsait şekilde yaratılmış olmaya karşılık gelmektedir.³⁶¹ Bu sebeple İhsan Fazlıoğlu, Hazreti Âdem’i ilk beşer olarak değil kendisinde özbilincin zuhur ettiği ilk insan olarak nitelendirmektedir.³⁶² Kaygusuz Abdal da, insanın hakikatini:

“Bu Âdem dedikleri,

El ayakla baş değil.

Âdem manaya derler,

Suret ile kaş değil.”³⁶³ ifadesiyle özetlemiştir. İnsan denen varlığın esası, taşıdığı beden değil manadır. Dolayısıyla bu mananın bedende konumlanmak yerine bir cyborgda, bilgisayarda ya da daha farklı yapılarda konumlanması insanı insanlıktan değil beşerlikten çıkaracaktır. Bu sebeple insan bedeninde yani beşerde meydana gelen hastalıkların ve ölümün ortadan kaldırılması da, aslında insanın değil beşerin aşılması olacaktır. İslâm dinine göre insanın tinsel varlığı zaten ölüme aşkındır. “Sonda bulunma” ve “bir şeyi sonradan takip etme” anlamına gelen Ahiret,³⁶⁴ ömrün sonunda, ölümün gerçekleştiği o son anda ve ölümü takip eden sonraki anlarda tinsel yaşamın süreceğine işaret etmektedir.

³⁶⁰ Adem Gerlegiz, Kur’ân’da “Beşer” Kavramı, *Hikmet Yurdu*, C. 11, s. 22, 2019, ss. 151-175, s. 163. (Konu hakkındaki Ayetler: Hicr, 15/28, 33; Meryem, 19/17; Furkan, 25/54; Rum, 30/20; Sâd, 38/71.)

³⁶¹ Adem Gerlegiz, a.g.m, s. 164. (Ahzap, 33/72).

³⁶² İhsan Fazlıoğlu, *Teklif*, S. 6, s. 34, 2022.

³⁶³ Abdülbaki Gölpınarlı, *Kaygusuz Abdal Hatayı Kul Himmet*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2013, s. 80.

³⁶⁴ Ömer Faruk Yavuz, Kur’an Perspektifinde Dünya-Ahiret Bütünlüğü, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C.6, S.2, ss.159-198, 2006, s. 169.

Ruhu Fahreddîn Râzî'nin görüşlerinden yola çıkarak ele aldığımızda, insanın Ahiret'te yaşaması ile sanal alemde yaşatılması arasındaki fark daha anlaşılır hale gelmekte, bu da bize transhümanizmin ölümsüzlük projesinin ne gibi neticeler doğurabileceği hakkında bazı öngürelerde bulunma imkânı vermektedir.

Kelam ekolüne göre Tanrı ve sonradan yaratılmış olan varlıklar arasında temel ontolojik farklılıklar bulunmaktadır. Cismanî olmayan, mutlak, sonsuz ve ölümsüz olan sadece Tanrı'dır. Bu sebeple kelamcılara göre ruh da cismanî bir varlıktır ancak duyu organları yerine akılla bilinen bir yapıda olduğu için diğer cismanî varlıklardan farklıdır. Kısaca kelam ekolüne göre mevcutlar; atomlar ve hallerinden meydana gelen cisimlerdir. Bu cisimlerden duyu organları ile elde edilenler olduğu gibi duyuya konu olmayacak şekilde aralarında boşluk olan atomlardan oluşan cisimlerde vardır ki bunlar (ruh gibi) akılla bilinmektedir.³⁶⁵

Müteahhirîn kelamcılarının öncülerinden olan Fahreddîn Râzî (1149-1210), “Mefatihü'l-Gayb” isimli tefsirinde “Nefs, bedene karışmış latîf bir cisimdir.”³⁶⁶ diyerek, insanın kesîf ve latîf bir cisimden meydana geldiğini iddia etmiştir.³⁶⁷ Râzî'nin söz ettiği latîf cismin, günümüzde atomaltı düzeydeki enerjetik yapılara tekabül ettiği düşünülebilir. Çünkü kelamcılar atom kavramıyla, bölünemeyen en küçük parçayı kastetmektedir. Fakat atomun parçalanmış olması Râzî'nin kast ettiği niteliğe sahip olmadığını göstermiştir. Bu sebeple kelamcılar için parçalanamayan en küçük birim olma özelliğini taşıyan her ne ise gerçekte atom kavramını ona karşılık gelecek şekilde kullandıkları söylenebilir. Günümüzde bölünemez en küçük parçaya hala ulaşılmış değildir fakat bunun atomaltına tekabül ettiği bilinmektedir. Bu durumda Râzî'nin, insan bedenini atomüstü kesîf cisim olarak nitelendirdiği ve ölümden sonra insan tininin atomaltı latîf cisim olarak varlığını devam ettireceğini ifade ettiği düşünülebilir.

Transhümanizmin teknolojik tekillikle elde edeceği ölümsüzlükte, bilinç yine, beden yerine bilgisayar ve arayüzler vesilesiyle maddi dünyaya bağlı kalacağı için bir nevi şimdi olduğu gibi atomüstü düzeyde yani kendinde şeylerin gerçekliği yerine onların fenomenal görünüşleri içinde yaşamını sürdürecektir. Eğer ölüm, maddi dünyanın

³⁶⁵ Ömer Türker, *İslam Düşünce Gelenekleri*, İstanbul: Ketebe Yayınları, 2018, s. 39.

³⁶⁶ Fahreddîn Râzî, *Mefatihü'l-Gayb*, C. IV, s. 164.

³⁶⁷ Hasan Türkmen, Fahreddîn Râzî'nin Nefs Kavramı ve Mahiyetine Yönelik Yaklaşımı, *Eskiye*, 2015, ss. 95-128, s. 108.

belirleniminden çıkan bilincin ya da insan tininin, atomaltında serbest enerjilerin olduğu boyutta varlığına devam etmesi demekse, bu defa tin, kendinde şeyleri yani fenomenal dünyadaki görünüşlerin altındaki gerçekliği de deneyimleyeceği için hakikat âleminde olacaktır denebilir.

Bu durumda, transhümanizmin bilgisayara yükleyeceği insan zekâsını sanal âlemde yaşatarak ölümsüzleştirmeyi hedeflemesi, makul bir öneri gibi görülmemektedir. Çünkü insan Dünya'dayken de, şeylerin fenomenal görünüşleri içinde yani kendi zihninde inşa ettiği bir sanal âlemde varlığını devam ettirmektedir.

Sanal derken neyi kastettiğimizin daha iyi anlaşılması için arayüz teorisinden kısaca bahsetmemiz gerekmektedir. Donald Hoffman ve Chetan Prakash'ın geliştirdikleri arayüz teorisi, duyularımızın bize gerçeği olduğu haliyle göstermek için evrimleşme olasılığının sıfır olduğunu kanıtlamıştır. Doğal seçim, nesnel gerçekliği organizmalardan gizleyecek şekilde onların duyu sistemlerini geliştirmiş, yani yaşamda kalmamız ve ürememiz için bize “sanal” bir gerçeklik sunacak biçimde duyularımızı şekillendirmiştir. Uzay, zaman ve fiziksel nesnelerin kendileri temel değildir, onlar daha ziyade görselleştirme araçları, arayüzler gibidir. Onların ötesindeki nesnel gerçekliğin ne olduğu henüz bilinmemektedir.³⁶⁸

“Dünya hayatı, aldatici metadan başka bir şey değildir.”³⁶⁹ diyen Kur'ân, gerçek hayatın ahirette olduğunu³⁷⁰ ifade etmekle, ölümle birlikte bir nevi bu sanal âlemden, gerçek âleme geçileceğine dikkat çekmektedir. Hz. Muhammed'in “İnsanlar uykudadırlar, ölünce uyanırlar.”³⁷¹ sözü de dünya hayatının gerçekliğinin ahirete nisbetle rüya mesabesinde kaldığına işaret etmesi bakımından dikkat çekicidir.

Bu sebeple insan ölümü deneyimlemek yerine transhümanizmin vaat ettiği ölümsüzlüğü yeğlediğinde, kendi zihninde sürdürdüğü sanal yaşantısına, teknolojik tekilliğin getireceği sanal dünyaların yaşantıları da dâhil olacak ve bir anlamda rüya içinde rüya görmeye başlayarak hiçbir zaman uyanamayacağı bir uykuya dalacaktır

³⁶⁸ Esra Kartal Soysal, *Teklif*, Belirlenim Sarmalını Delen Erke, S. 3, 2022, ss. 186-193, s. 190, 191.

³⁶⁹ Âl-i İmrân, 3/185.

³⁷⁰ Ankebût, 29/64.

³⁷¹ İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, çev. Mustafa Genç, İstanbul: Beka Yayınları, C.2, 2019, s. 312.

denebilir. Bu durumda Platon'un: "Kim bilebilir, yaşamak mı ölmektir, yoksa ölmek mi yaşamak?"³⁷² sorusunu tekrar düşünmek gerekir.

Platon:

"Belki ölüm bizi amaca dosdoğru götüren yoldur, çünkü araştırmalarımızda, ten ve akıl ile beraber olduğça, ruhumuz böyle [...] bir şeye bulaşmış bulundukça, isteğimizin amacı olan şeyi, yani hakikati, hiçbir zaman elde edemeyeceğiz... Bundan ötürü bir şeyi gerçek olarak bilmek istiyorsak, tenden ayrılmamız, yalnız ruhla, nesneleri kendiliklerinde temaşa etmemiz gerekir... İşte ancak o zamandır ki bilgeliği hayatta iken değil, uslamamanın gösterdiği gibi, öldükten sonra elde ederiz."³⁷³

demektedir.

Yuval Noah Harari, bilim sayesinde ölümsüzlüğün elde edilmesiyle İslâm, Hristiyanlık ve Hinduizm gibi dinlerin işlevini ve anlamını kaybedeceğini ileri sürmektedir.³⁷⁴ Fakat İslâm Medeniyeti, Hz. Muhammed'in "Ya Rabbi, bana eşyanın hakikatini göster"³⁷⁵ talebini dikkate alırsa, transhümanizmin sanal âlemdeki ölümsüzlük vaadi, sanıldığı gibi cazip gelmeyebilir.

Transhümanistlere göre teknolojik tekillik aşamasına gelindiğinde, fiziksel ve sanal gerçeklik arasında bir ayrım kalmayacağı³⁷⁶ yönünde açıklamalar yapılsa da, böyle bir ayrım, fiziksel gerçekliğin de bir nevi sanal olması nedeniyle zaten kalmamış durumdadır. Çağdaş bilimde, kendisinde hiçbir şeyin sabit olmadığı, hareketin, değişimin ve çeşitliliğin hüküm sürdüğü görünüşler dünyasının fiziksel bir gerçeklik olarak duyumsanmasının aslında sanal bir algı olduğu savunulmaktadır. Kuantum alan teorisine göre gerçekliğinden şüphe edilmeyen fiziksel nesneler, çeşitli elementlerin bir araya gelerek oluşturduğu moleküllerden, moleküller atomik parçacıklardan, atomu oluşturan parçacıklar kuark benzeri daha alt birimlerden, en küçük uzay-zaman aralığında hissedilen nihaî birimler ise basitçe birbiriyle etkileşen ve fiziksel varlığı olmayan 'zayıf alanların' bir anlık görünümülerinden ibarettir.

Gerçeklik, diğer bir deyişle evrenin özü, 'madde' değil 'alan'lardır. Bu zayıf alanlar, çeşitli seviyelerde yoğunlaşıp bir araya gelerek atomüstü seviyede makroskobik nesneleri oluşturmaktadır. Böylece mikro evrende kesikli birimler hâlinde sıçrayıp

³⁷² Platon, *Gorgias*, çev. Furkan Akderin, İstanbul: Say Yayınları, 2021, s.116, (492e).

³⁷³ Platon, *Phaidon*, çev. Furkan Akderin, İstanbul: Say Yayınları, 2019, s. 55, (66b,d,e).

³⁷⁴ Yuval Noah Harari, *Homo Deus*, çev. Poyzan Nur Taneli, İstanbul: Kolektif Kitap, 2018, s. S.33.

³⁷⁵ <https://dergi.diyaret.gov.tr/makaledetay.php?ID=13778#> , [Erişim: 20.5.2022].

³⁷⁶ Ray Kurzweil, *a.g.e*, s. 23.

duran maddesi şeyler (nokta alanları), makro seviyede sürekli ve sabit bir parçacık görünümüne kavuşmaktadır.³⁷⁷

Kuantum teorisi, bize neredeyse hiçbir şeyin gerçekte var olmadığını, gördüğümüz her şeyin biz baktığımız zaman ortaya çıkarak varlık kazandığını söylemektedir.³⁷⁸ Kimi bilim insanları ise Evren'in bir hologram olabileceğini ileri sürmektedir. Bizi içinde bulunduğumuz gerçekliği sorgulamaya teşvik eden bu bilimsel verilerin daha iyi anlaşılabilmesi için Holografik Evren teorisine de kısaca değinmemiz gerekecektir.

Holografi, cisimlerden gelen dalgalarındaki bilgileri belirli bir şekilde depo edip, bu bilgide hiçbir kayıp olmadan onları tekrar ortaya çıkartmaya yarayan bir tekniktir. Cisimden gelen dalgaya ait bilgilerin içinde, dalganın şiddeti ve izlediği yol bulunur. Hologramın kaydettiği bu bilgilerden, istenildiğinde orijinal dalga yeniden elde edilir. Kısaca, bir cismin görüntüsünün kaydedilmesi ve görüntünün yeniden oluşturulabilmesi yöntemine "holografi", içerisinde girişim deseninin bulunduğu kayıt ortamına da (film) "hologram" denir.³⁷⁹ Cisim herhangi bir yönden lazer ile aydınlatıldığında, cisimden saçılan ışığa, cisim dalgası denir ve bu cisim dalgası içerdiği bilgilerle (dalganın genliği, fazı) beraber filmin üzerine düşer. Bu film de aynı lazer ile aydınlatıldığında ortaya çıkan dalgaya referans dalgası denir. Cisim dalgası ve referans dalgasının meydana getirdiği girişim deseni yani hologram, kayıt malzemesi üzerine düşürülerek kaydedilir.³⁸⁰ Kaydedilen hologramın okunması için tekrar referans ışın ile aydınlatılması gerekir. Bu esnada hologramın, referans ışını kırınıma uğratmasıyla görüntü meydana gelir. Hologramda asıl olan, 'dalgalar' ve onların girişim desenlerinden meydana gelen görüntülerdir.

Bu sebeple David Bohm, Evren'i oluşturduğu düşünülen tüm atomaltı parçacıkların, tıpkı elektron gibi hem parçacık hem de 'dalga' özelliği göstermesinden yola çıkarak, Evren'in bir hologram yapısında olduğu kanısına varmıştır.³⁸¹ David Bohm ve Karl Pribram'a göre dalgalardan ve frekanslardan ibaret olan gerçekliğin, bize böyle

³⁷⁷ İshak Arslan, *Çağdaş Doğa Düşüncesi*, İstanbul: Küre Yayınları, 2019, s. 139, 140.

³⁷⁸ İshak Arslan, a.g.e, s. 36.

³⁷⁹ Duygu Önal Tayyar, *3-Boyutlu Bir Cismin Sayısal Hologramından Uzaysal Işık Modülatörü Kullanılarak Optiksel Holografik Görüntüsünün Elde Edilmesi*, Doktora Tezi, Gebze Mühendislik ve Fen bilimleri Enstitüsü, 2013, s. 5.

³⁸⁰ Duygu Önal Tayyar, a.g.t, s. 27.

³⁸¹ Michel Talbot, *Holografik Evren*, çev. Güray Tekçe, İstanbul: Omega Yayınları, 2020, s. 59, 60.

somut görünmesinin nedeni yalnızca, beyinlerimizin bu holografik girişim desenlerini alıp onları taşlara, sopalara ve dünyamızı oluşturan diğer tanıdık nesnelere dönüştürme yeteneğine sahip olmasıdır.³⁸²

Fizikçi Nick Herbert bu konudaki düşüncelerini ifade edebilmek için, arkasını döndüğünde dünyanın her zaman kökeni belirsiz ve amaçsızca akıp duran bir kuantum çorbası olduğu duygusuna kapıldığını ama ne zaman yüzünü çevirecek olsa, dünyanın yeniden her zamanki haline döndüğünü söylemiştir.³⁸³

Kuantum kuramının öncülerinden biri olan Max Planck'ın, 1931'de "Bilinci temel kabul ediyorum. Maddeyi, bilincin türevi olarak görüyorum,"³⁸⁴ demesine benzer şekilde holografik düşüncenin destekçilerinden ve Virginia İntermont Koleji psikologlarından olan Keith Floyd da:

Herkesin düşündüğünün tersine, bilinci yaratan beyin olmayabilir, belki de beynin ortaya çıkışını, maddeyi, uzayı, zamanı ve fiziksel evren olarak yorumlamaktan hoşnut olduğumuz her şeyi yaratan bilinçtir.³⁸⁵

diyerek düşüncelerini ifade etmektedir. Planck ve Floyd'a göre atomaltı enerji düzeyinde oluşan bilinç, atomüstü maddeyi meydana getirmektedir. Nitekim duyuşal deneyime konu olan maddenin, gerçekliğe karşılık geldiği düşünülse bile, beynin ilgili bölgelerinin elektriksel olarak uyarılması da bize aynı deneyimi yaşatabilir. Deneyimlerimiz dış dünyanın mevcudiyetinden değil uygun aktivasyonla uyarılan nöronların, frekansları ve dalga boylarını yorumlamasıyla dış dünyayı meydana getirmesinden ileri gelir. Bu sebeple insan gerçekte Evren'i değil kendini deneyimlemektedir. Görüntüler, sesler, kokular, tatlar, sıcak ve soğuk gibi hisler zihnimizde oluşmasına rağmen dış dünyaya atfedilir.

Bu tıpkı, Hologram'ın yarattığı illüzyonun, bir nesneyi orada olmadığı halde, oradaymış gibi göstermesine benzemektedir. Aynadaki imgenin gerçekte aynada değil aynanın arkasındaki gümüşü yüzeyin üzerinde yer alması gibi, hologram da gerçekte kaydedilmiş olduğu ışığa duyarlı film yüzeyine sürülmüş incecik tabakanın üzerindedir.³⁸⁶ Ama oluşan görüntü sanki dış dünyadaymış gibi bir izlenim verir. Tıpkı bunun gibi, bir kişiye baktığımızda o kişinin imgesi gerçekte gözümüzdeki

³⁸² Michel Talbot, *a.g.e.*, s. 88.

³⁸³ Michel Talbot, *a.g.e.*, s. 62.

³⁸⁴ Jude Currian, *Kozmik Hologram*, çev. Nurdan Soysal, İstanbul: Omega Yayınları, 2018, s. 28.

³⁸⁵ Michel Talbot, *a.g.e.*, s. 231.

³⁸⁶ Michel Talbot, *a.g.e.*, s. 36.

retina tabakasının yüzeyinde bulunmasına rağmen, biz o kişiyi retinamızın üzerindeymiş gibi değil sanki dışımızdaki dünyanın içindeymiş gibi algılarız. Çünkü beynimiz, hepsi de içsel olan sayısız nörofizyolojik süreci bize dışsal bir deneyim olarak yansıtmaktadır.³⁸⁷ Hologramın bir özelliği de normal fotoğrafların tersine, holografik filmin her parçasının, bütüne dair tüm bilgileri kapsamasıdır. Hologramın bu özelliğini esas alan Karl Pribram, bazı kişilerin yitirdikleri kollarını ya da bacaklarını sanki yerindeymiş gibi algılamalarını; söz konusu uzuvlarında kramplar, ağrılar ve kaşıntılar duyumsamalarını, beyinlerinin girişim desenlerinde hâlâ kayıtlı bulunan o organların holografik anısından kaynaklandığını öne sürerek açıklamaktadır.³⁸⁸

Özetle beynimizin bize sunduğu fiziksel gerçeklik, teknolojik tekilliğin sunacağı sanal gerçeklik kadar sanal bir algıdır. Bu sebeple teknolojik tekillikle birlikte hayatımızda bir fiziksel gerçeklik bir de sanal gerçeklik olacaktır ve ikisini birbirinden ayırmak zorlaşacaktır diye düşünmek yerine; insan için ikisi de sanal olan gerçeklik algıları oluşacaktır diye düşünmek daha makul olacaktır. Transhümanizmle ölümsüzlüğe kavuşmak, bu katmerli sanallık içinde gerçeklikten uzak şekilde sonsuza dek yaşamak anlamını taşımaktadır. İslâm, ölümün hikmetinin ne olduğunu bu noktada ortaya koymakta, asıl hayatın Ahiret olduğunu açıklamakla, insanın ancak ölümle hakikate ulaşacağını vurgulamış olmaktadır.³⁸⁹ Diğer bir deyişle gerçeklik arayışındaki insan için ölümün vazgeçilmez bir unsur olduğuna dikkat çekmektedir. Böylece insanın önünde iki seçenek belirlemektedir; ya transhümanizmle ölümsüz olmayı seçerek gerçeklik arayışını bir tarafa bırakacaktır ya da gerçeğe ulaşmak için ölümü göze almak durumunda kalacaktır.

³⁸⁷ Michel Talbot, *a.g.e*, s. 49.

³⁸⁸ Michel Talbot, *a.g.e*, s. 50.

³⁸⁹ Ankebût, 29/64.

SONUÇ

Transhümanizmin, insanın fiziksel ve bilişsel kapasitesini artırmaya çalışması, hastalıkları ortadan kaldırmayı, yaşamı uzatmayı hatta ölümsüzlüğü amaçlaması, tıp ve teknolojiadaki gelişmelerden yararlanmasını gerekli kılmaktadır. Ancak insanın mevcut durumunu aşacak şekilde yeniden tasarlanması için genetik mühendisliği, nano teknoloji, yapay zekâ, beyin emilasyonu, hibrit yardımcı uzuvlar, çipler ve beyin-makine arayüzleri gibi teknolojik unsurlara ihtiyaç olması, kapitalist sistem tarafından insanın geliştirilen ve pazarlanan bir ürün haline getirilmesine imkân tanıdığı için transhümanist iyileştirmelere herkesin eşit ve adil şekilde erişmesiyle ilgili endişelere yol açmaktadır. Ayrıca teknolojik ve tıbbi müdahalelerden sonra cinsiyetsiz cyborg bedenler gibi oluşumlarla insan türünün ortadan kaldırılacağına dair kaygılar ve zihnin dijital ortamlara aktarılarak ölümsüzleştirilip sanal âlemlerde yaşatılmasına yönelik çabalar, insanın Tanrı tarafından ölümlü olarak yaratılmasını ve ahiret hayatını vurgulayan inançların sorgulanmasını sağlamaktadır. Oluşan metafizik boşluk ise transhümanizm tarafından insanın tanrılaşacağı vaadiyle doldurulmaya çalışılmaktadır.

Görüşümüz, transhümanizm vaadini gerçekleştirse bile metafizik boşluğun kapanmayacağı yönündedir. Tezde, transhümanizm tümüyle tenkit edilmemekte, insanın fiziksel ve bilişsel kapasitesini artırması, hastalıkları ortadan kaldırarak kaliteli ve uzun bir yaşam sunmaya çalışması desteklenmektedir. Ancak transhümanizmin insanı farklı bir varoluşa dönüştürerek ölümsüzlüğe kavuşturmayı ve tanrılaştırmayı amaçlaması, bu amacını da yeni bir metafiziğe duyulan ihtiyacı karşılayacak nitelikte ve yaşamı anlamlı kılacak yeterlilikte bir proje olarak sunması eleştirilmektedir.

Bu sebeple tezin sonuç kısmında, çağımızda nihilizmden doğan anlam kaybına, tanrı olmanın ya da ölümsüzlüğün neden çare olamayacağına dair görüşlerimize yer verilecektir. İnsanın ebediyen var olma isteğinin karşılığının, transhümanizmin

ölümsüzlüğü bulması olmadığının anlaşılması için insanın kendini tanımasının gereği ve önemi ele alınacaktır.

İlaveten transhümanizmin cenneti yeryüzüne taşımak için tasarladığı sanal âlemlerin insanın özgürlüğüne ket vurma ihtimali üzerinde durulacaktır. Ölümün transhümanizmin nitelendirdiği gibi yaşamı anlamsız hale getirmediği, insana kendi hakikatini keşfettirmesi sebebiyle bir anlam ihtiva ettiği vurgulanırken, transhümanizmin, insanı mağdur ettiği gerekçesiyle ortadan kaldırmayı istediği acziyetin, insan usunu geliştiren bir işlev üstlendiği açıklanacaktır. Ayrıca insanın Mutlak'la irtibatlandırılmasının ruhun ölümsüzlüğünü mümkün kıldığı ortaya konurken, neden insanın tanrılaşmasının söz konusu olmadığı ele alınacaktır.

Transhümanizm somanın insanı kısıtladığını, hastalıklara ve ölüme yol açtığını ifade ederek, çözümü teknolojiyle cyborg bedenler üretmek suretiyle insanı organik bedeninden özgürleştirmekte bulunmaktadır.

Ancak evrim sürecini hızlandırmak isteyen Transhümanizmin, bir taraftan fiziksel ve zihinsel zayıflıklarını gidermeyi amaçladığı insanı biyolojik doğasından özgürleştirecek adımlar atarken, diğer taraftan sanal âlemler tasarlayarak insanı yeniden biyolojik doğasına mahkûm kılmaya çalıştığı görülmektedir. İnsanın tinsel özgürlüğünü kaybetmesine zemin hazırlayan bu tutum, aydınlanma döneminin kazanımlarının yitirilmesine yol açabileceği için ihtiyatla yaklaşmak gerekmektedir. Kant'a göre ahlak yasası, insanın neden sonuç yasalarıyla işleyen determinist doğanın belirleniminden çıkmasını sağlamaktadır. Diğer bir deyişle insan, bedeninden kaynaklanan güdüler, dürtüleri ve eğilimleri ahlâkî bir niyetle istencini kullanarak engellediğinde, doğanın zorunluluğundan özgürleşmiş olmaktadır. Transhümanizm ise tam tersine, sanal âlemde hedonizmi besleyecek şekilde hazlarla dolu bir yaşam vaat etmekte ve böylece insanın her istediğini yapabilme imkânı elde edeceği siber âlemde özgürleşeceğini ileri sürmektedir. Ancak gerçekte bedendeki dürtülerin ve eğilimlerin zorunluluğuna tâbi olmayı cazip hâle getiren bir teknolojiyle, suç ve sorumluluk teşkil etmeyen sanal âlemde insanı içgüdülerini gerçekleştirmeye teşvik etmektedir.

Böylece gerçek dünyada kısa süreliğine koşulsuz ahlakı benimseyip, sanal âlemde tam tersi tutumlar sergilemeyi, farklı duygu, düşünce ve davranışlar içine girmeyi

normalleştirmektedir. Hayatın birliği ve bütünlüğüne aykırı düşecek şekilde sanal-gerçek ayrımına gidildiğinde, insanda kişilik bütünlüğünün parçalanabileceği ve bunun da bazı patolojik sorunları beraberinde getirebileceği ihtimalini ise göz ardı etmektedir.

Transhümanizm tek taraflı bakış açısını, yaşlılık ve ölüm hakkında da devam ettirmektedir. Yaşlanma ve ölümü, insan tininin gelişimine ve kendini bilmesine hizmet eden yönüyle değil sadece soma üzerindeki yıkıcı etkileriyle değerlendirmektedir. Bu sebeple transhümanizm insandaki ve doğadaki noksanlığın bir göstergesi olarak nitelendirdiği yaşlanmanın önüne geçerek ölümü yeneceğini, böylece doğadaki bir hatayı gidereceğini öne sürmektedir. Ancak transhümanizmin amacını bir yanlış düzeltmek olarak değil olması gerektiği gibi ilerleyen süreç müdahale etmek olarak nitelendirmek daha makul görünmektedir.

Çünkü yaşlılık ve ölüm, insana kendindeki ve Evren'deki bir gerçeği fark ettirme işlevine sahiptir. Kişi, ihtiyarlığın beden üzerinde meydana getirdiği tahribatı deneyimlemekle kendi biyolojik doğası dâhil her şeyin gelip geçici olduğu hakikatine bizzat kendi tecrübesiyle erişmektedir. Böylece her yaşta sürekli değiştiğini gözlemlediği birbirinden farklı fiziksel, duygusal, düşünsel ve davranışsal halleri deneyimlerken, kendinde değişmeyip zevale ermeyenin ne olduğunu aramakta ve bunun tüm değişimlere eşlik eden ama her değişimde kendiyi aynı kalmaya devam eden ben bilinci olduğunu idrak etmektedir.

Özbilincin ölüm deneyimine de eşlik ettiği ve sonrasında da kendiyi aynı kalarak varlığını sürdürmeye devam ettiği düşüncesi, kişiyi, insanın ölümsüz bir ruha sahip olduğunu ileri süren metafizik teorileri benimsemeye yöneltmektedir. Bu suretle kişi dünyada ektiğini ahirette biçeceği inancı gereği, ahlâken kemale ermeyi yaşamın amacı haline getirmektedir. Böylece ölüm, insanı tekâmül ettirici, yeryüzüne dirlik düzenlik getirici ve yaşama anlam verici bir işlev üstlenmektedir. Ölümle özbilincin yitirileceği düşüncesiyle hareket edilmesi ise ölümü, yaşamı anlamsız hale getirici bir fonksiyona dönüştürmektedir. Her halükarda yaşamın anlamlı ya da anlamsız addedilmesini, insanın ölümü nasıl değerlendirdiği belirlemektedir.

Transhümanizm ölümü her şeyin bitişi olarak nitelendirmekte, insanın ölüm karşısındaki acizliğini ise bir kusur olarak görmektedir. Herşey ölümlü olduğu için

transhümanizmin Evren'i tümüyle kusurlu bulduğu söylenebilir. Ömrü milyarlarca yıl olan güneşlerin ve gezegenlerin bile bozunuma uğradığı ve bir sona ulaştığı bilinmektedir. Bu sebeple her şeyin birbiriyle bağlantılı olduğu Evren'de, bir an sonra sayısız etki ve tepkiyle karşılaşabilme olasılığından muaf olan acziyetten azade bir varoluşa rastlanmadığı halde, insanı acziyetten kurtarmayı hedeflemek onu mükemmelleştirmek yerine nakıs hale getirecektir. Çünkü Evren'in insanda şuur kazandığı ve insan yoluyla kendinin bilincine vardığı düşünüldüğünde, insanın doğanın hakikatini yani acziyeti kendinde deneyimlemeyişi, Evren'de insan tarafından bilincine varılmamış eksik bir yanın kalmasına neden olacaktır. Hâlbuki insan şeylerin ve kendinin ölüm karşısındaki acziyetinin farkına varmakla Evren'i kendinde yansıtmakta, kendi acziyetinin yansımasını ise Evren'de bulmaktadır. Bu da, insanın doğa ile arasındaki yabancılaşmayı kaldıran etkenlerden biri olmaktadır.

Transhümanizm kendi projesini gerekçelendirmek için acziyeti insanı engelleyici ya da varlığını sona erdirici bir unsur olarak empoze etmektedir. Oysa insanın medeniyeti oluşturan, diğer bir deyişle devlet kuran, yasalar yapan, etik, estetik ve bilimsel faaliyetlerde bulunan özgür ve tinsel bir varlık olmasını sağlayan acziyetidir. İnsan beslenme, barınma, giyinme ve güvenlik gibi gereksinimlerini karşılamadığı takdirde hayata tutunamayacak denli aciz olması nedeniyle, daima doğa ile mücadele etmiştir. Bu mücadele sonunda uygarlığı inşa etmiş, böylece belli bir kültüre, dile ve dine ait olmanın getirdiği dünya görüşü ve değerlerle bireysel kimliğini kazanarak tinsel bir varlık haline gelmiştir. İnsan tinsellikle birlikte, bedensel hazların ötesine geçerek düşünsel hazlara erişmiş, bu sayede ölen bedende ölmeyen bir kendilikle yaşadığı izlenimini edinmiştir. Ancak insanın tinsel varlığını kazandığında ölümsüz olduğuna, deneyle kanıtlanabilir nitelikte empirik bir ispat gösterilemeyişi nedeniyle bilim tarafından itibar edilmemiştir. Bu sebeple tinselliğin getirdiği "ben kimim?" sorusuna, insanın ölümsüz ruhuna atıfla cevap veren kimi filozoflar, kadim öğretiler ve peygamberlerin sözleri referans alınmamış, neticede insan somaya indirgenerek ölüme mahkûm kılınmış ve transhümanizm tarafından teknolojiyle ölümsüzleştirileceği iddiası ortaya atılmıştır.

Transhümanizme göre insan cyborg haline geldiğinde ya da zihni bilgisayar ve robota yüklendiğinde, kullandığı arayüzlerle eylemlerini sürdürmeye devam edecek ve eskidikçe yenilenen yedek parçalar sayesinde sonsuza dek hayatını idame

ettirecektir. Fakat asıl mesele, genetik müdahalelerin getirdiği olağanüstü yeteneklerle birlikte ölümsüz Tanrılara dönüştüğünde, insanın mutmain olup olamayacağıdır. Sömürüler ve savaşlar insanın ölümlü olmasından değil hırslarını tatmin edemeyişinden kaynaklanmaktadır. Bu sebeple insanın ölümü yenmesi mevcut problemleri çözmeye yetmeyecektir. İnsanın sayısız mülke ve sınırsız bir ömre kavuşmayı istemesinin altında, sahip olduğunu sandığı varlığı sonsuza kadar duyumsama ihtiyacı yatmaktadır. Ancak transhümanizm insanı var kılmayacaktır; insan türünü farklı bir varoluşa dönüştürecek ve ortaya koyduğu bu yeni canlıya ölümsüzlük fırsatı tanıyacaktır. Yine de tezin ilgili bölümlerinde belirttiğimiz nedenlerle, transhümanizmin düşündüğünün tersine, bize göre özbilinci devam ettiği sürece, oluşturulan yeni yapıyı da insan olarak değerlendirmek gerekecektir.

Düşüncemiz, insanın transhümanizmle ebedi varlığa kavuşmak istemesinin tinsel kökenli bir gereksinim olduğu yönündedir. Fakat hangi tinsel gereksinimle transhümanizme yöneldiğini tespit edebilmesi için insanın kendini tanıması gerekmektedir. İnsanı, İslâm düşüncesinden yola çıkarak tanımaya çalışmak, transhümanizmin vaatlerinin sağlık ve konfor getireceğini ama yaşama anlam verecek yeni bir metafizik nitelik içermediğini göstermekte, insanın ölümsüz Tanrılar haline gelse de neden tatmine ulaşamayacağını idrak etmemize imkân vermektedir.

Bize göre insan var olmaya doyamayışının nedenini ömrünün kısa oluşuna bağlasa da, insanın tatminsizliği aslında bir varlığının olmayışına dayanmaktadır. İslâm tasavvuf düşüncesine göre insan ancak Mutlak'ın varlığını kendinde duyumsamak suretiyle varlığı deneyimlemektedir. İnsana halifeliğin teklif edilmesi, insanın “ilâhî isimleri” kendinde tahakkuk ettirmesini gerektirmekte, böylece Mutlak'ın varlığını kendinde duyumsamak suretiyle bir varlık kazanmasına imkân vermektedir. Bunun farkında olmayışı, insanın bedeniyle yer kaplayan bir cisim olması sebebiyle kendini var sanmasını sağlamakta ve transhümanizmle ölümsüz olduğunda sonsuza dek bu varlığı duyumsayacağını düşünmesine yol açmaktadır.

Fakat diyalektik yapısından dolayı insan sahip olmakla, uzun yaşamakla ya da Tanrı olmakla değil hiçbir şeye malik olmadığını anlamakla varlığa kavuşmaktadır. Kısaca insanı varlıktan alıkoyan, kendi hiçliğinin farkına varamayışı ve kendini Mutlak varlıkla irtibatlandıramayışıdır. İnsanı halife tayin eden Kur'an'a göre usuna

istinaden, tüm varolanlar insana emanet olmasına rağmen, insan Evren'in sahibi değil yöneticisi mesabesindedir. Diğer bir deyişle, hiçbir varlığa iye değildir. Peki o halde insan nedir?

Öncelikle hiçbir tarif insanın eksiksiz bir tanımını vermeyecektir. Çünkü insan belli bir ereğe erişmek için eylemlerinde tecelli ettirdiği her sıfat neticesinde, kendine öncekinden farklı bir nitelik daha eklemektedir. Böylece her seferinde kendi üzerine düşündüğünde yeni bir özelliğinin bilincine varmakla kendi hakkındaki bilgisine bir yenisini daha eklemekte ve bu defa kendine eklenmiş bu bilgiyle de kendini yeniden bilmesi gerekmektedir. İnsan, kendine yönelik bilgisinin daima değişmek zorunda olması ve onu da yeniden bilmek durumunda kalması dolayısıyla, sonuçta kendini bilmekle tüketemeyeceği anlayışına varmaktadır. Bu durum insanın tezahürlerinin çeşitliliğinden kaynaklanmaktadır. İnsan, kendinde tohum halinde bulunan tüm sıfatları ve yetenekleri edimsel hale getiremese dahi, kendinde örtük kalan özellikleri gerçekleştiren başka birileri olduğu gibi, diğer kişilerde açığa çıkmamış bazı nitelikleri de kendinin gerçekleştirdiği söylenebilir.

İnsanı Kur'ân bağlanımda ele aldığımızda Nisâ Suresinde,³⁹⁰ insanın tek bir nefisten yaratıldığı ifade edilmekte, önce Âdem'in, ondan da eşinin yaratıldığı ve ikisinden birçok erkeğin ve kadının üremesinin sağlanıp yeryüzüne yayıldığı belirtilmektedir. Bu durumda her birey, aslında tek bir bireyin (Hz. Âdem'in) fiziksel, duygusal ve davranışsal tüm potansiyellerinin farklı varoluşlarda görünümüne çıkmış aktüel hallerinden biridir denebilir. Peki bu durumda 'ben' demekten kastımız kimdir?

İnsan kendi varlığını, verili bir zemin üzerine inşa etmektedir. Böylece bu zemin olmasa ortada ben diyebileceği bir kimsenin de olmayacağı gerçeğiyle yüzleşmektedir. Biyolojik bedende verili halde fiziksel, bilişsel ve psikolojik yetilerin olması, onlardan türeyen duygu, düşünce ve davranışlara eşlik eden bilincin kendini hepsinin sahibi sanmasını, dolayısıyla algıladığı tinsel ve tensel varlığı kendininmiş gibi duyumsamasını ve bunu "ben" ifadesiyle ortaya koymasını sağlamaktadır. Gerçekte bunların hiçbirinin kendine ait olmadığını fakat bilincin hepsine eşlik etmesi sebebiyle üzerlerinde seçme, eyleme, düşünme, irade ve ihtiyar

³⁹⁰ "Ey insanlar, sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratıp ikisinden birçok erkeklerin ve kadınların üremesini sağlayıp yayan Rabbinize sığının [...]" Nisâ, 4/1.

etme özgürlüğünü kullandığının farkına varmış bir insanın idrakini, Yunus Emre (1240-1321): “Bir ben vardır bende, benden içeru”³⁹¹ ifadesiyle dile getirmektedir.

İnsan nefsi itibarıyla sayısız istidatla dünyaya gelmektedir. Benlik, insan varlığının tüm olasılıklarına iye olan bu nefsin, mümkün durumlarından bir kısmının aktüel hale gelmesiyle oluşan sınırlı bir belirlenimdir. Benliğin, kendine verili olan nefsin geçici ve limitli bir bileşkesi olduğu bilinci, insanı hiçliğini idrak etmeye yöneltmektedir. Özbilinç, seçme özgürlüğü ve iradesi ile nefsin bazı hallerini kendinde tecelli ettirmesi neticesinde inşa ettiği benliğin de, yine kendine verili nefsin sınırlı bir tecellisi olduğunun farkındalığına eriştiğinde, bu benliği kendine mal etmek yerine, Mutlak varlığa atfetmektedir.

İbnü’l Arabî (1165-1240) bu idraki:

“Varlığı Hakk’a ver, varlığın Hakk’ın olsun hemin,
Sen çık aradan kalan yâr ola, olasin emîn”³⁹² sözleriyle ifade etmektedir.

Varlığından vazgeçip onu Hakk’a verenin, diğer bir deyişle varlığının zaten Hakk’ın olduğunu fark ederek hiçliğini idrak edenin, bu anlayışa erişmesini sağlayan özbilincidir. Kişi özbilinci sayesinde ebedi varlıkla bağlantısını fark etmekte ve beşerlikten insanlığa geçmektedir. Ancak özbilince, insanın aşılarak tanrılaşamayacağı idraki de eşlik etmektedir.

Transhümanizm ise Tanrı’nın Hz. İsa’da bedenlendiği gibi insanın da tanrılaşabileceğini düşünmektedir. İslâm itikadına göre insanın tanrılaşamayacağı konusuna açıklık getirmek için Mevlana Celaleddin-i Rûmî (1207-1273), “Enel Hakk” diyenlerin zannedildiği gibi Tanrı olduğunu iddia etmediklerini, bu tabirle aslında kendi hiçliklerini ifade ettiklerini belirtmektedir:

“İnsanlar şu “Ene’l Hakk” sözünde büyük bir iddianın bulunduğunu sanır. Hâlbuki “Ene’l Hakk” büyük bir tevâzunun göstergesidir. Zira ben Allah’ın kuluyum! diyenler; biri kendine ve diğeri Allah’a ait olmak üzere, iki ayrı varlığın olduğunu dile getirmiş olurlar. Fakat “Ene’l Hakk” diyen, kendisini ortadan kaldırır. O, “Ene’l Hakk”, yani “Ben yokum, [...] Allah’ın dışında hiçbir kimsenin varlığı yoktur. Ben katıksız yokluğum, ben hiçbir!” der.”³⁹³

³⁹¹ Mustafa Tatcı, *Yûnus Emre Dîvânı*, İstanbul: H Yayınları, 2020, s. 396.

³⁹² Muhiddin-i Arabî, *Özün Özü (Lübb’ül Lübb)*, çev. İsmail Hakkı Bursevî, İstanbul: Bahar Yayınları, 2000, s. 100.

³⁹³ Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, *Fîhi Mâ Fîh: Mevlânâ’nın Konuşma ve Sohbetleri*, çev. Cemal Aydın, İstanbul: Sufi Kitap, 2018, s. 74.

diyerek mevzunun tam tersi şekilde anlaşılmasının yani insanın şatahata düşerek kendini Tanrı sanmasının önüne geçmek istemiştir.

İslâm tasavvufuna göre tüm mevcudat gibi insan da ilâhî isimlerin ve sıfatların bir tecellisinden ibarettir fakat Âlemin ve kendinin Hakk’la irtibatını fark edebilmesi için insanın ilâhî isimleri bilmesi gerekmektedir. Bu sebeple zâtı, sıfatları ve fiilleriyle bir olan Mutlak, varoluşlardaki tecellilerine vermiş olduğu isimleri Âdem’e öğrettiğini³⁹⁴ bildirmiştir. Böylece insan hem kendi hayatında hem de yaşamış olduğu tabiatta ve toplumda meydana gelen olay ve olgularda Mutlak’a delâlet eden isimler yoluyla oluş’un vuku bulduğuna dair farkındalığa erişebilmiş, şeylerin ve kendinin Hakk’la irtibatta olduğunu idrak edebilmiştir.

Ancak ilâhî sıfatlar, diğer varoluşlarda kendilerine verili istidatlar oranında dolaysızca tezahür ederken, insanda aklın dolayımıyla ve kendi özgür seçimleri yoluyla tahakkuk etmektedir. İnsan, kendinde bil kuvve halinde verili ilâhî isimleri bilfiil hale getirmeyi tercih ettiğinde, hem Âlem’e müdahil olmak suretiyle oluşa etki etmekte hem de tahakkuk ettirdiği her isimle birlikte, kendini ve Rabbini bilmektedir. İbnü’l Arabî, peygamberin hadisle³⁹⁵ Allah’ın Âdem’i kendi suretinde yarattığını bildirmesinin anlam ve önemini, insanın ancak Hakk’ın sureti haline geldiği takdirde halifelik³⁹⁶ yükümlülüğünü yerine getirebileceği düşüncesinden hareketle izah etmektedir. İnsanın Hakk’ın sureti üzere olabilmesi için de, ilâhî isimleri bilmesi gerektiğini ifade etmektedir.³⁹⁷

Eğer insan ilâhî isimleri bilfiil hale getirmez ve Mutlak’ın varlığını kendinde duyumsamaz ise varlığı tecrübe edememektedir. Böyle bir durumda insan var görünmektedir ama var değildir. Bu sebeple ölümsüzlüğe erişerek sonsuza kadar var olabilme arzusu içindedir. İnsanın varlık bulamayışından kaynaklanan tinsel tatminsizliği, yaşamda anlam yitimi olarak kendini göstermektedir.

Transhümanizm, insanın anlam yitimini teknolojiyle geliştireceği metafizikle gidermeyi hedefleyen bir projedir. Transhümanizm, tinsel bağlamından koparılmış

³⁹⁴ “Allah, Âdem’e bütün isimleri öğretti.” Bakara, 2/31.

³⁹⁵ Buhârî, *Kitâbu’l-İsti’zân*, 1.

³⁹⁶ “Yeryüzünde bir halife yaratacağım.” Bakara, 2/30.

³⁹⁷ Ömer Türker, *Metafizik*, İstanbul: Ketebe Yayınevi, 2021, s.1126.

olan insana sunulan bir tekliftir de denebilir. Nihilizmden transhümanizme uzanan süreç, aklın temele alınması ve ardından bu temelin yıkılması olarak özetlenebilir.

Nitekim Kilise'nin baskısından kurtulmak için aklın dinden ve gelenekten özgürleşmesi gerektiğini öne süren Aydınlanma hareketi, doğru düşünmenin ve eylemenin kaynağının aşkın Tanrısal buyruklarda değil akılda olduğunu kabul etmiştir. Bu düşünce, Kant'ın epistemolojisinde ve etiğinde aklın merkeze alınmasıyla kendini göstermiştir. Kant, insanın akılla hem dış dünyadaki objeleri hem de düşüncedeki nesneleri kurarak bildiğini, insanî değerleri de akılda kendi inşa ederek belirlediğini ifade ederek, aklın üstünde bir merci olmadığını felsefî olarak temellendirmiştir.

Böylece insan, kendi kendine yeten ve makine gibi işleyen evrende, herhangi bir amaç gözetmeksizin meydana gelen evrimin doğal sonucu olarak görülmeye başlanmış ve özgürleşen aklın, yaşamın yegâne kurucu ilkesi olduğu düşüncesine varılmıştır. Ancak Sigmund Freud'un (1856-1939), insanın tüm rasyonel düşüncelerine, karar ve eylemlerine bilinçdışının dolaylı yönden etki ettiğine dair bilimsel tespitleri aklın özgürlüğüne olan güveni sarsmıştır. Freud'a göre bilinçdışı, ilkel ben olarak adlandırılan id'in hazza yönelik içgüdülerinin ve ahlâk dışı dürtülerinin karşılanmasına yönelik bencil taleplerinin yerine getirilmesi için bilinci farkına varmadan etkisi altına almaktadır. Nitekim aydınlanmış özgür aklın ürettiği eşitlik, özgürlük ve kardeşlik gibi kavramların dünyayı daha adil ve yaşanılır kılacağı düşünüldüğünde, dünya savaşlarının ortaya çıkması, atılan atom bombasının yol açtığı yıkıcı sonuçların ve antisemitizmle baş gösteren barbarlığın Freud'u haklı çıkarması, ilerlemeci akla olan itimadın kaybolmasıyla sonuçlanmıştır. İnsanın savaşlarda ailesini yitirmesi, kıtlık, hastalık, sakatlık ve ölümle yüz yüze gelmesi, hayatın bir anlamı olmadığını düşünmesine yol açmış ve nihilizme zemin hazırlamıştır. Kısaca aydınlanmış özgür aklın ürettiği teknolojilerin ve kavramların savaşlar yoluyla kapitalist hedeflerin aracı haline dönüşmesi, küresel boyuta varan buhranlarla sonuçlanmıştır.

Böyle bir ortamda gelişen Varoluşçuluk felsefesi, kendini tek başına dünyaya fırlatılmış halde bulan insanın, sonu ölüme varan, anlamsız ve saçma olan bir yaşamı; iç sıkıntısı, bulantı, çeşitli acılar ve ölüm kaygısıyla geçiriyor olmasını konu

edinmiştir. Dünyada her şeye rağmen intihara yönelmeden dirayetle durmak gerektiğini belirten ve bireyin varoluşundan önce belirli bir öze sahip olmadığını kabul eden varoluşçuluk akımı, insanın sorumluluğunu üstlenmesi gereken seçimleriyle kendini istediği gibi var edebilme özgürlüğü neticesinde hayata anlam verebileceğine dair görüşüyle nihilizmin önüne geçmeye çalışmıştır.

Ancak Varoluşçuluk, bireyin tinsel bir yönelimle kendini Mutlak'la irtibatlandırarak şekilde hayata anlam vermesine imkân tanıyan Hegel'in sistematik felsefesine getirdiği eleştirilerle, insanı Mutlak'la bağlantısız bir gayeyle var olmaya teşvik etmiştir. Kierkegaard gibi teist varoluşçular Hegel'in imanı rasyonelleştiren anlatımının Hıristiyan inancını anlamından uzaklaştıracağını ileri sürmüşlerdir. Varoluşçulara göre Hegel'in felsefesinde bireysel özne, mutlak Tin'in kendini gerçekleştirme sürecinin bir momentine indirgenmekte, böylece önemini yitirmekte, tümellik içinde eritilmekte ve soyut bir anlamdan öteye gitmemektedir. Varoluşçuluk felsefesi, bireyin Hegel'in ifade ettiği gibi rasyonel bir tutum sergilemediğini tersine duygusal bir çöküntü içine girdiğini bu sebeple artık insanın Geist'in kendi bilincine varmasının bir uğrak noktası olmaktan çıkıp; somut, biricik ve özgür bir özne olarak kendini var etmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Tinsel bir gayenin yerine gelmesi için var edilmediğine kani olan birey, kapitalizmin de tesiriyle kendini beden üzerinden var etmeye yönelmiştir. Kapitalizm, insanın yaşadığı tinsel yıkımın ardından tüm ilgisini bedenine sarf etmesine zemin hazırlamış, içgüdülerine yenilmeyi özgürlük olarak empoze ederek, libidonun taşkınlıklarını, ölçsüz hazlarını ve sınır tanımaz arzularını gerçekleştirme olanağını sunduğu insanı, bilinçdışının etkisi altına girmeye meyilli ve istekli hale getirerek kendine yabancılaştırmıştır. İnsanın ancak bedenini duyumsadığı takdirde var olduğunu algılayabilir hale gelmesi, gençliğini, güzelliğini, sağlığını ve hayatını idame ettirebildiği müddetçe varlığını sürdürebileceğini düşünmesine yol açmış, bu da maddi imkânları gerektirdiği için insan, serveti nispetinde var olacağı fikrine kapılmıştır.

Kapitalist sistemin bakış açısıyla; ne kadar uzun yaşarsa, ne kadar haz duyarsa ve ne kadar çok şeye sahip olursa, varlığını o kadar fazla duyumsayacağını sanan insan, buna mâni olan ölümü, yaşamı anlamsız kılan bir unsur olarak görmeye başlamış ve

ölümsüzlüğe ulaşmak adına transhümanizme bel bağlamıştır. Ancak insanın var olmaya duyduğu ihtiyacı bedensel hazlarla ve kendine dışsal olan özdeksel unsurlarla karşılamaya çalışması, hep daha fazlasını istemesine ve hiçbirinin yetmemesi nedeniyle bir türlü doyuma erişememesine yol açmıştır. Bu durumda ölümsüzlüğün hayatı anlamlı kılacağını düşünmek bir yanılgıdır. Çünkü ölümsüz insan sonsuza kadar bu tatminsizlik içinde yaşayacaktır.

Buna mukabil halifelik teklifini kabul etmesi, kendine ait bir varlığı olmayan insanın varlığa kavuşarak tinsel tatmine ulaşmasını ve toplumsal hayata dirlik düzenlik kazandırmasını sağlamaktadır. Çünkü insanın halifeliğin yükümlülüğünü alması kendine bahsedilen istidatları yetkinliğe taşımasını, yaşadığı anlam ve değer dünyasını ilâhî isimlerle yapılandırmasını, eylemlerinde hayr ilkesini esas alarak irade ve ihtiyarda bulunmasını gerektirmekte böylece dünyada barışın ve adaletin oluşmasına hizmet etmektedir. Yani insanın halifeliği bütünün hayrına olacak şekilde neticelenmektedir. Bu durum yaşamın anlamını ve amacını, insanın varlığı ve varlığının devamlılığı olarak yorumlamamızı makul kılmaktadır.

Bu sebeple insanın biyolojik yapısı, halifeliğe olanak tanıyan yetilerin ortaya çıkmasını sağlayan özbilincin teşekkülünü mümkün hale getirdiği için korunmalı ve transhümanizmin insanın fiziksel doğasına müdahale etmesine, ancak özbilincin gelişmesine engel teşkil etmeyecekse imkân tanınmalıdır.

Transhümanizmin insanı farklı bir varoluşa dönüştürmeyi amaçlaması, biyolojik doğasının yetersizliklerinden dolayı insanı eksik bulmasından kaynaklanmaktadır. Hâlbuki insan zaten özbilinciyle biyolojik doğasını aşmaktadır. İnsanı kusurlu hale getiren, kendi inisiyatifiyle beşer kalmayı seçmesidir. Çünkü beşerliği tercih etmesi, biyolojik doğasını aşmaktan vazgeçmesi demektir. Diğer bir deyişle, arzularının ve hazlarının nesnesi haline getirdiği şeylere ihtiyar gözetmeksizin sınırsız bir keyfiyetle yönelmesi ve içgüdülerinin tahakkümüne mahkûm hayvânî bir nefisle yaşamını sürdürmesi demektir. Sorun insanın biyolojik doğasında değil kendi tercihiyle ona yenilmesindedir.

Transhümanizm organizmayı daha dayanıklı ve ölümsüz kılarak insanı açacağını öne sürmektedir. İnsanı Kur'ân bağlamında ele aldığımızda, bu, beşerin yani bedenın aşılanması olacaktır. Ancak transhümanizmin cyborg bedenler oluşturması ya da zihni

bilgisayara aktarması, biyolojik bedenin yani beşerliğin fiziksel açıdan aşılmasını sağlayacaktır. Beşerliğin tinsel olarak aşılması ise insanın hayr ilkesine göre eylemde bulunmak için irade ve ihtiyar göstermesine bağlı olacaktır. Fakat transhümanizm insanı biyolojik doğasından özgürleştirmekle içgüdülerine yenilmekten kurtaracağını böylece beşerliği tinsel yönden de aşacağını ileri sürmektedir. Oysa insanın teknolojiyle biyolojik bedenden arındırılması, beşerliği tercih etme imkânının ve hakkının elinden alınması olacağı için özgürlüğünü yitirmesiyle sonuçlanacaktır. Çünkü insan, biyolojik bedeni kendine beşerliği seçme olanağı tanınmasına rağmen, irade ve ihtiyarı ile seçmemeyi tercih ettiği zaman özgür olmaktadır.

Transhümanizm, insanı kusursuz hale getirmenin kusurlu bir düşünce olduğunu fark edememektedir. Bu sebeple tıbbî ve teknolojik desteklerle insanı fiziksel ve ahlâkî açıdan mükemmelleştirmeyi hedeflemekte, diğer bir deyişle insanı sadece olumlu niteliklerle donatmaya yönelmektedir. Hâlbuki insan kendinde olumlu ve olumsuz niteliklerin bir arada bulunması neticesinde özgürlüğü deneyimlemektedir. Herakleitos gündüz ile gece, erkek ile dişi, gençlik ile yaşlılık, sağlık ile hastalık, hayat ile ölüm gibi karşıtlıkların sürekli mücadelesi neticesinde “oluş”un meydana geldiğini ileri sürmektedir. İnsanın özgürlüğünü “oluş”uran da, Evrenin bu diyalektik yapısını kendinde barındırması yani karşıtlıklar içinde bulunmasıdır.

Platon çizgisinde devam eden metafizik gelenek, insanı diyalektik yapısından hareketle ele almaktadır. Ruhun üç bölümden oluştuğunu belirten Platon’a göre insan ilk olarak bedene dair istek ve arzularını karşılamaya yönelik dürtü ve tutkularının etkisi altındadır. İkinci olarak cesaretinin, son olarak da aklının tesirindedir. Özgürlük, aklın cesaret ve tutkuları yönetmesiyle mümkündür. Platon’a göre insanı özgürlüğe, erdeme, hakikate ve bilgeliğe götüren akıl ölümsüzdür.

Platon akılla ulaşılan ve özgürlüğün kaynağı olan erdemin insanda doğuştan potansiyel halde bulunduğu dikkat çekerek erdeme sahip olan herkesin bunu Tanrıdan aldığını belirtmektedir.³⁹⁸

İbnü’l Arabî de, ontolojik açıdan insan-ı kâmil’in kemalatını insana ait olmaktan ziyade Tanrı’ya ait görmektedir.³⁹⁹ Tıpkı Platon’un doğuştan insanda potansiyel

³⁹⁸ Platon, *Menon*, çev. Ahmet Cevizci, İstanbul: Say Yayınları, 2013, 100b.

³⁹⁹ Osman Nuri Küçük, *Fusûs ül Hikem ve Mesnevî’de İnsân-ı Kâmil*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2014, s.198.

halde bulunduğunu belirttiği erdemleri Tanrı'ya atfetmesi gibi İbnü'l Arabî de erdemlerin kaynağı olan ilâhî isimlerin insanda potansiyel halde verili olmasından hareketle, insan-ı kâmil'in ulaştığı kemâli Tanrı'dan bilmektedir.

Özetle Platon'un izinden giden metafizik gelenekte insanın özgürleşmesini temel alan bir Tanrı anlayışının ortaya konduğu görülmektedir. Transhümanizmin insanın özgürlüğünü hedeflemekten uzak olan Tanrı tasarımı karşı, Platon çizgisinde devam eden felsefî bir yaklaşım yerine İslâm tasavvufuna dayalı Tanrı anlayışını öncelememizin sebebi İslâm'da Tanrı'nın insana özgürlüğün yanı sıra varlık da kazandırması ve bu varlığın insana daima bâki olan Mutlak'tan gelmesi dolayısıyla insanı da tini itibarıyla ölümsüz kılmasıdır.

İnsanın özgürleşmesini engelleyen vasıflardan kurtularak ilâhî isimleri hayata geçirmesi bir anlamda kendini "gerçek"leştirmesidir. Tasavvufta insan-ı kâmile insanu'l hakiki de (gerçek insan) denmektedir. Gerçek insan bilkuvve olan ilâhî isimleri bilfiil hâle getirmiş kişidir. Kendindeki potansiyelleri edimsel hale getirmeyen, gerçek bir kişi olma niteliğine haiz değildir. Epiktetos'un "Sen bir görünümsün ve gerçek gibi algılansan da gerçek değilsin"⁴⁰⁰ sözünün muhatabı haline gelmektedir.

İslâm'da Tanrı, ilâhî isimleri edimselleştirmesi için insana halifeliği teklif etmekte böylece insanın özgür olmasının yanı sıra gerçeklik yani varlık kazanmasını sağlamaktadır. Transhümanist metafizik ise insanı sadece biyolojik bedenden özgürleştirerek ölümsüz bir hayat sürmesine çalışmaktadır. Transhümanizmin sağlayacağı koşullar altında üstün yetenekli ve ölümsüz hale gelen insan var dursa bile var olmayacaktır.

Düşüncemiz, transhümanizmin tüm çabalarına rağmen insanı aşamayacağıdır. Çünkü insan özbilinç varlığıdır, ne denli gelişmiş bir zekâyı ve yapıya evrilirse evrilsin, özbilinçli olmayı aşan bir nitelik kazanamayacağı için yine insan kalacaktır. İnsanın düşünen varlık olarak kendini idrak etmesi, bilincin bir işlevidir. Fakat özbilinç, insanın hiçliğinin ve Mutlak varlıkla irtibatının farkına varması demektir.

⁴⁰⁰ Epiktetos, *Enkheiridion*, çev. C. Cengiz Çevik, İstanbul:Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020, s.1,2.

Özbilincin aşılması tanrılıktır. Tanrı ise sebebi kendinde olan ve var olmak için başka bir nedene ihtiyaç duymayan zorunlu varlık olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım, insanın üstün yeteneklere ya da ölümsüzlüğe erişmekle tanrı haline gelemeyeceğini ortaya koymaktadır.

Yapay zekânın özbilinç kazanması da insanın aşılabacağı değil yapay zekânın insanlaşacağı anlamını taşımaktadır. Yapay zekânın özbilinçli hale gelmesi demek, kendinin insanın icat ettiği bir yazılım ve donanımla meydana getirildiğinin farkına varması, dolayısıyla insanın yüklemiş olduğu veriler olmadan var olamayacağını anlaması, hatta insanın da Mutlak'ın bir yaratısı olduğundan hareketle, kendi varlığının asıl kaynağını kavraması demektir. Fakat transhümanizm yapay zekânın kendi bilincine varacağını belirtirken böyle bir öz farkındalığı kastetmemektedir. Bu sebeple yapay zekânın insanı aşması değil bir ihtimal insanlaşması beklenebilir. Transhümanizmin öngördüğü gibi yapay zekânın tanrılaşması, özbilince aşkın olmasını yani sebebi kendinde bir varlık olmasını gerektirmektedir. Fakat yapay zekânın insan eliyle yapılmış olması bu olanağı ortadan kaldırmaktadır.

Transhümanizm, insan kavramının içeriğini kendi projesini gerçekleştirmeye yönelik şekilde belirlediği gibi Tanrı kavramını da kendi metafizik teklifine uygun olacak şekilde teolojik anlamından farklı bir içerikle belirlemiştir. İnsana aşkın yeni bir yapı ve dünyaya içkin yeni bir metafizikle ölümsüzlük vaadinde bulunan transhümanizmin teklifini kabul etmenin insana ne kazandırıp ne kaybettireceğinin öngörülebilmesi için transhümanist kavramsal çerçevenin ne anlam ifade ettiğinin felsefî analizler eşliğinde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Çağımızda, transhümanist anlayış karşısında insan kavramına hakikatine uygun bir içerik kazandırma görevi filozofun yükümlülükleri arasındadır. Fakat ifade edilen soyut insan kavramının doğrulanabilir olması için somutlaştırılıp gerçekliğe taşınması lazımdır. Diğer bir deyişle filozofun teklif ettiği insan kavramını, kendinde temsil ederek anlamlı kılmasına ihtiyaç vardır. Çünkü filozofun insana dair teoride kabul ettiği kavramsal bir içeriği pratiğe geçirmeyişi, tanımın işlevsiz kalmasına sebep olmaktadır.

Bize göre transhümanizmle insan olmaktan vazgeçmeden önce, insanın neliği üzerine felsefî olarak düşünmemiz ve dünyada insan olmanın gerektirdiği değerlerle

yaşamanın nasıl bir netice vereceğini deneyimleyerek görmemiz gerekmektedir. Çünkü transhümanizmin insanı başka bir varoluşa dönüştürerek ölümsüz Tanrılar haline getirmeyi teklif etmesi cazip bir öneri gibi görülse de, bahsettiğimiz sebepler nedeniyle, ne hayatı anlamlı kılmaya yetecek yeni bir metafiziktir ne de insanın var olmaya duyduğu gereksinimi giderebilecek bir tekliftir. Fakat transhümanizm tıpta, bilimde ve teknikte kaydedilen ilerlemelerle insan sağlığının iyileştirilmesi ve hayatın daha konforlu hale getirilmesinde sağlayacağı katkılar sebebiyle elbette desteklenmesi gereken bir projedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

Aclûnî, İsmâil b. Muhammed; *Keşfu'l-Hafâ*, çev. Mustafa Genç, İstanbul: Beka Yayınları, C.2, 2019.

Aczel, Amir D; *Dolanıklık*, çev. Kutay Kence, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2013.

Ağın, Başak; *Posthümanizm*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2020.

Aristoteles; *Poetika*, Çev. Nazile Kalaycı, Ankara: Bilim Sanat Yayınları, 2005.

Aristoteles; *Politika*, Çev. M. Tuncay, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1975.

Arslan, İshak; *Çağdaş Doğa Düşüncesi*, İstanbul: Küre Yayınları, 2019.

Aydemir, Duygu; *Siberfeminizm*, İstanbul: Urzeni Yayınevi, 2021.

Batuhan, Can; *Robo-Tizm*, İstanbul: Altıkırkbeş Yayın, 2017.

Bergson, Henri; *Yaratıcı Tekâmül*, çev. Mustafa Şekip Tunç, İstanbul: MEB Yayınları, 1986.

Bernal, J. D; *Tarihte Bilim*, C.1, çev. Tonguç Ok, İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2009.

Bernascani, Robert; *İrk Kavramını Kim İcat Etti?* çev. Zeynep Direk, İsmail Esiner, Meriç, Tendü, Öktem, Nazlı; İstanbul: Metis Yayınları, 2020.

Bostrom, Nick; *Süper Zekâ*, çev. Ferit Burak Aydar, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2021.

Braidotti, Rosi; *İnsan Sonrası Bilgi*, çev. Seyran Sam, Eda Çaça, İstanbul: Kolektif Kitap, 2021.

Braidotti, Rosi; *İnsan Sonrası*, çev. Öznur Karakaş, İstanbul: Kolektif Kitap, 2014.

Buhârî; *Kitâbu'l-İsti'zân*.

Burkhardt, Titus; *Simya*, çev. Mehmet Temelli, Ankara: Verka Yayınları, 2017.

Campbell, Joseph; *İlkel Mitoloji*, çev. Kudret Emiroğlu, Ankara: İmge Yayınevi, 1995.

- Camus, Albert; *Yabancı*, çev. Vedat Günyol, İstanbul: Can yayınları, 2007.
- Capra, Fritjof; *Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası*, çev. Mustafa Armağan, İstanbul: İnsan Yayınları, 1992.
- Carrel, Alexis; *İnsan Denen Meçhul*, çev. Zeynepgöl Atsız, İstanbul: Optimum Basım, 2019.
- Currian, Jude; *Kozmik Hologram*, çev. Nurdan Soysal, İstanbul: Omega Yayınları, 2018.
- Cürcanî, Seyyid Şerif; *Şerhu'l-Mevâkıf*, İstanbul: Daru't-Tıbaati'l-Âmire, 1311, c. VIII.
- Çakıcı, Ahmet Hakan; *Ahlâk Sonrası Toplum*, İstanbul: Çıra Yayınları, 2021.
- Çalışkan, Mehmed Ali; *Rastlantı*, İstanbul: Küre Yayınları, 2018.
- Çiğdem, Ahmet; *Aydınlanma Düşüncesi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.
- Dağ, Ahmet; *İnsansız Dünya Transhümanizm*, İstanbul: Ketebe Yayınları, 2018.
- Dağ, Ahmet; *Transhümanizm İnsanın ve Dünyanın Dönüşümü*, Ankara: Elis Yayınları, 2018.
- Darwin, Charles; *Türlerin Kökeni*, çev. Bahar Kılıç, İstanbul: Alfa Yayınları, 2020.
- Deluze, Gilles; *Nietzsche*, çev. İlke Karadağ, İstanbul: Otonom Yayıncılık, 2016.
- Demir, T., Kurt, İ., Aydın, A., Emre Y., Tunç, İ., Özdemir M.; *Din ve Transhümanizm*, Ankara: Eskiyei Yayınları, 2021.
- Descartes, Rene; *Metod Üzerine Konuşma*, çev. K. Sahir Sel, İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1984.
- Descartes, René; *Yöntem Üzerine Konuşmalar*, çev. Hasan İlhan, Ankara: Alter Yayıncılık, 2009.
- Edman, R., Sedeeq, S., Bekil Çakmak, N., Acar, Y., Özenç, A., Öztürk, B., Arısoy, S.; *Transhümanizm ve Karşılaştırmalı İzdüşümü*. İstanbul: Kastaş Yayınevi, 2019.
- Eliade, Mircea; *Demirciler ve Simyacılar*, çev. Mehmet Emin Özcan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2011.
- Erzurumlu İbrahim Hakkı; *Marifetnâme*, çev. M. Fuad Başer, İstanbul: Âlem Yayıncılık, 2008.
- Epiktetos, *Enkheiridion*; çev. C. Cengiz Çevik, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.
- Fahreddîn Râzî, *Mefatihü'l-Gayb*, C. IV.

- Fazlıoğlu, İhsan; *Fuzulî Ne Demek İstedi?* İstanbul: Papersense Yayınları, 2016.
- Fazlıoğlu, İhsan; *Kendini Bulmak*, İstanbul: Papersense Yayınları, 2015.
- Ford, Martin; *Robotların Yükselişi*, çev. Cem Duran, İstanbul: Kronik Kitap, 2020.
- Foucault, Michel, *Toplumu Savunmak Gerekir*, çev. Şehsuvar Aktaş, İstanbul: YKY, 2011.
- Fukuyama, Francis; *İnsan Ötesi Geleceğimiz*, çev. Çiğdem Aksoy Fromm, Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2003.
- Gasset, José Ortega; *Kitlelerin Ayaklanması*, çev. Neyire Gül Işık, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2017.
- Gökberk Macit; *Felsefe Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000.
- Gölpınarlı, Abdülbaki; *Kaygusuz Abdal Hatayı Kul Himmet*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2013.
- Gündoğan, Ali Osman; *Albert Camus: Hayatı, Yapıtları, Felsefesi*, Bursa: MKM Yayıncılık, 2011.
- Habermas, Jürgen; *İnsan Doğasının Geleceği*, çev. Kaan H. Ökten, İstanbul: Alfa, 2018.
- Harari, Yuval Noah; *21. Yüzyıl İçin 21 Ders*, çev. Selin Siral, İstanbul: Kolektif Kitap, 2018.
- Harari, Yuval Noah; *Homo Deus*, çev. Poyzan Nur Taneli, İstanbul: Kolektif Kitap, 2016.
- Harari, Yuval Noah; *Sapiens*, çev. Ertuğrul Çenç, İstanbul: Kolektif Kitap, 2018.
- Haraway, Donna J; *Başka Yer*, çev. Gülsar Pular, İstanbul: Metis Yayınları, 2007.
- Hegel, G. W. F; *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, çev. Cenap Karakaya, İstanbul: Sosyal Yayınlar, 2004.
- Hegel, G. W. F; *Tarihte Akıl*, çev. Önay Sezer, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2016.
- Hegel, G. W. F; *Tinin Görüngübilimi*, çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınevi, 2011.
- Hegel, G.W.F; *Estetik II Güzel Sanatlar Üzerine Dersler*, çev. Taylan Altuğ, Hakkı Hünler, İstanbul: Payel Yayınları, 2015.
- Heimsoeth, Heinz; *İmmanuel Kant'ın Felsefesi*, çev. Takiyettin Mengüşoğlu, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1986.

Kaku, Michia; *İnsanlığın Geleceği*, çev. Ayşe Cankız Çevik, İstanbul: ODTÜ Yayıncılık 2018.

Kaku, Michio; *Geleceğin Fiziği*, çev. Yasemin Saraç Oymak, Hüseyin Oymak, Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2020.

Kaku, Michio; *Zihnin Geleceği*, çev. Yasemin Saraç Oymak, Hüseyin Oymak, Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2020.

Kant, Immanuel; *Arı Usun Eleştirisi*, çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınları, 2008.

Kant, Immanuel; *Dünya Yurttaşlığı Amacına Yönelik Genel Bir Tarih Düşüncesi*, çev. Uluğ Nutku, Tarih Felsefesi: Seçme Metinler, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2006.

Kant, Immanuel; *Eğitim Üzerine – Toplu Eserleri-1*, çev. Ahmet Aydoğan, İstanbul: Say Yayınları, 2007.

Karaismailoğlu, Serkan; *Beyinde Ararken B.a.ğ.ı.r.s.a.k.t.a Buldum*, Ankara: Elma Yayınevi, 2020.

Kartal, Onur; *Biyopolitika*, C.1, İstanbul: NotaBene Yayınları, 2017.

Kartal, Onur; *Biyopolitika*, C.2, İstanbul: NotaBene Yayınları, 2018.

Kurzweil, Ray; *İnsanlık 2.0*, çev. Mine Şengel, İstanbul: Alfa Kitap, 2016.

Küçük, Osman Nuri; *Fusûs ül Hikem ve Mesnevî'de İnsân-ı Kâmil*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2014.

Marx, Karl; *Kapital: Kapitalist Üretimin Eleştirel Bir Tahlili*, C.1, çev. Alaattin Bilgi, Ankara: Sol Yayınları, 2011.

Mevlânâ, Celâleddin-i Rûmî; *Fîhi Mâ Fîh: Mevlâna'nın Konuşma ve Sohbetleri*, çev. Cemal Aydın, İstanbul: Sufi Kitap, 2018.

Muhiddin-i Arabî; *Özüün Özü (Lübb'ül Lübb)*, çev. İsmail Hakkı Bursevî, İstanbul: Bahar Yayınları, 2000.

Mukherjee, Suddharta; *Gen*, çev. Cem Duran, İstanbul: Domingo Yayın, 2020.

Nietzsche, Friedrich; *Böyle Söyledi Zerdüşt*, çev. Mustafa Tüzel, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2005.

Nietzsche, Friedrich; *Ecce Homo: İnsan Nasıl Kendisi Olur*, çev. Can Alkor, İstanbul: YKY, 2000.

Nietzsche, Friedrich; *Güç İstenci*, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul: Say Yayınları, 2010.

Nietzsche, Friedrich; *Şen Bilim*, çev. Levent Özşar, Bursa: Asa Kitabevi, 2003.

Ökten, Kaan H; *Muallakta Var Olmak/İnsanın Halleri Üzerine*, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2006.

Özdemir M., Ocak H., Sezen A., Tekin M., Aydın, L., Karas, C., Yılmaz, N., Aytepe M., Gümüş, S; *Transhümanizm & Posthümanizm -Disiplinlerarası Bir Çalışma-*, Ankara: Eskiyei Yayınları, 2021.

Platon, *Devlet*, çev: Sabahattin Eyüboğlu - M. Ali Cimcoz, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.

Platon; *Phaidros*, çev. Hamdi Ragıp Atademir, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1997.

Platon; *Gorgias*, çev. Furkan Akderin, İstanbul: Say Yayınları, 2021.

Platon; *Phaidon*, çev. Furkan Akderin, İstanbul: Say Yayınları, 2019.

Platon, *Menon*, çev. Ahmet Cevizci, İstanbul: Say Yayınları, 2013.

Prince, Lawrence M; *Simyanın Sırları*, çev. Umut Özgür Hoşafçı, İstanbul: Altıkırkbeş Yayın, 2020.

Reese, Byron; *Yapay Zekâ Çağı*, çev. Mihriban Doğan, İstanbul: Say Yayınları, 2020.

Rousseau, Jean Jacques; *Emile*, çev. Yaşar Avunç, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.

Sartre, Jean Paul; *Varoluşçuluk*, çev. Asım Bezirci, İstanbul: Say Yayınları, 2009.

Schopenhauer, Arthur; *Aşka ve Kadınlara Dair*, çev. Ahmet Aydoğan, İstanbul: Say Yayınları, 2014.

Schwab, Klaus; *Dördüncü Sanayi Devrimi*, çev. Utku Umut Bulsun, İstanbul: Optimist Kitap, 2020.

Soysal, Esra Kartal; *Gen Ötesi – İnsan Sonrası*, İstanbul: Ketebe Yayınları, 2020.

Spinoza, Benedictus; *Ethica*, çev. Çiğdem Dürüşken, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2013.

Spinoza, Benedictus; *Kısa İnceleme*, çev. Emine Ayhan, Ankara: Dost Kitabevi, 2015.

Stannard, David E; *Amerika'nın Soykırım Tarihi*, çev. Şaban Bıyıklı, İstanbul: Ketebe Yayınları, 2018.

Şimşek, Mehmet E; *Modernite, Postmodernite ve Bauman*, İstanbul: Belge Yayınları, 2016.

Taftalı, Oktay; *Ben Merkezci İnsan ve Kaybolan Gerçeklik*, İstanbul: Mühür Kitaplığı, 2017.

Talbot, Michel; *Holografik Evren*, çev. Güray Tekçe, İstanbul: Omega Yayınları, 2020.

Taslaman, Caner; *Evrin Teorisi Felsefe ve Tanrı*, İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2007.

Tatçı, Mustafa; *Yûnus Emre Divânı*, İstanbul: H Yayınları, 2020.

Tegmark, Max; *Yaşam 3.O*, çev. Ekin Can Gülsoy, İstanbul: Pegasus Yayınları, 2019.

Tez, Zeki; *Kimyanın Gizemli Arka Bahçesi: Simya*, İstanbul: Hayy Kitap, 2017.

Topdemir, Hüseyin Gazi, Unat, Yavuz; *Bilim Tarihi*, Ankara: Pegem Akademi, 2018.

Tura, Saffet Murat; *Madde ve Mana*, İstanbul: Metis Yayınları, 2015.

Türker, Ömer; *İslam Düşünce Gelenekleri*, İstanbul: Ketebe Yayınları, 2018, s. 39.

Türker, Ömer; *Metafizik*, İstanbul: Ketebe Yayınevi, 2021.

Warburton, Nigel; *Felsefenin Kısa Tarihi*, çev. Güçlü Ateşoğlu, İstanbul: Alfa Basım Yayın, 2018.

Yaran, Cafer Sadık; *Bilgelik Peşinde: Din Felsefesi Yazıları*, İstanbul: Ensar Yayınları, 2011.

Zizek, Slavoj; *Kıyametin Versiyonları*, çev. Mehmet Budak, İstanbul: Encore Yayınları, 2012.

Makaleler:

Akdemir, Ferhat; Feuerbach'ın Antropolojik Ateizmi ve Teistik Açından Değerlendirilmesi, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2003, S. 14-15, ss. 341-357.

Bilir, Serdar, Pearce, David; "İnsanlık İçin En Büyük Tehdit, Bizzat İnsan Doğasıdır". *Cins*. S. 64, 2021, ss.24-26.

Braidotti, Rosi, Öte-İnsan Bedenleri: Nesneler, Ekolojiler ve Moleküller, çev. Kerim Can Yazgünoğlu, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2021, ss. 113-128.

Coşkun, İsmail; "Modernliğin Kaynakları: Rönesans Üzerine Bir Değerlendirme", *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, C.3, S.6, 2012, ss. 45-69.

Çelik, Ezgi Ece; İnsan ve Sonrası, *Felsefi Düşün*, 2017, S.9, ss. 31-45.

Çelik, Muhammed, Dağ Mehmet, “Kapitalist İktisadi Düşüncenin Geçirdiği Dönüşümler Üzerine Bir Değerlendirme”, *BEU Akademik İzdüşüm*, C. 2, S. 3, 2017, ss. 50-70.

Dağ, Ahmet; “Yaratılışa Müdahale ve Yeni Bir Evrimci Neodarwinist Bir Yaklaşım Olarak Transhümanizm”, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 27, 2019, ss. 153-168.

Dağ, Ahmet; Hümanizmin Radikalleşmesi Olarak Transhümanizm, *Felsefi Düşün*, 2017, S.9, ss. 46-68.

Dağ, Ahmet; Nietzsche ve Transhümanizm Bağlantısı Üzerine Bir Değerlendirme, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 2018, S. 25, ss. 207-224.

Düzgün, Şaban Ali; “İnsanın Doğası (Fıtratı) ve Özgürlüğü Üzerine”, *Kelâm Araştırmaları Dergisi*, C.14, S:2, 2016, ss. 322-342.

Fazlıoğlu, İhsan; İnsan’ın Geleceği: Telaşa Gerek Yok, Hepimiz Öleceğiz! *İLEM Covid-19 Soruşturma Dosyası*, 2020.

Fazlıoğlu, İhsan; Teklif, S. 6, 2022.

Gerlegiz, Adem; Kur’ân’da “Beşer” Kavramı, *Hikmet Yurdu*, C. 11, s. 22, 2019, ss. 151-175.

Heistermann, Walter; “Kant’ın Felsefesinde İnsanın Yeri”, çev. Tomris Mengüşoğlu, *Felsefe Arkivi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, S. 16, 2014, ss. 49-62.

İzci, Cihat, Demirtaş, Mehmet; *Tokat İlmiyat Dergisi*, 2020, ss. 795-818.

Karahöyük, Mustafa; “Din ve Ekonomi İlişkisi”, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, S.16, 2013, ss. 193-220.

Karataş, Yaylagül Ceran; Dijital Çağda Hümanizm Tartışmaları Açısından İnsan Doğası Biyoteknoloji ve Biyopolitika, *Kutadgubilig*, Mart 2019, S.39, ss. 59-86.

Kart, Berfin; Günümüz Düşünürleri ve Habermas’ta İnsan Doğası, *DTCF Dergisi*, 2008.

İ Kant, İmmanuel; “Aydınlatma Nedir? Sorusuna Yanıt”, *Toplumbilim Aydınlanma Özel Sayısı*, çev. Nejat Bozkurt, S. 11, 2000.

Özensoy, Ahmet Utku; “15 ve 16. yüzyıllarda Sömürgecilik Hareketleri, Fiyat Devrimi ve Sömürgecilik İdeolojisi”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, C.5, S.3, Aralık 2019, ss. 819-834.

Soysal, Esra Kartal; Üremeyi de Üretebilen İnsan, *Teklif*, S.6, 2022, ss. 138-145.

Soysal, Esra Kartal; Belirlenim Sarmalını Delen Erke, *Teklif*, S. 3, 2022, ss. 186-193.

Sulak, Hasibe; “İnsan-Doğa İlişkisinin Dönüşümü: Tarihsel Bir Perspektif”, *Kent Akademisi*, C.11, S.1, 2018, ss. 117-124.

Taftalı, Oktay; “Tarihi Eylem ve Anlam Bakımından Hümanizm”, *Felsefi Düşün Akademik Felsefe Dergisi*, S.9, 2017, ss. 207–223.

Temel, Hüseyin; Transhümanizme Farklı Bir Bakış! *İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi*, C.2, S. 2, 2019, ss. 372-380.

Türkmen, Hasan; Fahreddîn Râzî’nin Nefs Kavramı ve Mahiyetine Yönelik Yaklaşımı, *Eskiye*, 2015, ss. 95-128.

Ünal, Mahir Fatih; Dijitalleşmenin Transhümanizme Etkisi, *ISOPHOS*, S. 2, 2019, ss. 19-38.

Yavuz, Ömer Faruk; Kur’an Perspektifinde Dünya-Ahiret Bütünlüğü, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C.6, S.2, 2006, ss.159-198.

Yurt, Engin; “Heidegger – Sartre Anlaşmazlığının Hümanizmin Güncel Terminoloji Sorununa Bir Çözüm Getirme Olasılığına Dair Bir Araştırma,” *Felsefi Düşün Akademik Felsefe Dergisi*, S.9, 2017, ss. 289-317.

Tezler:

Arslan, Ahmet; *Arthur Schopenhauer’un Ahlak Felsefesi ve Pesimizm*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Atışar, Burcu; *Nietzsche’de Üstinsan Anlayışı*, Yüksek Lisans Tezi, Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Bağ, Hasret; *Türkiye’de Reenkarnasyon*, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 2019.

Çağlar, Ahmet Faruk; *Yaşamın Amacı Olarak Yaşam*, Doktora Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Karadaş, Özgür; *Marx’ta İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.

Özcangiller, İhsan Berk; *Hegel’in Fenomenolojisi’nde Özne Sorunu*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2016.

Özçınar, Şahin; *Kendinin-Bilinci ve Öteki Diyalektiği: Hegel Felsefesinde Bilincin Dolayımı ve Nesnelleşmesi*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

Tayyar, Duygu Önal; *3-Boyutlu Bir Cismin Sayısal Hologramından Uzaysal Işık Modülatörü Kullanılarak Optiksel Holografik Görüntüsünün Elde Edilmesi*, Doktora Tezi, Gebze Mühendislik ve Fen bilimleri Enstitüsü, 2013.

Ünverdi, Mustafa; *“İslam’da Ahiret İnancı ve Reenkarnasyon”*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2003.

Elektronik Kaynaklar:

<https://nickbostrom.com/views/transhumanist.pdf> [Erişim: 22. 6. 2022].

[https://philosophy.as.uky.edu/sites/default/files/Transhumanism%20%20Francis%20Fuku yama.pdf](https://philosophy.as.uky.edu/sites/default/files/Transhumanism%20%20Francis%20Fuku%20yama.pdf) [Erişim: 24. 4. 2022].

<http://blog.ilem.org.tr/covid-19-sorusturma-dosyasi-1/> [Erişim: 12.12.2021].

<http://foreignpolicy.com/2015/09/14/this-is-your-brains-a-weapon-darpa-dual-use-neuroscience/> [Erişim: 28.04.2022].

<https://dergi.diyaret.gov.tr/makaledetay.php?ID=13778#> [Erişim: 20.5.2022].

https://hpluspedia.org/wiki/Transhumanist_Declaration [Erişim: 8. 6. 2022].

<https://islamansiklopedisi.org.tr/cabir-b-hayyan>, [Erişim: 8. 5. 2022].

<https://khosann.com/askin-insan-ustun-insana-karsi/> [Erişim:2.03.2022].

https://motherboard.vice.com/en_us/article/jp5bgb/the-transhumanist-church-that-has-faith-in-tecnology [Erişim: 20. 6. 2022].

<https://sozluk.gov.tr/>

<https://twitter.com/ihsanfazlioglu/status/1324418249828847616> [Erişim: 10.05.2022].

<https://uskudar.edu.tr/tr/crispr-cas9> [Erişim: 22.03.2022].

<https://www.dunyahalleri.com/endustri-liderleri-silahli-yapay-zekaya-karsi-ayaklandi/> [Erişim: 30.11.2021].

<https://www.humanityplus.org/transhumanism> [Erişim: 5. 6. 2022].

<https://www.weforum.org/videos/betazone-davos-2020-how-to-survive-the-21st-century-with-yuval-noah-harari> [Erişim: 3.03. 2022].